

Sirpa Nykänen

"Kot' on paras paikka"

Kotona asumisen merkitys ikääntyvälle

Lukijalle

Lapin yliopiston KaupunkiElvi tutkimus- ja kehittämishanke käynnistyi vuoden 2005 alussa. Sen tarkoituksena on tutkia kolmannessa iässä olevia, jotka asuvat Lapin läänin kaupungeissa (Kemi, Kemijärvi, Rovaniemi ja Tornio). Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä 140 henkilöä, iältään 60–79 vuotiaita. Haastattelun pääalueet ovat kotona asumisen merkitys, elämänvaiheet, sosiaaliset suhteet, kaupunki, naapurit, lähiyhteisö, osallistuminen, arki, terveys, toimintakyky, ikääntymisen kokeminen, apuvälineet ja esineet, asuinolot, pihapiiri ja lähiympäristö, palvelut ja niiden tarve, taloudellinen tilanne ja yleistä sekä haastattelijan arviointi. Sirpa Nykäsen osaraportti käsittelee kodin merkityksiä kolmasikäläisille.

Rovaniemellä tammikuussa 2007

Simo Koskinen ja KaupunkiElvin tutkimusryhmä

Nykänen Sirpa (2007): "Kot' on paras paikka".
Kotona asumisen merkitys ikääntyvälle.

KaupunkiElvi -hankkeen osaraportti 2.
Lapin yliopisto.

Taitto: Virpi Kutuniva

Julkaisu netissä: <http://www.ulapland.fi/?deptid=19721>

ISBN 978-952-484-075-0

Lapin yliopistopaino
Rovaniemi 2007

Sisällys:

Taulukkuuettelo	6
Kuuiouettelo	6
1 Johdanto	7
2 Ikäihminen kotona	11
2.1 Kokemuksellinen vanheneminen	11
2.2 Koti käsitteenä	16
2.3 Koti merkinä	21
3 Ikääntymisen kotona asumista koskeva tutkimus	27
3.1 Kodin merkitys vanhetessa	27
3.2 Palveluilla tuettu koti	36
4 Haastattelut kodeissa	41
4.1 Tutkimuksen taustoitus ja tehtävät	41
4.2 Tutkimusaineisto ja sen hankinta	43
4.3 Aineiston analyysi	51
5 Kodin merkitys	57
5.1 Kodin merkityksen elementit	57
5.2 Autonomia	59
5.3 Olosuhteiden vaikutus	68
5.4 Tyytyväisyys	75
5.5 Sosiaaliset suhteet ja ajan vaikutus	79
6 Kotipalvelu vai palvelukoti?	87
6.1 Kotona asumisen estävä ”jos”	87
6.2 Oma vaihtoehto nykyiselle kodille	101
7 Pohdinta	107
LÄHTEET	115
LIITTEET	129+

Taulukkoluetelo

- Taulukko 1:** Perusjoukon ikäjakauma sukupuolen ja asuinkaupungin mukaan (N = 140).
- Taulukko 2:** Haastatteluun osallistuneiden taustatiedot (N = 140).
- Taulukko 3:** Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä luokittelukehikossa Sanna Parrilaa (2002, 92) mukaillen.
- Taulukko 4:** Kotona asumisen merkitys.
- Taulukko 5:** Vastanneiden asumismuoto haastatteluhetkellä.
- Taulukko 6:** Vastanneiden asumistyyppi haastatteluhetkellä.
- Taulukko 7:** Lasten määrä haastatteluhetkellä.
- Taulukko 8:** Kotona asumista estävät tekijät nykyisessä kodissa.

Kuvioluettelo

- Kuvio 1:** Kokemuksellisen vanhenemisen malli (Heikkinen 1991, 295; 2002a, 195).
- Kuvio 2:** Merkin luonteen kolmiulotteisuus Niiniluotoa (2000, 17) mukaillen.
- Kuvio 3:** Kotona asumisen merkityksen elementit (n = 499).
- Kuvio 4:** Kotona asumisen merkityksen autonomiaelementti (n = 182).
- Kuvio 5:** Kodin merkityksen ominaisuuksien mainintojen luokittelu Oswaldin ja Wahlin (2001) mukaan (66–69 vuotta, N = 227, n = 1804).
- Kuvio 6:** Kodin merkitys terveille, liikuntarajoitteisille ja sokeille vanhoille aikuisille, N 126, 61–92 vuotta (Oswald & Wahl 2005).
- Kuvio 7:** Kotona asumista mahdollisesti estävät tekijät (n = 154).
- Kuvio 8:** Paras asumismuoto tulevaisuudessa kotona selviytymisen heiketessä (N = 135).
- Kuvio 9:** Tulevaisuuden mieluisin asumismuoto, jos pitää muuttaa nykyisestä (Mikkola 2006, 154).

1 Johdanto

Me kaikki haluaisimme asua omassa kodissamme mahdollisimman pitkään. Jotkut sanovat haluavansa elää kotona elämänsä loppuun asti, toiset niin pitkään kuin se on mahdollista. Miksi olemme niin kiintyneitä kotiimme ja mikä tekee kodista erityisen? Entä, kun kotona asuminen ei enää mahdollistukaan ikääntyneenä? Mikä voi estää ikääntyneen kotona selviytymistä ja mihin he sitten haluaisivat muuttaa? Ikääntyneitä työssäni kohdatessani nämä edellä mainitut kysymykset ovat herättäneet mielenkiintoni erityisesti ikääntymisen näkökulmasta tähän meille jokaiselle toivottavasti arkipäiväiseenkin paikkaan: kotiin. Käsitteenä koti on monimuotoinen ja merkityksiltään jopa niin läheinen, että se mitä kotona asuminen meille merkitsee, saattaa jäädä tarkemmin pohtimatta.

Jokaisella on henkilökohtainen kokemus kodista, mahdollisesti useammastakin elämämme varrella. Oma kotiamme pohtiessamme voimme ymmärtää kotiin yhdistyvät tunteet – liittyen muistoihin, kodissamme olleisiin henkilöihin, tapahtumiin tai esineisiin. Tilapäisesti perheeni kanssa ulkomaille muuttaessani paikallinen ystäväpariskunta ilahdutti hankkimalla tervetuli-aislahjaksi meitä odottavaan asuntoon mukan tekstillä ”Home is where the heart is”. Tämä sananparsi kuvastaa kodin tunnelatautunutta identiteettiä (Dovey, 1985, 40). Ehkä juuri tämän voimakkaan emotionaalisuuden vuoksi koti-käsitettä on vähemmän käytetty tieteellisessä tutkimuksessa (Vilkko & Karisto 2000, 209).

Ikääntyneelle koti tai kotona asuminen ei välttämättä ole itsestään selvyys. Arkipäivästä selviytyminen tulee, ellei kyseenalaiseksi, niin ainakin pohdittavaksi viimeistään vanhuuden raihnaisuuden myötä. Samalla kodissa vietettävä aika vääjäämättä vähenee. On tärkeää kuulla, miten ikääntynyt itse kokee

kotinsa merkitykset omassa elämänvaiheessaan, ja mitkä tekijät hän arvelee tulevaisuudessa estävän kotona asumisen mahdollistumisen. Ikääntyneen ajatuksia ja elämää eivät voi kuvailla muut, kuin sitä vaihetta itse elävät oman kokemuksensa kautta. Ikääntyneellä on todennäköisesti myös ajatuksia asumisvaihtoehtoista, kun nykyisessä kodissa asuminen ei onnistukaan. Ikäihmisten asumisvaihtoehtoissa tulee helposti asetettua vastakkain vain koti ja laitos.

Simo Koskisen (2004, 63) mukaan tällä hetkellä noin 95 % yli 65-vuotiaista asuu kotonaan, tavallisessa asunnossa ja heistä pari prosenttia palveluasunnoissa. Tavoitteeksi on asetettu, että yli 75-vuotiaista jopa 90 % voisi asua kotona. Vaihtoehtoisena asumismuotona esimerkiksi palveluasumista ei voida järjestää riittävästi, eikä se taloudellisestikaan ole järkevää. Suomessa kunnat vastaavat ikäihmisten palveluista sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön ja kunnan talouden rajoissa (Vaarama 2004, 134). Ikäihmisten palvelujen kehittämisen tärkeimpänä tavoitteena on tällä hetkellä ”mahdollistaa kotona asuminen mahdollisimman pitkään” (Vaarama 1993, 208; Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007, 20).

Se, miten yhteiskuntamme huolehtii kasvavasta ikääntyneiden määrästä ja heidän tarpeistaan, kertoo yhteiskuntamme hyvinvoinnista. Ikääntyessä kotona vietetty aika lisääntyy ja kotona asumisen merkitys korostuu. Ikääntyneiden kotona asumisen tukeminen on tärkeää sekä ikääntyneille itselle, koska he nimenomaan haluavat asua kotona, että julkiselle sektorille, koska palveluiden kotiin vieminen on laitoshoidon edullisempaa. Ikääntyneiden hyvinvointia tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti, jotta yhteiskunnan tarjoamat palvelut kohtaisivat mahdollisimman hyvin ikäihmisten todelliset tarpeet. (Manssila & Koistinen 2006, 3.)

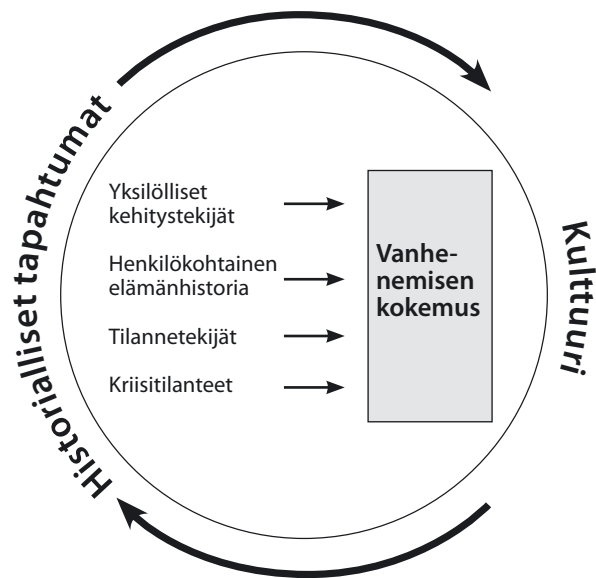
Toteutan tutkimukseni Lapin yliopistossa ”Ikääntyminen pohjoisissa suomalaisissa kaupungeissa” (Aging in Northern Finnish cities) – tutkimushankkeeseen liittyen. KaupunkiElvi (KaupunkiElvi = Elämisen välineitä ikääntyneille) tutkii Pohjois-Suomen kaupunkeja ikääntymisen paikkoina ja kolmatta ikää elämänvaiheena. Tämä tutkimukseni käsittää KaupunkiElvi:n aineistosta kodin merkitystä koskevan osa-alueen ja tavoitteenani on selvittää mitä omassa kodissa asuminen on ja merkitsee pohjoisten kaupunkien 60–79 -vuotiaille asukkaille.

2 Ikäihminen kotona

2.1 Kokemuksellinen vanheneminen

Ihmisen elämä kulkee syntymästä kuolemaan ja kaikki näiden tapahtumien välissä on ennalta arvaamatonta (Heikkinen 1994, 227; 2002a, 193). Meidän jokaisen elämämme lähtee muotoutumaan yksilölliseksi jo syntymästä. Aika, jolloin ihminen syntyy, historialliset tapahtumat tuona aikana ja myöhemmin elämän varrella, muovaavat ihmisen suhtautumista elämäänsä hänen tulevaisuuden elämänvaiheissaan (Heikkinen 2002b, 208; 2003, 200). Elämän eri tilanteissa vastaan tulevat ilot ja vastoinkäymiset, niistä selviytyminen ja käytetyt selviytymiskeinot (sekä hyväksi että huonoksi koetut) muovaavat vanhenemisen kokemusta (Heikkinen 2002a, 193–200).

On hyvin tärkeää muistaa, että iäkäs ihminen ei kuitenkaan elä vain vanhuuttaan, vaan ikääntyessään hän elää samalla myös omaa elämäänsä. Vanheneminen on siis osa elämää, eikä sen kokemista voi, eikä saa, irrottaa todellisen elämän kokonaisuudesta (Heikkinen 1991, 292; 2001, 199). Kokemuksellisessa vanhenemisessä ikääntyvä yhdistää menneen elämänsä tapahtumineen ja tapahtumapaikkoineen nykyisyyteen. Hän tarkastelee menneisyyttään nykyisyyden läpi. (Heikkinen 1996, 203; 2002a, 194.) Nykyisyyden kokemukseen vaikuttaa se, miten jaamme nykyisyytemme toisten ihmisten kanssa. Samoin tulevaisuus yhdistyy nykyisyyteemme. Erityisesti ikääntyessä on samalla hyväksyttävä todellisuus tulevaisuuden rajallisuudesta ja mahdollisesta lyhydestäkin. (Heikkinen 1994, 227.)

Kuvio 1. Kokemuksellisen vanhenemisen malli
(Heikkinen 1991, 295; 2002a, 195).

Tutkiessaan Ikivihreät -projektissa jyvaskyläläisen eläkeikäisen väestön terveyttä, toimintakykyä ja hyvinvointia useiden seuruututkimusten avulla Riitta-Liisa Heikkinen (2002a, 195–197) rakensi niin sanotun kokemuksellisen vanhenemisen mallin (kuvio 1). Mallissa havainnollistetaan, miten ikäihmisen vanhenemisen kokemukseen liittyvät sekä kulttuuriset ja että yksilölliset elämänhistorialliset tekijät. Näihin tekijöihin yhdistyy läheisesti koti tai useammat kodit elämän varrella. Heikkisen tutkimuksessa kävi ilmi, että tulevaisuuden toiveet ja odotukset suuntautuivat 85-vuotiailla vanhuksilla kohti terveyden ja toimintakyvyn säilymistä, jotta kotona asuminen mahdollistuisi jatkossakin.

Tutkimuksessaan Heikkinen (1991, 292–293; 2000, 469) havaitsi, että vanhenemisen kokemiselle on olemassa reuna-

ehtoja, jotka koostuvat elämän negatiivisista asioista, kuten alentuvasta terveydestä, heikentyvistä aisteista, heikkouden tunteesta, muistin huononemisesta ja menetyksistä. Juuri nämä negatiiviset reunaehdot aiheuttavat ikääntyvälle ihmiselle tunteen vanhenemisesta. Heikkinen kutsuu kyseisiä tekijöitä ”haavoittuvuustekijöiksi”. Usein ikääntyvän kuulee sanovan, että ”mieli veisi, mutta jalat eivät kannaa”. Sanonta kuvastaa, miten ilman näitä Heikkisen (mt.) kuvaamia haavoittuvuustekijöitä iäkaskään ei välttämättä todella kokisi itseään vanhaksi.

Vanheneminen on siis kokemuksellinen prosessi. Emme voi tietää millaista on vanheta, ennen kuin itse vanhenemme ja saamme siitä omakohtaista kokemusta. Ennen tätä todellista kokemusta voimme vain kuvitella ja olettaa, millaiselta tuntuu ikääntyä. Suhtautuminen omaan vanhenemiseen tulee ilmi vasta todellisen vanhenemisen aikana. Tällöin joudumme arvioimaan elämäämme ja sen tapahtumia toistuvasti uudelleen. Joudumme miettimään vanhenevan minämme ja ruumiimme olotilaa suhteessa aiempaan elämäämme. Mikäli tämä olotila on pettymys, saatamme esimerkiksi kieltää ikämme kieltääksemme myös ikääntymisemme. (Heikkinen 2002a, 193–200.) Omakohtaisesti vanhenemisen kokemusta pohtiessaan ikääntyvät käyvät läpi elämän eri tilanteita ja ikääntymisen positiivisia ja negatiivisia puolia (Heikkinen 1996, 194). Vanheneminen ei ala hetkessä, joten vanhenemisen alkamisen ajoittuminen omassa elämässä voi määrittyä monella eri tavalla. Oleellinen tekijä oman itsensä vanhaksi tuntemisessa on terveyden ja sairauden kokemisen ohella yksinäisyyden kokemukset. Näiden kokemusten myötä vanhenemisen kokemuksellisuuteen tulevat voimakkaasti tunteet mukaan.

Heikkisen (1991, 295) mukaan ihminen muuttaa suhdetta itseensä ja ympäröivään maailmaan elämänsä aikana. Nykyään on aina vain harvinaisempaa, että vanhus on elänyt koko

elämänsä asuen samalla paikkakunnalla tai samassa kodissa. Ympäröivän maailman ja ihmisten muuttuessa ihminen joutuu aina uudelleen pohtimaan suhteensa tapahtuneisiin muutoksiin ja muutosten vaikutukseen itsessään. Oleellista onkin ikääntymisen merkitys ikääntyneelle itselleen, ja miten se tulee esille hänen omakohtaisissa kokemuksissaan (Gubrium & Holstein 1999, 297). Ikääntymisen kokemuksellisuutta ei voi kuitenkaan suoraan tarkastella ikävuosissa (Heikkinen 1996, 193).

Tutkimuksissa on todettu, että suomalaisten ikäihmisten kokema ikä on vain 2-3 vuotta todellista kronologista ikää pienempi tai suurempi. Yhdysvalloissa vastaava ero on suurempi kuin 10 vuotta. Syynä tähän eroon ovat kulttuuriset paineet iän kokemisessa. Suomessa saa olla ”oman ikäisensä”. (Marin 2002, 99–100.) Uotinen (2005) päätyi tutkimuksessaan samaan lopputulokseen. Vanhuuden kokemisessa ja punnitsemisessa vointi suhteutetaan omaan ikään ja ikätovereissa itseä heikompiuntoisten toimintakykyyn (Marin 2002, 100). Yksityisten kehitystekijöiden ja henkilökohtaisen elämänhistorian rinnalla oman itsensä vanhenemisen kokemukseen vaikuttaa myös ympäristö suhtautumisellaan, onko ympäristössä paljon vai vähän ikäihmisiä, millaisia palveluita tai toimintamahdollisuuksia ja tukitoimia alueen ikäihmisille tarjotaan. Toisaalta ympäristön pysyvyys ja ikääntyneen paikkasuhde ympäristöönsä voi vaikuttaa vanhenemisen kokemukseen ja jopa ikääntyneen oman kronologisen iän kokemiseen. Tutussa kodissa sekä lähiympäristössä liikkuminen ja toiminta voi olla varmempaa ja näin ollen sujuvampaa kuin uudessa kodissa tai uudella asutusalueella.

Vanhat ihmiset tulkitsevat kokemuksiaan ja saamaansa kohtelua ehkä jopa työikäistä väestöä herkemmin. Samankaltaisten kokemusten tulkinnat voivat olla hyvinkin yksilöllisiä. Toinen vanhus on tyytyväinen, että kiireinen tytär ehtii muista velvollisuuksistaan huolimatta käydä tervehtimässä äitiään, ja

iäkäs äiti kokee tyttären osoittavan täten välittävänsä äidistään. Toinen iäkäs äiti vastaavasti kokee, että samalla käyntimäärällä hänen oma tyttärensä ei käykään riittävästi. Jälkimmäinen äiti mahdollisesti odottaa useampia vierailuja. Hän ehkä ajattelee, ettei oma tytär välitä äidistään, kuten jonkun toisen tytär omastaan. (Coleman 1994, 123.) Molemmissa tapauksissa äidin kokemus ja tunne ovat sinällään aitoja, mutta samalla ne viestivät kokemuksen taustalla olevista erilaisista tekijöistä.

Laitoksessa asuvalla vanhuksella vanhuuden kokemukseen vaikuttaa myös kokemus saadusta hoidosta, huomioista ja kohtelusta. Joissain tapauksissa vanheneminen voidaan tulkita jopa koettuna antautumisprosessina, joka liittyy terveydentilan hitaaseen hiipumiseen ja toimintakykyisyyden vähittäiseen rajoittumiseen (Jyrkämä 1995, 215). Ikäihminen ei voi laitoksessa asuessaan olla niin autonominen kuin kotona asuva. Hän ehkä vastentahtoisesti joutuu antautumaan hoivattavaksi. Mitä heikkokuntoisemmasta ja iäkkäämmästä vanhuksesta on kyse, sitä enemmän painottuvat psyykkiset ja henkiset voimavarat, henkinen pääoma.

Ikääntyessä itsetuntemus paranee välttämättömien kriisien läpi selviytyessä, omat rajoitukset ja jaksamisen rajat tulevat tutuiksi kokemusten myötä. Kokemus, kasvatusta ja yhteiskunta loppujen lopuksi rakentavat ikäihmiset sellaisiksi kuin he ovat. (Heikkinen 2002b, 226–227.) Tarkasteltaessa kokemuksellista vanhenemistä todellisuudessa havainnoidaan vanhenemisen merkitystä ja merkityksiä (Heikkinen 1994, 230).

Myönteinen elämänasenne, vahva minäidentiteetti ja itsearvostus suuntaavat rankkojenkin elämänvaiheiden jälkeen positiiviseen vanhuuden kokemiseen. Kiteytettynä vanhuuden kokemuksellisuudesta voidaan todeta, että ihminen on niin vanha kuin hän itse kokee, ja hänen sosiaalinen vanhenemisensa tulee määritellä, kuten hän itse sen kertoo. Vanhenemisen koke-

muksellisuutta ei voi mitata, vaan sitä on kuunneltava vanhenemisvaihetta elävältä. Ihmisen itsensä on kuvattava ja kerrottava, mitä ja millaista on tulla vanhaksi. Marjatta Marin (2002, 99) toteaa, että esittäessään kokemuksiaan vanhus on osa ympäröivän yhteiskunnan sosiaalikulttuurista järjestelmää. Samalla hän joutuu arvioimaan, mikä hänelle ja hänen edustamalleen ikäryhmälle on hyväksyttävää esittää kokemuksena.

2.2 Koti käsitteenä

Koti ei ole vain asunto, vaikka kotona asuminen tapahtuu fyysisesti asunnossa, talossa tai osakkeessa. Mikä sitten tekee asunnosta kodin? Tarkoitetaanko kodilla mahdollisesti muutakin kuin vain asumiseen liittyvää paikkaa? Amos Rapoport (1995, 41) havainnollistaa kaavalla koti = asunto + X ajatusta siitä, että koti on jotain enemmän kuin pelkkä asunto, vaikka usein kodista puhutaan asunnon synonyyminä. Myös Kimberly Dovey (1985, 33–34) erottaa asunnon (house) ja kodin (home) kuvaten asunnon olevan lähinnä asumiseen liittyvä fyysinen tila, kun taas kotiin liitetään tunnetila ja ihmissuhteet sekä kodissa asuvien että naapureiden kanssa. Dovey toteaa lisäksi, että koti eroaa asunnosta olemalla järjestyksen luoja, identiteetin rakentaja ja paikka, jossa voi kiinnittyä ihmisiin, paikkaan, menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Itsestämme kertoessamme yleensä mainitsemme, mistä olemme lähtöisin. Näin koti liittyy meidän menneisyyteen. Samanaikaisesti turvallisuuden ja autonomian tunne kotona mahdollistaa tulevaisuuden suunnittelun ja identiteetin kasvun. (Dovey 1985, 35–44.)

Anni Vilkkonen ja Asko Suikkanen (2006, 10–11) huomauttavat kuitenkin asumisen, asumuksen ja asunnon käsitteiden muodostavan kodin käsitteelle läheisen kokonaisuuden. Näistä käsitteistä puuttuu yleensä koetun kodin ja kodiksi tekemisen

sekä kodin tunnun ja kotoisuuden näkökulmat. Mainittu kodin tuntu liitetään kodin toiminnan ohella läheisesti ihmisen elämänsä vaiheisiin. Elämän varrella meillä on lapsuuden ja vanhempien koti, nuoruus ja oman kodin perustamisen vaihe. Työelämässä elämme aikuisuuden kodissa, josta siirrymme eläköitymiseen ja kolmanteen, mahdolliseen vanhuuden kotiin. Nykyään vielä enenevässä määrin työelämässä tuodaan teknologian avulla töitä kotiin, tai jopa tehdään etätöitä kotoa käsin luoden samalla kodista toisen työn paikan. Vilkon ja Suikkasen havaintojen mukaan kotiin liitetään ulottuvuuksia iästä, sukupuolesta ja taloudellisesta asemasta. Lisäksi merkitys sisältää yksilöllisiä mieltymyksiä, mahdollisuuksia valintoihin ja liikkumavaran suoma joustavuutta.

Tutkiessaan maatilaa kotina Tiina Silvasti (2000, 232–233) määrittelee kodin kaavalla koti = maa + tila + työ. Tällöin koti on eletty ja koettu tila, joka on tunneperäisesti otettu asukkaidensa haltuun. Maanviljelijöillä muodostuu kotiin ja tilaan omin käsin tehdyn työn kautta voimakas paikkasuhte, jota kunnioitetaan sukupolvien ajan. Kotiaan asumalla ihminen siis sitoutuu paikkaan ja tilaan sekä samassa kodissa tai tilalla jo aiemmin eläneisiin ja asuneisiin (Silvasti 2000, 235). Tämä paikkasuhteen ja kotiin sitoutumisen voimakkuus voivat olla riippuvaisia siitä, kuinka pitkään kyseistä asuntoa on tarkoitus pitää kotina, tai mitä merkityksellistä juuri siinä kodissa asuessa on tapahtunut. Esimerkiksi jo ennalta väliaikaiseksi tiedetty asumaan asettuminen, vaikkapa opiskelun ajaksi, ei ehkä luo opiskeluajan kotiin niin voimakkaita siteitä kuin oman, pidempiaikaiseen asumiseen tarkoitetun asunnon ostaminen. Opiskelijan koti voi kuitenkin olla asukkaalleen lopun elämää kotina merkityksellinen kyseisen elämänvaiheen aikana tapahtuneiden suurten kokemusten (rakastuminen, avioituminen, lapsen syntymä) myötä.

Kimberly Doveyn (1985) ja Amos Rapoportin (1995) tavoin

Susan Saegert (1985, 287–289) on määritellyt kodin olevan enemmän kuin vain asunto. Hän toteaa kodin omaavan fyysisenä tilana olemisen lisäksi psykologisen ja sosiaalisen merkityksen. Saegert tuo myös esiin, että asuminen (dwelling) on asunnon kodiksi tekemistä, jolloin tilan ja ihmisen suhde on vuorovaikutteinen. Perla Korosec-Serfaty (1985, 67–68) lisää, että tilan, kodin tai asunnon, kokemiseen liittyy aina tunne, joko positiivinen tai negatiivinen. Tunteen ohella historia vaikuttaa tilan kokemiseen ja menneet muistot ja kokemukset näin ollen myötävaikuttavat myös uusien tilojen ja paikkojen kokeamiseen. Mikäli ikäihmisen aiempi koti on koettu työlääksi hoitaa ja ylläpitää, voi uuteen kotiin muuttaminen olla mielekäs ja helpottava kokemus.

Riitta Granfelt (1998, 103–104) pitää asuntoa fyysisenä tilana, kun taas koti vastaavasti on eletty, koettu tila ja tunnelautunut käsite. Tila tai asunto täytyy kokea tunnetasolla omaksi, ennen kuin sitä voi pitää kotina. Amos Rapoport (1985, 256) ja Davis Stea (1995, 183) pitävät tärkeänä kodin raamina vapaaehtoisen valinnan mahdollisuutta. Valitsemalla itse asunnon kodikseen asunnosta todella tulee koti. Ajatusta voisi hie- man kuitenkin kyseenalaistaa ja pohtia, sillä kuinka suurelta osin ihmisillä todella on mahdollisuus valita kotinsa? Valinnan mahdollisuuteen vaikuttaa paitsi yksilön taloudellinen tilanne, myös vallitsevat asuntomarkkinat tai yleensä ihmisen riippuvai- suus toisista ihmisistä ja palveluista. Huoltajansa kanssa asuva lapsi ei ole itse valinnut asuinpaikkaansa kodikseen, mutta pitää kotiaan kotinaan. Samalla tavoin lähemmäs palveluita muuttava vanhus rajaa valinnanmahdollisuuttaan esimerkiksi autotto- muutensa takia, mutta voi hyvin tuntea uuden kotinsa kodiksi juuri palveluiden läheisyyden luoman turvallisuuden tunteen takia. Usein tästä vapaan valinnan mahdollisuudesta joutuu joustamaan.

Anni Vilkkö (1997, 172–173) määrittelee kodin paitsi konkreettisen asumisen järjestämisen paikaksi, myös olemisen ja kokemisen paikaksi. Koti merkitsee elämänhistoriallista asettumista, juurtumista ja kotiutumista. Kodin merkityksellisyydessä on etusijalla tuttuus, pysyvyys ja ihmissuhteet. Vilkon (1998, 28; 2000, 214–215) mukaan koti on ihmisen ja hänen elinympäristönsä välinen suhde. Se on muokattu konkreettinen tila, kanssakäymisen tapahtumapaikka ja ”mielen kodin” tyyssija. Kodin tunnussa ovat läsnä tutuksi tunnistaminen ja mieleen palauttaminen, emotionaalinen turva ja toiminnallinen vapaus. Kodin merkitys muuttuu elämänkulun myötä; lapsuudessa se on oma nurkka, ehkä huone, aikuisuudessa hallinta laajenee koko kotiin ja tämä hallinta supistuu ikääntyessä makuutilaan ja vuoteen keskeisyyteen.

Kotia on pyritty monin tavoin kuvaamaan kodin tasoilla tai luokitteluilla. Rapoport (1995, 38) jakaa oman luokittelunsa karkeasti kolmeen kodin elementtiin: materiaallinen aspekti (asunto ja tavarat), asukkaat sekä symbolinen kodin merkitys. Vastaavasti Juhani Pallasmaa (1995, 139) kuvaa kodin koostuvan kolmesta symbolisesta elementistä: tiedostamaton bio-kulttuurinen elementti (sisäänkäynti ja sydän), persoonallisen elämän ja identiteetin elementti (muistot, perheen perityt asiat) ja ulospäin viestivät sosiaaliset symbolit (varallisuus, koulutus, sosiaalinen identiteetti).

Riitta Granfelt (1998, 104–106) esittää kodille omassa tutkimuksessaan havaitsemansa kolme tasoa. Ensimmäinen taso liittyy elämykselliseen ja ruumiilliseen kokemukseen tilasta. Ihmiselle on tärkeää, että hän kokee kuuluvansa johonkin paikkaan ja että jokin paikka koetaan kuuluvaksi hänelle itselleen. Joskus tämä omaksi koettu paikka voi olla vain huoneen nurkka lapselle tai vanhainkodin huoneen oma puolikas. Toinen kodin taso on koti suhteena ihmisen ja tilassa tapahtuvan toiminnan

välillä. Tämä suhde on mahdollisuuksia luova ja vapauttaa luovuutta. Suhde ehkäisee yksinäisyyden tai ulkopuolisuuden tunnetta, vaikka kodissa asuja eläisi eristäytyneenä elämää. Kodin kolmas taso, sisäinen koti, merkitsee eheyden, elävyyden ja autonomian kokemusta. Sisäinen koti auttaa puolustautumaan minuuden rajojen loukkauksilta ja mahdollistaa sisäisten mielikuvien tuottamisen. Granfelt kuvaa sisäistä kotia omana sisäisenä maailmana, jonka keskeinen elementti on hiljaisuus ja sen luoma eheyden kokemus.

Kaikesta edellä esiin tulleesta voidaan kootusti todeta, että koti ei ole vain asunto, mutta asumalla asunnosta tai muusta fyysisestä paikasta saa kodin. Rapoportin (1995, 41) kaavassa koti = asunto + X, muuttuja X tarkoittanee koettua tunnetilaa ja paikkasuhdetta asuntoon. Tähän vaikuttaa asunnon psykologinen ja sosiaalinen merkitys sekä eletty historia niin kyseisessä asunnossa kuin aiemmissa kodeissa. Vallitsevalla kulttuurilla on vaikutusta, millaiseksi X muodostuu. Kodiksi tekevä X on vapaus olla ja kokea asumansa asunto kodiksi.

Yhteiskuntamme muuttuu koko ajan ja Roderick Lawrencen (1999, 60–61) mukaan tämä tulisi huomioida tulevaisuuden koti-tutkimuksessa. Traditioiden, esimerkiksi avioliiton ja perhe-käsitysten, viimeaikainen muuttuminen tulisi ottaa huomioon. Samoin hiljalleen muuttuvat sosiaaliset arvot. Maahanmuuttajien omaaman kulttuurin myötä koti voi hyvinkin vielä saada uusia käsityksiä. Teknologiassa keksintöjä luodaan jatkuvasti lisää. Nämä uudet keksinnöt vaikuttavat ajan ja tilan käsityksiin. Jo nyt matkapuhelin mahdollistaa ikääntyneelle tavoitettavuuden, vaikka hän kävisi ulkoilemassa ja harrastuksissa. Tämä tavoitettavuus ja viestinnän mahdollisuus lisää ikääntyneellä ratkaisevasti vapauden ja ennen kaikkea turvallisuuden tunnetta.

2.3 Koti merkinä

Suomen kielessä ”merkitys” -sana on johdettu substantiivista ”merkki”. Samasta kantasanasta myös johdetaan verbi ”merkitä”, joka alun perin on tarkoittanut samaa kuin ”varustaa merkillä” (Niiniluoto 2000, 13–14). Pertti Alasuutari (1999, 59–60) kuvaa asian ”merkityksen olevan se mitä jokin asia tarkoittaa”. Hänen mukaansa todellisuus on rakentunut merkitystulkinnoista ja on olemassa ihmisille merkitysvälitteisesti. Maailma ei siis näyttäyty sellaisenaan, vaan meidän maailmasuhteemme kautta. Ilkka Niiniluodon (2000, 16–17) mukaan merkin luonne on kolmiulotteinen (kuvio 2). Tällöin yksi ulottuvuus on itse merkki ja sen merkin puhuttu tai kirjoitettu muoto. Toinen merkin ulottuvuus on merkin viittaama referentti eli tarkoite ja kolmas merkin ilmaisema käsite eli itse merkitys. Merkitys välittää merkin ja sen tarkoitteen välisen suhteen. Tähän tutkimukseen liittyen esimerkiksi kirjoitettu merkki, ”koti” viittaa kodin tarkoitteeseen eli asumiseen ja kodin ominaisuuksiin. Kodin merkitys kertoo meille näin ollen kodin ja meidän kokemamme kodin tarkoitteen sekä kodin ominaisuuksien välisestä suhteesta. Jokainen ihminen mieltää siis kodin merkityksen oman maailmasuhteensa kautta ja kaikkien maailmasuhteeseen vaikuttaa oleellisesti muun muassa ikä ja koettu elämänhistoria. Edellä mainittu johtaa yksilöiden väliseen kodin merkitysten erilaisuuteen.

Kuvio 2. Merkin luonteen kolmiulotteisuus Niiniluotoa (2000, 17) mukaillen.

Merkityksen tutkiminen on monitieteellistä. Filosofiasa, käsitteellisen roolin semantiikassa tutkitaan merkkien ja niiden tarkoitteiden suhdetta. Tällöin koti-sanana merkitys on määritelty samaksi kuin koti-sanaan kielen käytössä liittyvät päättelyt (Niiniluoto 2000, 18–19). Merkkien merkityksen katsotaan niin sanotuissa merkkisemanttisissa ajattelutavoissa syntyvän, kun merkit edustavat tarkoitteita (Saariluoma 2000, 45). Toisin sanoen merkitysoylyisesti kodin merkitys syntyy, kun koti toimii ja sitä käytetään kodin tarkoituksen mukaisesti. Pragmatismien periaatteella taas käsitteen merkitys on sama kuin objektin käytännölliset vaikutukset toimintaamme (Niiniluoto 2000, 18–19; Alasuutari 1999, 60). Näin ollen meille kodin merkitys olisi todellisuudessa sama kuin kodin vaikutukset toimintaamme. Kodin merkitys esittäytyy kodin käyttötarkoituksen, kodissa asumisen kautta. Tähän liittyen Susan Saegert (1985, 287–289) totesi asumisen olevan asunnon kodiksi tekemistä.

Vastaavasti behavioristinen selitys merkitykselle on ärsykeen vastaanottajassa aiheuttama käyttäytymistäipumus. Tähän

liittyen kielellisessä ilmauksessa emotiivinen, eli tunnetta ilmaiseva, merkitys liittyy asian meissä herättämiin tunteisiin. Merkitykset eivät näin ollen ole vain kielen sisäinen asia tai itsemme aikaan saamia, vaan ne ovat kytkeytyneenä ihmisen ja maailman väliseen toiminnalliseen vuorovaikutussuhteeseen. Merkitykset saavat hahmonsosiaalisissa suhteissa, uskomusjärjestelmissä, tavoissa ja totumuksissa, kuten arvot ja katso-muksetkin. (Niiniluoto 2000, 18–19; Lehtonen 1996, 17.)

Graham D. Rowlesin ja Hege Ravdalin (2002, 82) mukaan merkitys elämässä on läheisesti yhteydessä ihmisen persoonalliseen elämänhistoriaan ja vastaavasti tämä persoonallinen historia on erottamattomasti yhteydessä paikkoihin ihmisen elämässä. Mikko Lehtonen (1996, 13–16) toteaa, että kaikkein tavallisin on usein myös kaikkein vähiten tunnettu ja kaikkialla olevaa ei panna lainkaan merkille. Ajatus on mielenkiintoinen kodin merkityksen kannalta, sillä koti on niin luonteva osa arkipäiväämme, että sen merkitys korostuu vasta, kun olemme vaarassa menettää tai menetämme kotimme. Merkitykset ovat siis inhimillisen elämän olennaisinta ainesta. Ne ylläpitävät päivittäistä elämäämme, tuottavat järjestäytyneisyyttä ja osallistuvat arjen rakentamiseen, vaikka itse emme merkkejä ja merkityksiä niiden arkisuuden vuoksi tunnistaakaan. Ihmiset tekevät itselleen maailmaa merkitykselliseksi pohtimalla kokemuksiaan, kertomalla tarinoita ja tarkkailemalla ympäristöä tuottaen oletuksia. Tämä merkitysten tuottaminen ja niiden lukeminen kuuluvat inhimillisiin toimiimme. (Lehtonen 1996, 13–16.)

Tiina Onikki (2000, 90–91) kirjoittaa, että on hyvin vaikeaa ja jopa ongelmallista näyttää toteen jonkin tietyn asian merkitys käsitteenä, eli kyseiselle merkitykselle ominaisten piirteiden selkeänä kokonaisuutena. Esimerkiksi kodin kielellisen merkityksen ilmaiseminen käsitteinä kuuluu ihmismielen henkiseen ajatusten tulkintaan ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen eli abst-

raktiin käsitemaailmaan. Merkitys heijastaa aistien mahdollistamana ihmisen tapaa kokea maailma, kulttuurinen jäsenyys ja erilaiset vuorovaikutustavat. Gary Kenyonin (1994, 196) havaintojen mukaan merkitysten ja elämäntarinoiden välillä on yhteys, sillä itseensä ja maailmaan liitettävät merkitykset ilmaistaan kertomuksina. Jaber F. Gubrium (2001, 28) ilmaisee saman asian kuvaamalla merkitystä asioiden ketjuna ja kokemuksen kertomista merkitystä luovana toimintana. Tähän liittyen voimme todeta, että omia elämänvaiheitamme kertoessamme ja helposti jo esittäytyessämme tulemme kertoneeksi, mistä olemme kotoisin. Tällöin saatamme erottaa lapsuuden kotipaikan nykyisestä.

Harri Veivo (2000, 137–138, 141) sen sijaan esittää, että merkitystä voi kuvata merkkien ja todellisuuden suhteella. Tämä tarkoittaa, että merkillä, tässä tutkimuksessa kodilla, tulee olla sisältö, joka kattaa kaikki sen tyypillisessä käyttötilanteessa tai kontekstissa saamat tulkinnat. Tulkinta koodataan, sillä tulkintoja voi olla useita erilaisia. Totuudenmukaisimmat tulkinnat ovat tutkitun merkin, kodin, tulkintoina pysyvimpiä. Nämä merkin sisällön elementit, jotka ovat luonteeltaan sosiaalisia ja historiallisia, perustuvat Veivon mukaan kulttuurisiin käsitelmiin eivätkä todellisuuden ja merkkien suhteeseen. Kodin merkitys, ja merkitys yleisesti, on siis kulttuurisissa, merkkien säännönmukaisissa ja julkituoduissa tulkinnoissa, mutta todellinen kodin merkityksellisyys koskettaa kokemusmaailmaamme. Anni Vilkkö (1998, 29) toteaaakin, että kotihistoria korostaa merkityksen antoa yksilöllisellä ja henkilökohtaisella tasolla.

Merkitykset eivät ole siis itsestään selvyyksiä. Ihmisten luomina niihin liittyy myös tilapäisyys, epävakaisuus ja alttius muutokselle. Merkityksistä rakentuu yksityinen minuus ja merkitysten maailma jäsentää sekä yhteisöjen päivittäistä elämää että käsitystä identiteetistä. (Lehtonen 1996, 20–21.) Merkityksillä on aina tunnesisältö niiden rakentuessa sosiaalisen ken-

tässä (Heikkinen 2001, 200). Kodin merkitys voi siis olla erilainen ikääntyneelle, kun hän vertaa vaikkapa lapsuuden kotiaan aikuisuuden kotiin ja tämän hetkiseen eläkevuosien kotiin.

Merkitys koostuu osa-alueista, Veivon (2000, 137–138, 141) mainitsemista sisällön elementeistä, jotka muuttuessaan voivat muuttaa koko kodin merkityksen kokonaisuutta. Laura Huttusen (2002, 328) tutkiessa kodin merkitystä maahanmuuttajille, hän havaitsi kodin muodostuvan kokonaisesta merkitysten kentästä, josta käsin ihmiset toimivat. Näiden merkitysten kautta kodista muodostuu paikka, josta ollaan ulospäin suhteessa maailmaan.

3 Ikääntymisen kotona asumista koskeva tutkimus

3.1 Kodin merkitys vanhetessa

Tutkimuksissa on todettu, että selkeästi suurin osa vanhuksesta haluaa asua omassa kodissaan ja omassa kotikylässään elämänsä loppuun saakka (Walker & Maltby 1997, 150; Lemponen 2001, 23). Ikääntyneiden tiedetään viettävän kotonaan jopa noin 70 % ajastaan ja kotona asuessaan he voivat parhaiten hallita elämänsä. Tutussa kotiympäristössä, omien tavaroiden ympäröimänä ja omassa pihapiirissä asuminen mahdollistaa ikääntyneelle pidemmän omatoimisen elinajan. Kotona asuessaan vanha ihminen ei tunne olevansa vieras. Jo olemassa olevien ihmissuhteiden on havaittu ikääntyneillä säilyvän, toisin kuin keskitetyissä asumispalveluissa asuessa. Vanhuksella voi olla kotona myös helpompi kokea turvallisuutta, luottamuksellisuutta, arvostetuksi tulemistä sekä empaattisuutta. (Koskinen ym. 1998, 220–221.) Koti on ihmiselle paikka, jossa hän voi olla oma itsensä (Kirsi 2001, 301).

Elämisen ympäristöllä sosiaalisen elämän areenoina on vaikutusta siihen, millä tavoin ihmiset ikääntyvät tai kokevat ikääntymisensä. Elämisen ympäristöt sekä luovat mahdollisuuksia että asettavat rajoja, jotka vaikuttavat yksilön vanhenemiseen. (Jyrkämä 1995, 107.) Ympäristöllä onkin tärkeämpi merkitys ikääntyneelle kuin nuoremmalle, sillä ikääntyessään ihmisen fyysiset, sosiaaliset ja psyykkiset toiminnot muuttuvat vaikuttaen ikäihmisen kykyyn hallita ympäristöään (Hooyman & Kiyak 1999, 288). Kodin merkityksiä pohdittaessa voidaan todeta, että ihmisillä yleensä voi olla hyvin monia eri syitä, miksi he pitävät kotia ja kotona asumista tärkeänä.

Barry Fogel (1992) totesi artikkelissaan, että koti saa ikäihmisiltä erilaisia, yksilöllisiä merkityksiä. Naiset viettävät vanhusväestössä kotona enemmän aikaa kuin miehet ja ikääntyneille naisille suhde kotiin muodostuu huomattavasti tunnepitoisemmaksi kuin ikäisilleen miehille. Toisaalta kotona viihtymiseen voi vaikuttaa, että varakkaammat ihmiset voivat varustaa kotiaan paremmin ja viihtyisämmin, kuin taloudellisesti niukemmin elävät, vastaamaan omia tarpeitaan. Joskus hyväkuntoisen ja ulospäin suuntautuneen aktiivisen ikäihmisen kohdalla kodin merkitys voi laajeta käsittämään jopa ympäröivää asuinalueita ja naapurustoa. Barry Fogel (mt.) tähdentää, että myös ikääntyneen terveystilanne ja toiminnallisuus vaikuttavat voimakkaasti kodin merkitykseen, samoin kuin puolison olemassa olo.

Satu Elo (2006, 122–132) tarkasteli tutkimuksessaan pohjoissuomalaisten yli 65-vuotiaiden hyvinvointia tukevaa ympäristöä. Elo jakoi hyvinvointia tukevan ympäristön hyvinvointia tukevaan fyysiseen, sosiaaliseen ja symboliseen ympäristöön. Hyvinvointia tukeva fyysinen ympäristö käsittää pohjoisessa asuvan ikäihmisen näkökulmasta pohjoisen ympäristön palveluiden saatavuutta sitä rajoittavine pitkin matkoineen sekä lämpötila- ja valoisuusvaihteluineen. Fyysistä ympäristöä on turvallisen toiminnan mahdollistuminen muun muassa kotona toimimista helpottavina kodin muutostöinä, liikkumista helpottavina kunnossapidettyinä kulkuväylinä ja lähiympäristössä liikkumisena, jolloin esimerkiksi kävelyllä ollessa taukopenkit ovat tarpeen. Hyvinvointia lisäävän fyysisen ympäristön yksi alakäsite tutkimustuloksissa oli viihtyisä fyysinen ympäristö, jolla tarkoitettiin siistiä koti- ja lähiympäristöä sekä luonnonympäristön läheisyyttä viheriöineen.

Vastaavasti hyvinvointia tukevana sosiaalisena ympäristönä pidettiin yhteydenpitoa omaisiin ja ystäviin sekä avun saamista. Viihtyisä asuinyhteisö lisäsi hyvinvointia sosiaalisessa ympäris-

tössä. Sosiaalinen kanssakäyminen koettiin tärkeäksi etenkin naisten keskuudessa. Asuinympäristön toimintamahdollisuudet liitettiin mielialaan, sillä puutarhatyöt, mielekäs tekeminen kodissa ja erilaiset harrastukset pitävät mielialaa korkealla. (Mt., 122–132.)

Kolmantena hyvinvointia tukevana osa-alueena Elo (mt. 122–132) nimeää hyvinvointia tukevan symbolisen ympäristön, joka pitää sisällään hyvinvoinnin ideaaliset ominaisuudet (turvallisuus ja pelot), hengellisyyden, hyvinvoinnin normatiiviset ominaisuudet ja historiallisuuden. Mainittuina normatiivisina ominaisuuksina Elo toteaa fyysisen ympäristön mahdollistaman vapaudentunteen, johon liittyy ikääntyneiden omassa kodissa asumisen ja piha-alueen aikaan saama toiminnan vapauden ja yksityisyyden kokemus. Normatiivisia ominaisuuksia ovat myös sekä oma että puolison sairauden kokeminen elämää rajoittavaksi. Hyvinvointia tukevan symbolisen ympäristön historiallisuus liittyy hyvinvointiin muistojen ja asuinhistorian kautta. Kyseisessä tutkimuksessa naiset korostivat miehiä enemmän sekä muistoja että asuinhistoriaan liittyvää asumisviihtyvyyttä.

Jukka-Pekka Sarola (1996, 59) on päätenyt tutkimusten perustella toteamaan, että iäkkäät ihmiset ovat nuoria kiinnittyneempiä asuinalueisiinsa. Hän toteaa kirjoittamassaan artikkelissa (Sarola 1994, 129, myös 1996, 56) asuinympäristön ja paikan merkityksestä vanhalle ihmiselle, että ikäihmisten halukkuus pysyä entisessä asuinpaikassaan johtuu ikääntyneiden halusta säilyttää oma identiteetti ja hallita omat kyvyt ja osaaminen tutussa ympäristössä. Näin on huolimatta siitä, että kyseinen asuinpaikka voi olla ikääntyneelle jopa epäsuotuisa ja soveltumaton. Tämän lisäksi yksilöllisten tekijöiden ja ympäristön yhteisvaikutusta tutkittaessa on havaittu, että suburbaanissa ympäristössä mieliala on suureksi osaksi yhteydessä ter-

veystasoon. Kaupunkiympäristössä vastaavasti mielialaa ennusti paremmin ympäristön sosiaalinen elämä ja ikäihmisten kanssa käyminen ystävien kanssa (Sarola 1996, 18). Yleisesti asumista tutkittaessa (Karjalainen 1997, 230–231) on havaittu, että tavallinen asunto muuttuu vasta siihen muutettuamme tutuksi ja meille kuuluvaksi. Asunnon tavarat ja huonekalut löytävät hiljalleen omat paikkansa. Näin on tapahtunut kotiutuminen ja kotimme sisältää kimpun intiimejä ympäristösuhteita. Asunnon kodiksi ottamisen jälkeen asunnon ja lähiseudun suunnat ja reitit tulevat tutuiksi, eikä niitä tarvitse arkitoimissa erikseen pohtia.

Ikääntyneiden muuttamista koskevassa tutkimuksessaan Jonna Oksa (2002, 82) kuvaa haastattelemiensa ikäihmisten antavan kodille merkityksen paikkana, jossa on turvallinen olo ja saa olla rauhassa. Oksa huomauttaa kotiin liittyvien merkitysten olevan positiivisia. Osa haastatelluista ikääntyneistä oli kokenut, että muuttaminen ei ollut vaikuttanut heidän käsitykseensä kodin merkityksestä. Sen sijaan samaiset haastatellut tunsivat onnistuneensa luomaan kodin tunnun uuteen kotiinsa. Kyseisten henkilöiden muuttamisesta oli haastatteluhetkellä jo jonkin verran aikaa. Tutkimuksessa ei ilmennyt, etenikö mainitun kodin tunnun uuteen asuntoon luominen jatkossa uuden asunnon kodiksi kokemiseen. Oletettavasti eteni.

Paikkasuhteen luominen uuteen kotiin voi olla vaikeaa ikäihmiselle. Hänellä on menneisyydessään ehkä jo useampiakin koteja, joihin liittyy muistoja elämän varrelta. Eläkevuosien uusi koti on yleensä edeltäjiään pinta-alaltaan pienempi, eikä sinne aina voi ottaa mukaan kaikkia muistorikkaita esineitä. Uuteen, pienempään eläkekotiin muutetaan yksin tai pariskuntana, ilman muuta perhettä. Omasta kodista muuttaminen on yleensä vain yksi osa elämänmuutosta, joka voi sisältää samanaikaisesti useampia muutoksia ikääntyneen elämässä. Anni Vilkkio (2000, 214) huomauttaa, että kodin olemassaolo ja merkitys tulevat

esille erityisesti elämänkulullisissa siirtymissä ja murroksissa, jolloin tavallinen arki kyseenalaistuu. Tehdyn muuton jälkeen ikääntynyt tarvitsee nuorempia enemmän aikaa sopeutua uuteen asuinympäristöön, vaikka uusi koti olisikin edelliseen verrattuna parempi, turvallisempi ja mukavampi (Hooyman & Kiyak 1999, 291).

John Bondin (1994, 204) mukaan kodin merkitykselle on tunnusomaista perhe-elämän ja yksityisyyden keskuksena oleminen. Kodissa voi kokea sekä läheisyyttä että tarvittaessa yksinäisyyttä. Kodin merkityksen havainnoimiseen vaikuttavat myös aiemmat elämän varrella olleet asuinpaikat. Ikäihmiset yhdistävät kodin merkitykseen niin ikään kodin elämän keskipisteenä olemisen. Ikääntyessään ihmisistä tulee kotikeskeisempiä. Tunne muista ihmisistä riippumattomana olemisesta liittyy kodin merkitykseen, kuten kiintymys kodissa oleviin muistoihin.

Taideteollisessa korkeakoulussa tutkittiin ikääntyneen yksilön subjektiivista hyvinvointia, silmällä pitäen tulevaisuuden senioriasumisratkaisujen suunnittelua ja toteutusta. Tutkimuksessa selvitettiin, mitkä tarpeet tekevät ikääntyneelle asunnosta kodin. Yhdistäviksi tarpeiksi muodostuivat itsenäisyyteen, yhdessäoloon, aikaan sekä ympäristöön liittyvät tekijät. Ikäihmiset tarvitsevat halutessaan irtiottoja sosiaalisesta ympäristöstään ja mahdollisuuden olla vapaaehtoisesti yksin. Samoin ikääntyneet haluavat omaa tilaa toimia ja harrastaa. Ympäristöön kuuluu kyseiseen tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden mukaan paitsi osana ympäröivää maailmaa oleminen, myös oma, yksityinen reviiri. Samalla todettiin, että asunnon tekevät kodiksi ne tekijät, jotka asukas voisi tarvittaessa siirtää mukanaan uuteen asuntoon, mikäli vanhasta kodista olisi luovuttava, jotta uudesta asunnosta tulisi koti. (Jacobson 2006, 51–58.)

Tutkiessaan ideaali- ja reaalikoteja Tony Chapman ja Jenny Hockey (1999, 4) totesivat, että ihmisten käsityksiin kodeista

voivat vaikuttaa monet elämässä tapahtuvat muutokset. Sosiaalisissa suhteissa, niin avio- kuin vanhemmuussuhteissa, tapahtuva muutos muuttaa kodin luonnetta. Esimerkiksi leskeytyksen myötä avioparin kodista tulee yksin asuvan koti. Vastaavia muutoksia voi tapahtua myös elämäntyylissä, työllisyydessä, arvostuksessa tai sosiaalisessa statuksessa. Tällöin tapahtunut muutos voi ehkä mahdollistaa joko suuremman kodin tai pahimassa tapauksessa nykyisestä joutuu luopumaan taloudellisten vaikeuksien takia. Käsitykseen kodista voi vaikuttaa muun muassa yksityisyydessä, asuinyhteisössä tai turvallisuudessa tapahtunut muutos. Vaikkapa turvallisuuden tunteen heikkeneminen voi saada kotiinsa muuten tyytyväisen asukkaan halumaan jopa muuttoa. Tunnettua on, että erityisesti kaupungeissa tietyillä asuinalueilla on oma maineensa, joka joko lisää tai laskee alueen asuntojen arvostusta. Ikääntyneet mielellään valitsevat asuinalueen, joka on turvattu rikollisuudelta, helppokulkuinen ja kodin ympäristö on turvallinen (Hooyman & Kiyak 1999, 309).

Simo Koskinen (2004a, 72) on koonnut luettelon ikääntyneiden ihmisten kotona asumisen merkityksistä. Hänen mukaansa ikääntyneet ovat perustelleet kotona asumisen ensisijaisuutta kokemuksella:

- vapaudesta, itsemääräämisestä, autonomiasta ja omasta päätösvallasta,
- itsenäisestä elämästä ja elämänhallinnasta sekä omatoimisuudesta,
- sosiaalisten suhteiden säilymisestä,
- asuinympäristöstä ja luonnosta,
- arvokkaasta elämästä ja arvostetuksi tulemisesta,
- tasavertaisuudesta avunantajien kanssa,
- turvallisuudesta,
- oman minuuden vahvistumisesta ja
- mahdollisuudesta ilmaista tunteita.

Koskisen listauksesta selviää, että kodin merkityksiin sisältyvät ikääntyneiden keskeiset inhimilliset piirteet ja arvot. Mikäli asuminen kotona ei ole ikäihmiselle mahdollista, olisi tärkeää, että kodin merkitykset voitaisiin siirtää myös palveluasumiseen tai laitokseen (mt.).

Frank Oswald ja Hans-Werner Wahl (2001) tutkivat paikkaan kiintymistä ja kodin merkityksen ominaisuuksia. Tutkimuksessa kotona asuvilta 66–69 -vuotiailta itä- ja länsisaksalaisilta (N = 227) ikääntyneiltä haastatteleamalla kerätty aineisto luokiteltiin viiteen kodin merkityksen ominaisuuteen (aspects). Haastateltujen vastauksista luokiteltiin kodin merkityksen fyysisiksi ominaisuuksiksi (31 % maininnoista) kokemuksia pitää kotia käyttäjäystävällisenä ja turvallisenä ympäristönä sekä itselle kalustettuna. Vastaavasti käyttäytymiseen liittyvinä ominaisuuksina (32 %) haastatellut kuvasivat vapautta touhuta kotona, käydä kotoa halutessaan aktiviteeteissa ja mahdollisuuden vaikkapa järjestellä tavaroita ja paikkoja vapaasti. Kognitiivisiin (14 %) ja emotionaalisiin (15 %) ominaisuuksiin liitettiin ikääntyneiden ilmaisema kodin tuttuus ja kotiin tottuminen sekä mukavuus ja kodikkuus. Ikääntyneiden kertoma kotona vieraiden vastaanottaminen, hyvät naapuruussuhteet ja tunne, että ei ole yksin merkitsivät kodin sosiaalisia ominaisuuksia (8 %). Pääluokissa merkityksen alaluokista yhdistettiin Oswaldin ja Wahlin nimeämä tunneominaisuus, joka pitää sisällään käyttäytymis-, kognitiivisen ja emotionaalisen ominaisuuden. Muita kodin merkityksen pääluokkia olivat siis fyysiset ja sosiaaliset ominaisuudet. (Mt., 2001.)

Toisessa heidän (Oswald & Wahl 2004, 242 myös 2005, 35–36) tutkimuksessa selvitettiin, miten liikkumisen ja toiminnan rajoittuminen vaikuttivat 61–92-vuotiaiden ikääntyneiden (N = 126) edellä esitettyihin kodin merkityksen ominaisuuksiin. Tutkimustuloksissa kävi ilmi, että ikääntyneen liikkumisen ja

toiminnan rajoittuessa kodin merkityksen ominaisuuksista fyysiset ominaisuudet pienenevät ja sekä tiedolliset että sosiaaliset ominaisuudet lisääntyvät. Kun sekä täysin terveen (N = 42) että liikuntarajoitteisen ikääntyneen (N = 42) kuvaamia kodin merkityksen ominaisuuksia verrattiin täysin sokeiden vanhusten (N = 42) kodin merkityksen ominaisuuksiin olivat kaikki edellä luetellut viisi alaluokan ominaisuutta prosentuaalisesti lähes samansuuruisia.

Frank Oswald (Oswald ym. 2003, 122, 138) on tutkijaryhmineen tutkinut ikääntyvien tyytyväisyyttä elämäänsä ja asuinoloihinsa. Tässä tutkimuksessa verrattiin kahdella eri alueella yksityiskodeissa elävien 55–99 -vuotiaiden saksalaisten (N = 412) asumistyytyväisyyteen vaikuttava tekijöitä. Tuloksissa merkittäväksi tekijäksi muodostuu asunnon omistaminen ja samassa paikassa asumisen pitkäaikaisuus. Asunnon omistaminen mahdollisti tarvittavat kotona tehtävät muutostyöt, jotka lisäävät iäkkään asujan liikkumisen vapautta. Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa ilmeni, että asuinympäristön mukavuudet lisäsivät ikääntyneiden hyvinvointia. Oswald ja kumppanit (Oswald ym. 2005) ovat myös tutkineet ikääntyvien yksilöllisen ympäristön sopivuutta. Tutkimuksessa haastateltiin puhelimitse kaupunkilähiöissä asuvia 51–80 -vuotiaita (N = 365). Tuloksissa kävi ilmi, että ikääntyneet ovat kiintyneet kodin ulkopuoliseen ympäristöön ja heillä on tarve korostaa sekä yksilön että ympäristön välistä vuorovaikutusta.

Iäkkäämpiä (75–89 -vuotta) kotona yksin asuvia ikääntyneitä on tutkittu pääasiassa Euroopan Unionin rahoittamassa ENABLE-AGE -projektissa vuosina 2002–2004. Aineisto koostui ruotsalaisista, saksalaisista, isobritannialaisista, unkarilaisista ja latvialaisista vanhuksesta, noin 400 kustakin maasta. Sukupuolijakauma oli 75 % naisia ja 25 % miehiä. Jokaisesta maasta oli tutkimuksessa mukana sekä nuorempia että vanhem-

pia ikääntyneitä. (Iwarsson 2004, 8.) Päätaavoite projektissa oli tutkia seurantamenetelmällä autonomiaa, osallisuutta ja hyvinvointia määrittäviä tekijöitä hyvin vanhoilla ikääntyneillä. Mitä iäkkäämmäksi ihminen tulee, sitä enemmän hän viettää aikaa kotonaan ja kodin ulkopuolisetkin toiminnot tapahtuvat aivan kodin läheisyydessä. Kodin esteettömyydellä on suuri vaikutus vanhuksen elämään ja terveyteen. Paikassa ikääntymisen mahdollistuminen tarkoittaa ikääntyneen kotona asumisen toteutumista riippumattomana ja omatoimisena. Vanhukset tarvitsevat myös riittävää informaatiota kotiin saatavista palvelumuodoista. Projektin yhteenvedona todetaan, että kotona tapahtuva terveellinen ikääntyminen on yhteydessä ikääntyvän toimintaan, identiteettiin, arvokkuuteen ja hyvin iäkkääksi elossa pysymiseen. (Iwarsson 2005.)

Pääkaupunkiseudulla ja Tampereella on tutkittu 60–74 -vuotiaiden vuokralla olevien kerrostaloasujien asumistoiveita (N = 268). Tutkimuksessa kävi ilmi, että mikäli ikääntyneet eivät voisi enää asua omassa kodissaan, heistä 43 % haluaisi muuttaa kerrostalomalliseen senioritaloon, 30 % vastaajista muuttaisi mieluiten senioritaloon, jonka kaikki asunnot olisi osoitettu yli 55-vuotiaille. Neljännes muuttaisi palvelutaloon ja vain 1 % vastaajista halusi muuttaa vanhainkotiin. Kyseinen tutkimus tulee selkeästi tavoitetta mahdollistaa vanhusten kotona asuminen mahdollisimman pitkään. (Mikkola 2006, 154–155.)

Vaikka asuntoa ja asumista voidaankin tarkastella ikääntyneiden voimavarana, Simo Koskinen (2004a, 63) varoittaa yliarvostamasta kodin merkitystä. Asuminen on vain yksi ikäihmisen omatoimisen toimintakyvyn ylläpitävistä osa-alueista. Mikäli kotona asuminen ei jostain syystä mahdollistu, tulisi kodin merkitykset voida siirtää niin palveluasumiseen kuin laitosasumiseenkin.

3.2 Palveluilla tuettu koti

Asuinympäristön tuttuus on ikäihmiselle merkityksellinen sekä tunne- että sosiaalisella tasolla (Koskinen ym. 1998, 213). Vanhukset ovat kiinnittyneet emotionaalisesti omaan, tuttuun kotimiljööseen. On havaittu, että kotona he säilyttävät jäljellä olevaa toimintakykyään eri tavalla kuin vieraassa laitospäristössä. Tästä johtuen on ohjautettu kotikeskeiseen palveluajatteluun, jossa omassa kodissa asumisen lisäksi selviytymisessä on korostettu perhesuhteiden merkitystä. Kotipalvelujen lisäämisen yhtenä perustana voidaan pitää WHO:n tavoitetta pidentää ihmisen ”autonomista elinaikaa”, ihmisen itsemääräämisoikeutta oman elintilan hallinnassa ja varustamisessa. (Sarola 1996, 16–17.)

Lapin yliopistossa toteutetussa KyläElvi -hankkeessa kävi ilmi, että haja-asutusalueilla asuvat ikäihmiset pelkäävät terveyden ja toimintakyvyn heikkenemisen hankaloittavan kotona selviytymistä (Koskinen 2001, 70). Tutkimuksen johtopäätöksissä Simo Koskinen toteaa muun muassa, että olisi pyrittävä kehittämään haja-asutusalueiden vanhuksille erilaisia mahdollisuuksia elää omassa kodissa jopa elämän loppuun asti sen sijaan, että heitä pyritään siirtämään kuntakeskuksiin. Lea Rissanen (1999, 19; 47) vastaavasti tutki (N = 127) yli 65-vuotiaiden ikääntyvien kotona selviytymistä terveyden, toimintakyvyn sekä sosiaali- ja terveystalveluiden tarpeen näkökulmasta. Tutkimuksensa lähtökohtana hän totesi, että ikäihmisen kotona selviytymisen mahdollistaminen on haaste paitsi ikääntyneelle itselleen, myös koko yhteiskunnalle. Kotona asuminen on huomattavasti inhimillisempää ikääntyvälle itselleen ja taloudellisesti laitoshoidtoa edullisempaa yhteiskunnalle. Sosiaali- ja terveystalveluiden tavoitteena on auttaa ikääntyviä asumaan kotona mahdollisimman pitkään tukien heidän hyvinvointiaan, elämänlaatuaan sekä terveyttä. Tutkimustuloksissa ilmeni, että

ikäihmiset selviytyivät kotona huolimatta sairauksistaan tai tuntemistaan heikkouksista.

Ikäihmisten kotona asumista on pääasiallisesti tutkittu liittyen kotiin suunnattaviin ja kotona asumista mahdollistaviin palveluihin. Hanna-Leena Nuutisen ja Ritva Raatikaisen (2001, 89) tutkimuksen mukaan laitoshoidtoon siirtyneillä vanhuksilla olisi ollut halua ja mahdollisuuksia asua pidempään kotona tehostetulla avulla. Vanhuksista (N = 611) 40 % olisi halunnut jatkaa kotona asumista. Omaisten toivomana lisäpalveluna olisi tällöin tarvittu enemmän kotipalvelua, kotisairaanhoidtoa, viikonloppu- ja ilta-apua, ateriapalvelua, kuntoutusta, lisätietoa omaisille sekä palveluhenkilöstön yhteistyötä.

Kotia on tutkittu myös pohdittaessa pitkäaikaishoidon kodinomaaisuutta. Tutkittaessa kodinomaisuuden käsitettä vanhusten ja hoitajien määrittelemänä vanhukset nostivat kodin tärkeimmiksi tekijöiksi sosiaaliset tekijät, joita ovat yhteisyyden tunne, ihmissuhteet ja osallistuminen. Vanhukset ilmoittivat sosiaaliset tekijät tärkeiksi niin kodissa kuin kodinomaisuudessakin. Heidän mukaansa kodinomaaisuutta lisäsivät erityisesti yhdessäolo ja vapaa-ajan puuhut. Vanhukset tarkastelivat kotia laitoksessa olemisen näkökulmasta, joten tavaroiden omistaminen jäi vähemmälle huomiolle. Vastaavasti hoitohenkilökunta kertoi kodin tärkeimmäksi tekijäksi fyysisen ympäristön, omat tavarat ja ympäristön tuttuuden. (Meripaasi, Routasalo & Arve 2001, 75–76.)

Vanhusten ja lasten asiakkuuksissa voi havaita kiinnostavia yhtäläisyyksiä. Samoin molempia ihmisryhmiä koskevissa tutkimuksissa on nähtävissä rinnakkaisuuksia. (Koskela 2004, 14.) Sanna Parrila (2002, 116–117) kohtasi alle kouluikäisten lasten perhepäivähoitoa tutkiessaan kodinomaisuus-käsitteen perhepäivähoitoon liitettynä. Vaikka kohderyhmä on täysin muu kuin ikäihmiset, voi Parrilan tekemiä havaintoja kodin-

omaisuuden ristiriitaisuudesta mielestäni yhdistää esimerkiksi vanhainkotiin.

Parrilan (mt.) tutkimuksen mukaan perhepäivähoitoon liitettyssä kodinomaisuudessa on fyysinen ulottuvuus, jolloin perhepäivähoitajat ja lasten vanhemmat vertaavat perhepäivähoitajan kotona tapahtuvaa lasten kasvatustyötä yksityisessä kodissa tapahtuvaan. Kuitenkin todellisuudessa perhepäivähoitajan asunto on vain hänelle itselleen ensisijaisesti todellinen koti eikä varhaiskasvatuksen areena ja kodin korvike hoidettaville lapsille. Samoin voidaan ajatella, että vanhainkoti on kodinomaisuudestaan huolimatta laitosasumista, ellei asukas itse tunne sitä kodikseen.

Toisena kodinomaisuuden ulottuvuutena Parrila (mt.) esitti kodinomaisuuden toiminnallisuuden ristiriitaisuuden. Perhepäivähoidossa tapahtuu paljon samoja arkitoimintoja, joita hoidettavien lastenkin kodeissa, mutta lapset eivät voi näihin toimintoihin osallistua kuten omassa kotonaan. Perhepäivähoidossa ruoan laittaja ei ole lapsen äiti vaan hoitaja. Niin ikään vanhainkodissa vanhukset voivat osin toimia kodinomaisesti, mutta eivät kuitenkaan niin vapaasti ja välittömästi kuin kotonaan. Kodinomaisuus ei siis kuitenkaan tee paikasta kotia, eikä kotia voi luoda teennäisesti fyysisillä puitteilla ja mukavalla ilmapiirillä.

Anni Vilkkonen (1998, 28; 2000, 214) tuo kirjoituksissaan esiin käsitteen ”kodin tuntu”. Koti tuottaa sosiaalisena ja emotionaalisen tilana kokemuksia liittyen näin vanhenemisen kokemuksellisuuteen. Vilkon mukaan kodin tuntu koostuu kodiksi kokemisesta, kotoisuuden tunteesta ja johonkin kuulumisesta. Näiden vastakohtana ovat vieraus, kodin kaipuu ja kodittomuus. Kodin tuntu voi kulkea käsi kädessä kodinomaisuuden kanssa, riippuen kuka kodin tunnusta ja kodinomaisuudesta puhuu, kodissa itse asuva vai vaikkapa palvelukodin henkilö-

kuntaan kuuluva. Kodin tuntua ikääntyneen asuntoon väkisin etsittäessä voi tuloksena olla asunnon vieraus ja kaipuu entiseen, menetettyyn kotiin.

Kotona asumisen mahdollistumiseksi on järjestettävä riittävä hoito ja palvelu ikäihmisen omaan kotiin. Kotihoidon perusta ja sosiaalihuoltolakiin perustuva palvelu on kotipalvelu. Apua tarvitseensa ikääntynyt itse tai hänen läheisensä voi ottaa yhteyttä kunnan kotipalveluun ja ensimmäisellä kotikäynnillä tehdään tarvekartoitus ikääntyneen toimintakyvystä ja palvelun tarpeesta. (Ronkanen ym. 2002, 101.) Mieluisa asuinympäristö, jollainen koti ikäihmiselle todennäköisesti on, ei tue ainoastaan fyysisesti iäkkään ihmisen toimintakykyä ja selviytymistä vaan koti ja asuinympäristö toimivat myös ikääntyneen voimavarana. Asuinympäristö onkin tärkeä osatekijä ikäihmisen hyvinvoinnissa (Mäki ym. 2000, 15).

Tutkimuksessaan ”Ikääntyneiden toimintakyky ja hoivapalvelut nykytila ja vuosi 2015” Marja Vaarama (2004, 185) tuo yhteenvedossaan esille, että kotona asumista tukemalla voitaisiin selvästi vähentää ikääntyneen hoivantarvetta. Tällöin tulisi kuitenkin parantaa asuntoja ja elinympäristöä. Puutteellisten asuntojen korjaaminen ja esteettömyyden kohentaminen vähentäisivät ainakin kolmanneksen ikäihmisen avuntarpeesta. Samalla myöhennettäisiin joka kymmenennettä laitossijoitusta. Asuntorakentamisen tulisi jatkossa perustua elämäntapaajattelun ja asunnot olisi suunniteltava muunneltaviksi eri elämäntapavaiheiden mukaan. Samoin asuinalueet olisi suunniteltava itsestä selviytymistä tukeviksi.

Raija Tenkasen (2003, 185) mukaan vanhusten mielestä omassa kotona asuminen on heille ensisijainen valinta vielä heidän elämässään ja selviytymiskyvyssään tapahtuneiden muutosten jälkeenkin. Sairaalahoidon jälkeen oma koti oli tuntunut entistä mukavammalta. Tenkasen (mt.) tutkimukseen osallistu-

neille vanhuksille kodin tuttuus ja turvallisuus olivat merkityksellisiä, mutta kodin merkityksessä saattoi tapahtua muutos vaikkapa puolison kuoltua. Huonokuntoisimmilla vanhuksilla kotona asuminen oli kuitenkin elämää rajoittavaa, vaikka he ihannoivat kotona asumista. Heidän mahdollisuutensa liikkua kodin ulkopuolella riippui täysin omaisten tai palvelujärjestelmän avusta. (Mt. 94–95.)

4 Haastattelut kodeissa

4.1 Tutkimuksen taustoitus ja tehtävät

Ikääntyessä elämän piiri kaventuu ja kodista tulee entistä tärkeämpi paikka. Aiemmin työ ja ihmissuhteet veivät päivittäin kodin ulkopuolelle, mutta jo pelkästään työelämästä pois jäänti vähentää pakollisia asioille lähtöjä. Lisäksi, jos ikä tuo tullessaan terveydellisiä rajoitteita liikkumiselle, tulee kodista aiempaa tärkeämpi arjen toiminnan paikka ja kodin merkitys korostuu. Mutta pysyykö kodin merkitys läpi elämän samanlaisena? Koti muuttuu elämän muutosten mukana sekä asukkaiden määrän osalta että kodin tunnun osalta. Eri ikävaiheissa erilaiset kodin merkitykset korostuvat eri tavoin. Itse olen erityisesti kiinnostunut ikääntyneen kotisuhteesta ja tämän tutkimukseni tavoitteena on selvittää mitä omassa kodissa asuminen merkitsee pohjoisten kaupunkien 60–79 -vuotiaille asukkaille.

”KaupunkiElvi – Ikääntyminen pohjoisissa suomalaisissa kaupungeissa” -tutkimus- ja kehittämishanke, (KaupunkiElvi = Elämisen välineitä ikääntyneille), toteutetaan Lapin yliopistossa vuosina 2005–2007 EAKR -rahoituksella (Euroopan aluekehitysrahaston rahoitus). Tavoitteena on tutkia ikääntymistä pohjoisissa suomalaisissa kaupungeissa. Hanke on jatkoa Elvi-projektille (1998–2000) sekä sitä seuranneelle, vuosina 2000–2002 Lapin haja-asutusalueen yhdeksässä kyläyhteisössä toteutetulle, ”KyläElvi – Kyläyhteisö ikääntyneiden voimavarana” -hankkeelle. Aiempien hankkeiden tavoitteena oli voimavarojen ja selviytymisstrategioiden etsiminen omissa kodeissaan eläville ikäihmisille.

KaupunkiElvi:ssä etsitään vastauksia kysymyksiin (Koskinen 2004b):

1. Millaisena kolmas ikä (60–79 –vuotta) koetaan elämänvaiheena?
2. Toimiiko pohjoinen kaupunkiyhteisö ikääntyneitten ihmisten syrjäyttämisen vai integrointipaikkana?
3. Minkälainen paikka pohjoinen kaupunki on kolmasikäisten resurssina ja minkälainen resurssi kolmas ikä on kaupunkiyhteisölle?
4. Antavatko haastattelutiedot edellytyksiä kehittää strategioita ja välineitä kolmasikäisten elämisen tukemiseksi kaupunkiympäristössä?

Haastateltavilta kysyttiin haastattelun yhteydessä kysymyksiä, jotka oli jaoteltu kyselylomakkeessa seuraaviin aihealueisiin: kodin merkitys, elämänvaiheet, sosiaaliset suhteet, haastateltavien käsitykset kotikaupungistaan asumisympäristönä, osallistuminen, arkielämän jäsentyminen, terveys ja toimintakyky, ikääntymisen kokeminen, apuvälineet ja esineet, asuminen, pihapiiri ja lähiympäristö, palvelut ja niiden tarve sekä taloudellinen tilanne. KaupunkiElvi:ssä ikääntyvien toimintaa ja osallisuutta edistävissä strategioissa ja tuoteideoissa pyritään hyödyntämään haastatteluista saatua tietoa. Esimerkkinä voidaan mainita ympäristön parantaminen, elämisen välineet, kulttuurin ja muut palvelut sekä ikäihmisten erilaiset toiminta-areenat. KaupunkiElvi -hankkeessa on mukana Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalityön laitos ja taiteiden tiedekunnan teollinen muotoilu. Hankkeen vastuuhenkilöinä toimivat professori Veikko Kamunen ja emeritusprofessori Simo Koskinen. Hankkeesta on valmisteilla yhdeksän pro gradu – työtä sekä kaksi ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä. Mielienkiinnon kohteina näissä tutkimuksissa ovat elämänlaatu, sosiaalinen osallistuminen, sosiaaliset verkostot, liikunnan mer-

kitys ja teolliseen muotoiluun liittyvät aihealueet.

Tutkimukseni tavoitetta lähestyn KaupunkiElvi:n yleisiin tavoitteisiin liittyen seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Mitä kotona asuminen merkitsee kolmannessa iässä oleville ikääntyneillepohjoisten kaupunkien asukkaille ja mitkä tekijät heidän mielestään tekevät kodista kodin? Kodin kokeminen kodiksi on henkilökohtainen kokemus ja näin kodin merkitys liittyy tähän kokemuksellisuuteen. Eri ihmiset nostavat erilaisia asioita tärkeimmiksi kodin tekijöiksi ja nämä ”kodiksi tekijät” eli kodin merkitykset voivat olla niin fyysisiä kuin psyykkisiä tai sosiaalisiaakin.
2. Millaiset tekijät heikentävät kotona asumisen mahdollistumista? Ikääntymiseen kuuluu monta ikävaihetta ja haastateltavat, 60–79-vuotiaat, tuntevat hyvin nykyisen kotinsa puitteet ja voivat kuvitella ikääntymisen mahdollisia haittavaikutuksia suhteessa nykyisessä kodissa asumiseensa.
3. Miten ikäihmiset mahdollisesti järjestäisivät asumisensa tulevaisuudessa, kun kotona asuminen ei enää olisi jostain syystä mahdollista? Luonnollista ja toiveikastakin on ajatella, että saa asua omassa kodissaan elämänsä loppuun asti. Tähän tavoitteeseen suuntaa myös valtakunnallinen hyvinvointiohjelma (Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007, 20). Jokaisella ikääntyvällä on pääsääntöisesti ainakin teoriassa pohdittuna vaihtoehtoisia mahdollisuuksia, jos omassa kotona asuminen ei syystä tai toisesta mahdollistuisikaan.

4.2 Tutkimusaineisto ja sen hankinta

Tutkimuksen perusjoukon (taulukko 1) muodostavat 60–79-vuotiaat, yksityiskodeissa asuvat ikääntyvät ihmiset pohjoisista kaupungeista. Aineisto on kerätty kesän ja syksyn 2005 aikana henkilökohtaisesti lomakehaastattelemalla Kemin (Sauvosaari,

Koivuharju), Kemijärven (keskusta, Särkikangas), Rovaniemen (1. ja 3. kaupunginosa) ja Tornion (Suensaari) ydinkeskustassa asuvia ikääntyviä. Tutkimusaineisto on osa Lapin yliopiston monitieteellisen KaupunkiElvi -tutkimus- ja kehittämishankeen aineistoa.

Taulukko 1. Perusjoukon ikäjakauma sukupuolen ja asuinkaupungin mukaan (N = 140).

		59-69	70-79	Yhteensä
Kemi	Nainen	6 21 %	12 43 %	18 64 %
	Mies	5 18 %	5 18 %	10 36 %
	Yhteensä	11 39 %	17 61 %	28 100 %
Kemijärvi	Nainen	10 37 %	5 18 %	15 55 %
	Mies	8 30 %	4 15 %	12 45 %
	Yhteensä	18 67 %	9 33 %	27 100 %
Rovaniemi	Nainen	21 31 %	22 33 %	43 64 %
	Mies	10 15 %	14 21 %	24 36 %
	Yhteensä	31 46 %	36 54 %	67 100 %
Tornio	Nainen	3 16 %	7 39 %	10 56 %
	Mies	5 28 %	3 16 %	8 44 %
	Yhteensä	8 44 %	10 56 %	18 100 %
Yhteensä		68 49 %	72 51 %	140 100 %

KaupunkiElvi -aineistossa tutkittavat on luokiteltu iän mukaan neljään eri luokkaan (59–64, 65–69, 70–74 ja 75+ vuotta). Aineistoon valittu iän rajausta perustuu kolmannen iän käsitteeseen. Ensimmäiseksi iäksi ajatellaan elinaika lapsuuden kodissa, toiseen ikään kuuluu aikuisuus ja työelämä aina eläkkeelle jääntiin asti. Niin sanottu kolmas ikä käsittää aktiivisen ikääntymisen ajan eläkkeelle jäännin jälkeen ja neljäs ikä, noin 80-ikävuodesta eteenpäin on todellista vanhuutta, jolloin vanhus tarvitsee jo hoivaa ja huolenpitoa. (Olsbo-Rusanen & Väänänen-Sainio 2003, 6.) Omassa tutkimuksessani käsittelen kolmannen iän ikäryhmää kahdessa luokassa, nuoremmat ovat alle 70-vuotiaita (59–69 -vuotta) ja vanhemmat yli 70 vuotta (70–79 -vuotta). Taustatiedoista olen sukupuolen, iän ja asuinpaikan lisäksi nostanut esiin kotioloista kertovia tietoja: siviilisäät, samassa asunnossa asuvat, koulutus, nykyinen työ- tai eläketilanne.

KaupunkiElvi:n työryhmä valmisteli keväällä 2005 tutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi haastattelulomakkeen (liite 1), jossa oli yhteensä 239 kysymystä. Haastattelulomakkeen pohjana käytettiin KyläElvi -hankkeen vastaavaa lomaketta. Kysymykset liittyivät ikäihmisten sosiaalisiin, taloudellisiin, fyysisiin, psyykkisiin ja kulttuurisiin alueisiin. Lomakehaastattelussa kysymysten muoto ja esittämisjärjestys oli etukäteen määritelty ja kysymysten merkityksen oletettiin haastattelutilanteessa olevan kaikille sama (Hirsjärvi & Hurme 2000, 44). Samalla työryhmä määritteli tutkimukseen kuuluvien kaupunkien keskusta-alueet. Kohderyhmään kuuluvien tuli olla vuonna 2005 iältään 60–79 -vuotiaita ja kotona asuvia. Eri-laisten näkökulmien saamiseksi ei tutkimuksen kohderyhmää rajattu mitenkään esimerkiksi työssäkäynnin tai eläkkeellä olon mukaan.

Haastateltavat poimittiin satunnaisotannalla väestörekisteristä (joka 25. nimi tehdyltä listalta) ja heille lähetettiin kirjeenä

suostumuspyyntö haastatteluun. Ensimmäisessä otoksessa haastateltavaksi pyydettiin 240 henkilöä eli noin 4 % rajatusta ikäryhmästä. Vähäisen vastausprosentin (35 %) vuoksi vastaa-matta jättäneille lähetettiin vielä ”karhukirje”. Tämän lisäksi myöhemmin toteutettiin toinen 240 henkilön otos. Ensimmäisessä otoksessa haastatteluun suostuneiden määrä oli lopulta 84 henkilöä, toisessa otoksessa 78 henkilöä (32 %). Lupautuneista 162 henkilöstä vielä 22 jätti kuitenkin osallistumatta. Osa heistä kieltäytyi puhelimitse haastatteluaikaa sovittaessa ja osa vain jäi lopulta kokonaan tavoittamatta. Lopullinen tulos kahdesta otoksesta oli, että kysytystä 483 henkilöstä haastatteluun suostui ja myös antoi haastattelun 140 henkilöä (29 %).

Osallistumisesta kieltäytymisen (46 %) syytä ei tiedusteltu, mutta osa kieltäytyneistä ilmoitti itse syyksi oman tai läheisen sairastumisen, paikkakunnalta muuton, haastattelun ilmoitetun keston pituuden, turvattomuuden tunteen tai asenteen ettei usko tutkimusten vaikuttavan mitään. Ilmoitettujen syiden lisäksi voidaan olettaa, että osa kieltäytyi tai jätti reagoimatta haastattelupyyntöön vuodenajan (keväť-kesä 2005) kiireiden vuoksi. Syynä saattoi olla myös turvattomuus haastattelun tapahtumisesta kotona tai koska kaupunkialueella erilaisia kyselyitä ja haastatteluja tulee yleensä runsaasti. Viidennes haastattelupyynnön saaneista ei reagoinut pyyntöön mitenkään.

Lopullisen otoksen tarkentumisen jälkeen haastattelijat olivat puhelimitse yhteydessä haastateltaviin kertoen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja sopien tarkemman haastatteluajan kohdan. Haastateltavat saivat itse valita haastatteluajankohdan ja haastattelupaikaksi pyrittiin pääsääntöisesti sopimaan haastateltavan koti. Kohtaamisissa oli tavoite olla kahden kesken luottamuksellisuuden ja avoimuuden saavuttamiseksi. Aineisto kerättiin touko-syyskuussa 2005. Haastattelijoina olivat Lapin yliopiston kouluttamat haastattelijat (hankkeen tutkija ja tut-

kimusapulaiset sekä kymmenen Lapin yliopiston taiteiden ja yhteiskuntatieteiden tiedekunnan ja yksitoista Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijaa), itse heihin mukaan lukeutuneena. Haastattelijoita oli 24 ja neljä heistä oli miehiä. Yksittäinen haastattelu kesti kokonaisuudessaan keskimäärin kaksi ja puoli tuntia.

Osallistuin haastatteluvaiheeseen tekemällä kesällä 2005 viisi haastattelua kodeissa. Koin haastatteluiden tekemisen mielekkääksi ja haastateltavan kodissa käynnin helpoksi, sillä työ-säni seurakunnan diakoniatyössä kotikäyntityö on ollut yksi oleellinen työskentelymuoto. Haastatteluiden kotona suorittamisesta itselläni heräsi kysymyksiä, miten muut haastattelijat olivat tilanteet kokeneet. Esimerkiksi onko johonkin haastattelutilanteeseen vaikuttanut haastattelijan tai haastateltavan vai-vaantumisen hänelle uudenaikaisessa tilanteessa? Toisen ihmisen kotiin mentäessä ylitetään hyvin tärkeä yksityisyyden raja ja me kaikki annamme toiselle jotain erittäin henkilökohtaista, kun näytämme hänelle kotimme. Kotona tapahtuneisiin haastatteluihin liittyen hankkeessa ei järjestetty yhteistä purkupalaveria, mutta uskon haastattelijoiden kertoneen kokemuksiaan hankkeen työntekijöille kyselylomakkeita palauttaessaan.

Jo ennen haastattelujen tekemistä sain todeta, että ainakin minulle osoitetut haastateltavat olivat kaikki hyvin aktiivisia ikääntyviä. Vain kaksi viidestä haastattelutilanteesta onnistui sopia yhdellä puhelinsoitolla, mutta toisessa näistäkin tapauksista mennessäni haastattelutilanteeseen haastateltava ei ollutkaan kotona. Tavoitin hänet heti matkapuhelimella ja sovimme toisen tapaamisajan, joka sitten toteutui. Kaksi muuta haastattelua vaati kaksi puhelua. Ensimmäisen puhelun aikana pystyin sopimaan tapaamisen alustavan summittaisen ajan (elokuun alussa), joka piti sitten toisella soitolla lähempänä tarkentaa. Yksi haastattelu vaati kaiken kaikkiaan viisi puhelua, sillä

haastateltava itse ei edes ehtinyt puhelimeen asiasta keskustelemaan. Pyynnöstä jätin puhelinnumeroni, jotta haastateltava ottaisi yhteyttä kun ehtii, mutta puhelua ei koskaan tullut. Lopuksi haastateltavan omainen pyysi kysymyslomakkeita täytettäväksi, mutta tarkennettuani haastattelun toteuttamisen luonteeseen löytyi myös sopiva tapaamisaika.

Tehdessäni haastatteluita, pyrin aloittamaan tilanteen lyhyehköllä tutustumisella, itseni ja hankkeen esittelyllä. Haastattelun aluksi en kuitenkaan kertonut omaa tutkimusintressiäni enkä ammatillista taustaani, koska en halunnut näiden tietojen vaikuttavan itse haastattelutilanteeseen. Pyysin haastateltavaa itse valitsemaan kotoaan mieleisen paikan haastattelun suorittamiseksi, mutta kaikissa tekemissäni haastatteluissa haastateltava valitsi paikaksi ruokapöydän perustellen valintaansa minun tarvitsemallani kirjoitusallustalla. Useimmiten tämä paikanvalinta kuitenkin osoittautui hieman huonoksi, sillä jokainen haastateltava nousi haastattelun aikana jaloittelemaan epämukavasta istuma-asennosta yhden tai useamman kerran. Kahden haastateltavan luona tarjottiin haastattelun kuluessa kahvit, toisessa tapauksessa haastateltavan puoliso tarjoili ja toisessa haastateltava itse keitti ja tarjoili keskustelun lomassa.

Vaikka kyseessä oli haastattelulomakkeella tapahtuva haastattelu, pyrin etenemään haastatteluissani keskustelunomaisesti ja antamaan välissä tilaa vapaalle muistelemisellekin, sillä kyselylomakkeen monipuoliset aiheosiot herättivät runsaasti muistoja. Itselläni ei ollut mitään vaikeuksia ohjata haastateltavaa muisteluista takaisin lomakkeen kysymyksiin. Noin puolessa välissä haastattelua kerroin kysymyksiä olevan vielä saman verran jäljellä ja näin sain jokaisen haastattelun pysymään mielestäni pituudeltaan kohtuuraajoissa (1h 50min–3h 15min).

Taulukko 2. Haastatteluun osallistuneiden taustatiedot (N = 140).

Taustatieto		%
Sukupuoli	Nainen	61
	Mies	39
Siviilisäät	Naimaton	8
	Naimisissa	54
	Avoliitossa	2
	Leski	17
	Eronnut tai asumuserossa	19
Samassa taloudessa asuvat**	Yksin	41
	Avio-/avopuoliso	57*
	Joku muu kuin avio-/avopuoliso	2
Koulutus	Vähemmän kuin kansakoulu	4
	Kansakoulua tai osan keskikoulua	64
	Keskikoulu	16
	Ylioppilastutkinto/lukio	16
Työ- ja eläketilanne	Palkkatyössä tai yrittäjänä	5
	Työkyvyttömyyseläkkeellä	8
	Työttömyyseläkkeellä	6
	Osa-aikaeläkkeellä	1
	Vanhuuseläkkeellä	74
	Työttömänä työnhakijana	1
	Palkkatyössä/yrittäjänä ja vanh.eläkk.	1
	Yksilöllisellä varhaiseläkkeellä	3
	Perhe-eläkkeellä	1

* 2 % tutkituista asui sekä puolison että lapsen ja/tai lastenlasten kanssa.

** Sukupuoli ja siviilisäät asumismuodon mukaan (liite 2).

Lopullinen tutkimusjoukko koostui 86 naisesta ja 54 miehestä (taulukko 2). Pääasiallisesti tutkimukseen osallistuneet asuivat parisuhteessa ja olivat vanhuuseläkkeellä. Yksinasuvista (58) tutkituista suurin osa (88 %) oli naisia (liite 2). Niin ikään naisia oli kaikista tutkituista eniten ilmoittanut siviilisäädyn naimaton, leski ja eronnut. Naimisissa tai avoliitossa ilmoitti olevansa 45 miestä, mikä on 83 % kaikista vastanneista

miehistä. Vastaavasti parisuhteessa oli 30 naista, eli 35 % kaikista naisista.

Puhtaaksikirjoitin itse kaikesta hankkeesta kerätystä aineistoista Microsoft Word – tekstinkäsittelyllä Kodin merkitys-osion (osio I) avointen kysymysten vastaukset.

Puhtaaksi kirjoittaessani havaitsin, että haastattelijoiden kirjaamat vastaukset olivat yllättävän suppeasanaisia. Kyseiset avoimet kysymykset, joita on määrällisestikin niukasti, ovat sijainniltaan koko haastattelulomakkeen alussa, kysymyksinä 1, 3 ja 4. Mietin olisivatko vastaukset olleet monisanaisempia, jos ennen näitä kysymyksiä haastateltavaa olisi hieman ikään kuin lämmitelty helpoilla taustakysymyksillä elämänvaiheista (osio II)? Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2000, 107) kylläkin opastavat, KaupunkiElvi – haastattelulomakkeen tyyliä, aloittamaan haastattelun laajoilla kysymyksillä, mutta tällöin he myös esittävät laajaksi kysymykseksi helppoa kysymystä. Välttämättä ei ole kuitenkaan helppoa heti aluksi pohtia vieraalle ihmiselle oman, yksityisen kodin merkityksiä.

Edellä mainitun lisäksi vastauksista näkyi, että haastateltavat ymmärsivät kysymykset 1 ("...mitä kotona asuminen Teille tällä hetkellä merkitsee?") ja 3 ("Mikä täällä kotona on sellaista, että haluatte asua kotona?") hyvin samanlaisiksi. Usein kysymyksen 3 (K3) vastauksessa on jatkettu tai tuotu toisin sanoen esiin kysymyksen 1 (K1) vastauksen sisältöä. Joskus kysymyksen 3 vastauksessa on suoraan viitattu kysymyksen 1 vastaukseen, jolloin haastattelija on kirjannut esimerkiksi:

"Samat asiat (1.). Vieraat voivat olla yökylässä." K3-127 N70

(K3-127 N70 = kysymys 3, havaintotunnus 127, nainen, 70 vuotta)

Käyttämieni avointen kysymysten vähäisestä määrästä ja sijainnista heti haastattelulomakkeen alussa, kysymysten 1 ja

3 vastausten samankaltaisuudesta, vastausten suppeasanaisuudesta sekä vastausten kirjaamisen eroavaisuuksista voi syntyä epävarmuustekijöitä vastausten analysointi- ja tulkintavaiheessa. Jälkikäteen on vaikeaa sanoa, olisivatko vastaukset olleet laajempia, mikäli kyseiset avoimet kysymykset olisivat sijainneet myöhemmin lomakkeessa? – Uskoisin, että kyllä. Tai olisiko yhdenmukainen kirjaamistapa tuottanut ratkaisevasti toisenlaisia tuloksia? – En usko.

4.3 Aineiston analyysi

KaupunkiElvi:n aineisto kerättiin strukturoidulla haastattelulomakkeella, joka sisälsi avoimia kysymyksiä. Aineisto on pääasiallisesti kvantitatiivista eli määrällistä, mutta tutkimuksessani käyttämäni osa kokonaisaineistosta on laadullinen ja kerätty lomakehaastattelussa avoimin kysymyksin. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus mahdollistaa paremmin toimijoiden, tässä tapauksessa ikäihmisten, merkitysrakenteiden selvittämisen (Metsämuuronen 2005, 167). Tutkimuksessa en siis pyri tilastollisiin yleistyksiin vaan tavoite on voida kuvata ilmiötä, ymmärtää toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta kodin merkityksen ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87). Laadullisessa tutkimuksessani on lähtökohtana kuvata haastateltujen ikääntyvien kokemia todellisia merkityksiä, joita kotona asuminen heille antaa (Hirsjärvi ym. 2004, 152). Lainauksia avoimista vastauksista käytän havainnollistamaan aineistoa ja antamaan sisällöllistä syvyyttä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulkinnalla ja ymmärtämisellä, ilmiöiden merkitysten oivaltamisella on keskeinen sija (Soininen 1995, 34).

Laadullisessa analyysissä havaintoja pelkistetään ja tulkitaan ratkaisten tutkimuskysymyksissä asetettu ongelma. Lomaketutkimuksessa pelkistäminen alkaa jo ennen aineiston keräämistä,

kun määritellään muuttujat ja koodit, sekä koodataan kerätty aineisto. Tämän jälkeen tehdään tilastolliset analyysit. Alasuutarin (1999, 50) mukaan tulosten tulkinnassa voidaan käyttää apuna aiempia tutkimuksia tai niistä johdettuja oletuksia. On kuitenkin muistettava, että laadullisen tutkimuksen lähtökohdaksi ei ole teoria (Hirsjärvi ym. 2004, 155). Pelkistäessäni havaintoja ensinnäkin tarkastelen aineistoa teoreettis-metodologisesta näkökulmasta ja yhdistän havaintoja karsien näin havaintomäärää. Täten mahdollisesti löydän havaintojen yhteisen piirteen ja nimittäjän. On kuitenkin vaikeaa muotoilla mitään poikkeuksetonta sääntöä, sillä kaikki vastaajat ovat tavalla tai toisella jokainen ainutkertaisia ja erot eri ihmisten havaintoyksiköiden välillä ovat tärkeitä laadullisessa tutkimuksessa. Tämän vuoksi Pertti Alasuutari (1999, 39–44) kehottaakin olemaan laadullisessa analyysissä varovainen erotteluissa ja tyypittelyissä.

Tutkimuksen taustamuuttujia käsittelen määrällisesti. Aineistosta saadaan näin tietoa, josta voidaan kuvata suuruusluokkia ja riippuvuuksia. Tutkimusaineisto on koodattu KaupunkiElvi-hankkeessa matriisiksi, jonka työstämisessä käytän apuna SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 12.0 for Windows – tilasto-ohjelmaa. Aivan aluksi olen yleisesti tutustunut aineistoon ja laskenut taustamuuttujista prosentti- ja frekvenssijakaumia. Muuttujien välistä yhteyttä olen pyrkinyt tarkastelemaan ristiintaulukoinnin avulla. Laadullisen aineiston analyysimenetelmäksi olen valinnut aineistolähtöisen eli induktiivisen sisällönanalyysin, koska tutkimuksessani tavoitteena on löytää tutkimukseen osallistuneiden ikääntyvien vastauksista sekä samankaltaisuuksia, että eroavaisuuksia kotona asumisen merkityksistä ja kotona asumisen haluamiseen vaikuttavista tekijöistä sekä mahdollisesti kotona asumisen esteeksi tulevista tekijöistä ja tulevaisuuden asumissuunnitelmista. Sisältöä aineistolähtöisesti analysoidessani siirryn konkreettisesta aineistosta, siitä

mitä haastateltavat ovat todella sanoneet, aineiston käsitteelliseen kuvaukseen. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 24–27; Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–97.)

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin aluksi luokittelen avointen kysymysten vastaukset etsien pelkistettyjä ilmauksia. Listaatan pelkistetyt ilmaukset aineiston antamin termein luokittelukehikkoon. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111.) Pertti Alasuutarin (1999, 43) ohjeiden mukaan pyrin pelkistämään vastauksista esimerkiksi kodin merkitykseen liittyen erilaisia kodin merkin elementtejä (taulukko 3). Pelkistäessä etsin tutkimuskysymykseen liittyviä mainintoja (n), joita voi näin ollen olla useampiakin yhdessä vastauksessa. Luokittelukehikossa ryhmittelen maininnat niissä esiin nousevien yhdistävien tekijöiden, samankaltaisuuksien tai eroavaisuuksien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112; Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 28–29). Näin saan tiivistettyä yhdistävistä tekijöistä kootut alaluokat, jotka pyrin edelleen tiivistämään mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi eli yläluokiksi. Luokituksia voin yhdistää ja samanlaisesti tapahtuvaa abstrahointia jatkaa niin kauan kuin se on aineiston kannalta mahdollista (mt., 114). Luokittelukehikon pyrin pitämään selkeänä ja yksinkertaisena, sillä luokittelun monimutkaistuesssa mainintojen sijoittelu voi vaikeutua ja kehikon eri luokkiin tulee kuhunkin pahimmassa tapauksessa niin vähän mainintoja, että luotettavat tulokset eivät mahdollistu. (Eskola & Suoranta 1998, 165–169.)

Taulukko 3. Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä luokittelu-kehikossa Sanna Parrilaa (2002, 92) mukaillen.

Aineiston pelkistäminen ja ryhmittely			
Alkuperäis-ilmaisu*	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Pääluokka
"Hyvä paikka asua ja pidän siitä. Haluaa asua kotona." (K1-29 M66)	• hyvä paikka • pidän siitä • haluaa asua	• miljöö • tunnearvo • oma halu	• olosuhde-elementti • tyytyväisyysselementti • tyytyväisyysselementti
"Ehdottoman välttämätöntä, hyvä kunto tällä hetkellä, molemmat kotona." (K1-98 M74)	• välttämätöntä • hyvä kunto • molemmat (puoliso)	• tunnearvo • terveys • sos. suhteet	• tyytyväisyysselementti • autonomiaelementti • sosiaalinen elementti

* Vastaus kysymykseen: "...mitä kotona asuminen Teille tällä hetkellä merkitsee?" (K1)

Tehdystä aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä jatkan kvantifioimalla aineiston. Kvantifioinnilla pyrin pelkistäen käsitteellistämään ikääntyvien haastateltavien kuvaaman todellisuuden kotona asumisesta sellaisena kuin se todellisuudessa on (Alasuutari 1989, 44; Tuomi & Sarajärvi, 2002, 114). Kvantifioinnissa laadullista aineistoa voidaan tarkastella määrällisesti ja näin on mahdollista saada analyysiin lisänäkökulmaa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 119; Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 35). Keskeisin metodinen keino kvantifioinnissa on yhdenmukaistaminen ja erojen selittäminen lukujen avulla (Alasuutari 2001, 47).

Tutkimuksessani tarkastelen haastattelulomakkeella kerätyn aineiston vastauksista löydettäviä yhdenmukaisuuksia ja eroja liittyen kotona asumiseen ja kotona asumisen merkitykseen,

kotona asumisen estäviin tekijöihin sekä kotona asumiseen lähitulevaisuuden suunnitelmissa. Mahdollisia riippuvuuksia ja eroavaisuuksia pyrin löytämään huomioimalla ja vertailemalla vastaajien ikää, sukupuolta, asuinpaikkakuntaa, perhe- ja asuinolosuhteita tai varallisuutta (Alkula ym. 1994, 21).

Haastattelun, myös haastattelulomakkeella tehdyn, tuottamaa tekstiä voidaan Steinar Kvalen (1996, 210) mukaan tulkita ja tarkastella useista eri näkökulmista, hakien erilaisia merkityksiä. Kvantifioinnissa matriisin avulla saatua tietoa, ala- tai yläluokkia tarkastelen suhteessa taustamuuttujiin frekvenssi- tai prosenttitaulukkoina sekä ristiintaulukoinnilla. Tällaisissa taulukoissa n on mainintojen määrä, sillä yksi haastateltava on voinut vastauksessaan tuoda esille useammankin huomioon otettavan maininnan.

Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen menetelmän yhdistäminen tapahtuu tutkimuksessani luontevasti. Analysoin kvalitatiivisesti kerätyn aineiston, avoimet kysymykset, sekä kvalitatiivisesti, induktiivisella sisällönanalyysillä että kvantifioinnin avulla kvantitatiivisesti. Lisäksi analysoin kvantitatiivisesti kerätyn aineiston eli taustamuuttajat kvantitatiivisesti. Varsinainen yhdistäminen tapahtuu johtopäätöksiä tehtäessä, jolloin menetelmät täydentävät toisiaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 29.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa paitsi tutkija itse, myös aineiston laatu ja analyysi sekä tulosten esittäminen. Tutkimuksessani aineisto on suhteellisen suppea, vaikka haastattelun antoi 140 ikääntyvää, johtuen avointen kysymysten tiiviydestä. Käytännössä tutkimukseni avointen kysymysten aineisto koostui kolmesta kysymyksestä. Kahteen kysymykseen ikääntyneet olivat vastanneet niin samankaltaisesti, että yhdistin ne pelkistamis- ja ryhmittelyvaiheessa samaan luokittelukehikkoon. Käytetty kokonaisaineisto sisälsi runsaasti taustamuuttujia, mutta tutkimukseni kannalta tarkoituksenmukaisia oli vähän.

Aineiston analyysissä tulee korostumaan omat tutkijan taitoni, jotta saisin käytettävissä olevasta aineistosta totuudenmukaista ja luotettavaa tietoa. Olen suunnitellut kokeilevani työhöni palattuani tutkimukseni luotettavuuden testaamiseksi niin sanottua face-validateettia. Tällöin esittelen tutkimukseni tulokset haastateltuja vastaavalle ikääntyneiden ryhmälle ja keskustelun avulla pohdin heidän kanssaan tulosten luotettavuutta. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 37–38.) Valitettavasti en kuitenkaan voi kyseisen face-validateetin tuloksia enää liittää tähän tutkimukseeni, sillä työhöni palaamisen ajankohtana tutkimukseni on jo valmis.

Tutkimuksen suorittamisen eettisiä kysymyksiä tarkasteltaessa voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneet ikääntyneet itse antoivat henkilökohtaisesti joko suullisen tai kirjallisen suostumuksensa vastatessaan haastattelupyynnöön. Itse haastattelutilanne perustui luottamuksellisuuteen, eikä vastaajien henkilöllisyys tule haastattelulomakkeen vastauksissa esille. Haastattelijoilla on vaitiolovelvollisuus, josta tiedotettiin haastattelukoulutuksessa ja josta haastattelijat kertoivat haastateltavilleen ennen haastattelun alkua. Haastateltavat eivät käsittäkseni mitenkään pitäneet haastatteluun osallistumista kiusallisena, sillä haastattelulomakkeen kysymykset olivat kyllä henkilökohtaisia, mutta eivät millään tavoin tungettelevia tai esimerkiksi intiimielämään liittyviä. Ensimmäisen otoksen haastattelupyynnöissä esitettiin, että haastattelujen tapahtuessa kotona toivottaisiin lupaa valokuvata kotia, mutta toisen otoksen haastattelupyynnöissä ajatuksesta luovuttiin, jotta ainakaan kuvaaminen ei muodostuisi kenellekään haastatteluun osallistumista haluavalle esteeksi. Haastattelutilanteen mielekkyydestä kertoo sekin, että 84 % haastateltavista lupautui haastattelutilanteen lopussa olemaan käytettävissä haastateltavana mahdollisessa jatkotutkimuksessa.

5 Kodin merkitys

5.1 Kodin merkityksen elementit

Koko haastattelun ensimmäisenä kysymyksenä haastateltavalta kysyttiin avoin kysymys: "...mitä kotona asuminen Teille tällä hetkellä merkitsee?" (K1). Haastattelijä kirjasi vastaukset annettujen ohjeiden mukaan mahdollisimman tarkasti mukailleen haastateltavan vastausta. Kirjoittaessani puhtaaksi haastattelulomakkeesta tutkimukseeni liittyviä avoimia vastauksia huomasin, että vastausten kirjaamisessa oli huomattavia eroavaisuuksia. Osa haastattelijajoista oli pyrkinyt kirjaamaan ylös haastateltavan vastauksen sanasta sanaan, huomioiden myös murteen ja puhetyylin. Osa oli kirjannut vain oleellisimman, joissain tapauksissa pelkästään ranskalaisilla viivoilla. Tämä kirjaamiskäytäntö toistui kaikissa kyselylomakkeen avoimien kysymysten vastauksissa ja sen vuoksi vastausten kieliasu vaihtelee minä tai me -muodosta passiiviin. Kirjaamistapojen kirjavuus vaikuttaa heikentävästi tutkimuksen luotettavuuteen, sillä vastauksia lyhennettäessä voi täysin tahattomasti jäädä jotain oleellista vastauksesta pois ja aineisto köyhtyy. Edellä esitetystä syystä jatkossa käyttämäni suorat lainaukset voivat kieliasultaan poiketa toisistaan.

Kysyttäessä haastateltavilta "mitä kotona on sellaista, että haluatte asua kotona" (K3), ikäihmiset ikään kuin jatkoivat ensimmäisen kysymyksen (mitä kotona asuminen merkitsee tällä hetkellä?) vastausta hieman lisää tarkentamalla. Kysymysten ja vastausten samankaltaisuuden vuoksi olen luokitellut näiden kahden ensimmäisen avoimen kysymyksen kaikki vastaukset mainintojen (yhteensä n = 499) mukaan yhteentoista yhteiseen alaluokkaan (taulukko 4).

Alaluokkia kootessani olen pyrkinyt saamaan kaikki maininnoissa ilmenevät kodin merkit mukaan johonkin alaluokkaan. Alaluokat olen nimennyt maininnoista nousseiden termien avulla. Tavoite on ollut, että yksi maininta sopii vain yhteen alaluokkaan ja kaikille kotona asumisen merkitystä kuvanneille maininnoille on alaluokka. Jokainen alaluokka on sisällöltään yhtenevä eikä päällekkäisyyksiä pääse näin syntymään.

Taulukko 4. Kotona asumisen merkitys.

Päälueat	Kotona asumisen merkitys					Mitä kotona asuminen merkitsee tällä hetkellä?		Mikä kotona on sellaista, että haluaisitte asua kotona?	
	n	%	Alaluokat	n	%	K1*	%	K3**	%
Autonomia-elementti	182	36	Vapaus	89	49	26	10	63	27
			Toiminta	53	29	16	6	37	15
			Terveys	21	12	17	6	4	2
			Turva	17	9	12	4	5	2
			Talous	2	1			2	1
Olosuhde-elementti	148	30	Miljö	95	64	20	8	75	32
			Vertailu	53	36	51	19	2	1
Tyytyväisyys-elementti	114	23	Tunnearvo	85	75	75	29	10	4
			Oma halu	29	25	25	10	4	2
Sosiaalinen elementti	55	11	Sos.suhteet	37	67	13	5	24	10
			Aika	18	33	8	3	10	4
Mainintoja yhteensä	499	100		499		263	100	236	100
Vastanneita yhteensä	140								

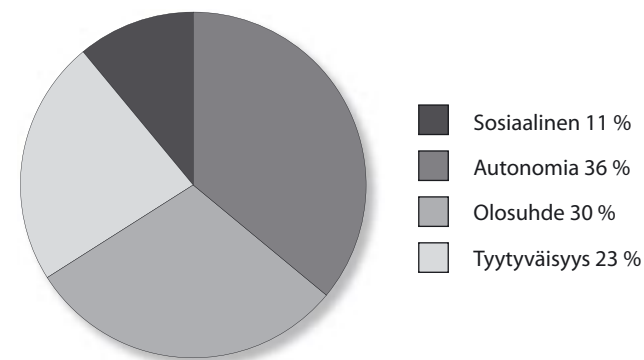
* kysymyksen 1 vastausten maininnat.

** kysymyksen 3 vastausten maininnat.

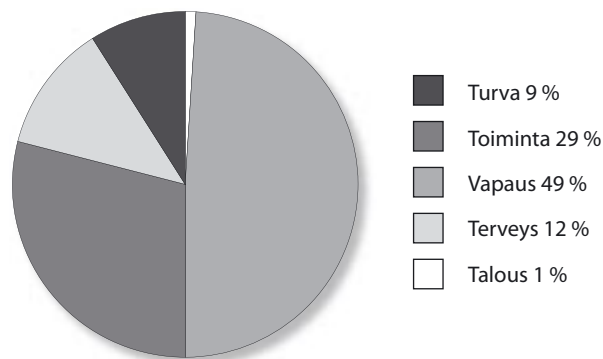
Alaluokista olen tiivistänyt neljä pää(ylä)luokkaa, jotka olen nimennyt kodin merkityksen elementeiksi pääluokan sisältöä kuvaavilla nimillä: autonomia-, olosuhde-, tyytyväisyys-, ja sosiaalinen elementti. On huomioitava, että haastatellut ovat yksittäisissä vastauksissaan maininneet mahdollisesti merkityksiä kahdesta tai useammastakin alaluokasta. Samasta vastauksesta on voinut taten löytyä mainintoja sekä useampaan alaluokkaan että pääluokkaan. Jatkossa esittelen kotona asumisen merkityksen elementit yksityiskohtaisemmin niihin liitettyjen alaluokkiin koottujen mainintojen määrien mukaisessa järjestyksessä.

5.2 Autonomia

Kotona asumisen merkityksen autonomiaelementiksi olen yhdistänyt ne mainintojen alaluokat, joissa haastatellut ikäihmiset ovat kuvanneet omatoimisuuttaan ja itsemääräämistään mahdollistavia tekijöitä, kuten vapautta ja itsenäisyyttä, taloutta, terveyttä, toiminnallisuutta ja turvallisuuden tunnetta. Autonomiaelementti kattaa yli kolmanneksen kaikista kotona asumisen merkityksen maininnoista (kuvio 3).

Kuvio 3. Kotona asumisen merkityksen elementit (n = 499).

Kuvio 4. Kotona asumisen merkityksen autonomiaelementti (n = 182).

Autonomiaelementistä lähes puolet muodostuu vapauden kotona asumiselle antamista merkityksistä (kuvio 4). Toimintaan liittyvät maininnat ovat reilun neljänneksen ja loppu vajaa neljännes sisältää terveyteen, turvallisuuteen ja talouteen liittyviä kotona asumisen merkityksiä. Jatkossa käsittelen tarkemmin jokaisen alaluokan sisältämiä kotona asumisen merkityksiä käyttäen apuna tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden vastauksia sellaisina, kuin ne on haastattelulomakkeeseen kirjattu.

Vapaus ja toiminta

Simo Koskinen (2004a, 72) on todennut, että ikääntyneet perustelevat kotona asumisen ensisijaisuutta kokemuksella vapaudesta, itsemääräämisestä, autonomiasta ja omasta vallasta. Anni Vilkon (2000, 214–215) mukaan kodin tunnussa on läsnä vapaus toiminnallisena vapautena. Toiminta voi sisältää tunteen vapaudesta, mutta pelkkä vapauden olemassaolo ei sinällään takaa ikääntyneelle mielekästä toimintaa. Vastauksissa vapaus mainittiin 89 kertaa ja toiminta 53 kertaa. Vapauteen yhdistettiin

itsenäisyys, riippumattomuus ja lupa tehdä omassa kodissaan mitä itse haluaa. Nämä vapauteen liittyvät maininnat ryhmitte-
lin vapaus-alaluokaksi.

”Itsenäisyyttä ja sitä vapautta mitä kotona on.” K1-91 N77

(= kysymys 1, havaintotunnus 91, nainen, 77 vuotta)

”Vapautta, saa olla itse oma herransa ja tehdä mitä haluaa.” K1-62 N75

”Omaa vapautta. Yhdenlaista riippumattomuutta. Voi tehdä mitä haluaa, soittaa vaikka levyjä niin kovalla kuin haluaa...” K1-82 N64

Omassa kodissa vapaasti toimimisen lisäksi kodin vapautta kuvattiin liikkumisen vapautena. Tämän voi tulkita viittaavan ajatukseen, että muualla asuessa ei olisikaan mahdollista kulkea ainakaan yhtä riippumattomasti. Esimerkiksi palveluasumisessa olisi ilmoitettava henkilökunnalle minne on menossa ja koska aikoo palata.

”Vapaus mennä ja tulla miten haluaa.” K1-52 N74

”Kaikkea vapautta. Vapaus mennä tulla ja olla.” K1-115 N63

Silva Tedre (2006b, 15) on ottanut kantaa kotoa ulospääsyyn. Hän painottaa, että jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus päästä kotoaan ulos halutessaan. Syy ulos menoon ja sen haluamiseen voi olla yksilöllinen. On muistettava, että ikääntyneen tarvitsee mennä kodista ulos muutenkin kuin hoitoa saamaan. Hän saattaa haluta osallistua ja vaikuttaa kotinsa ulkopuolella. Tai hän käy asioilla, ehkä rentoutumassa ja nauttimassa. Ulospääsy ei saa rajautua vanhuksen korkeaan ikään tai huonokuntoisuuteen. Tedre kiteyttää ajatuksensa ikääntyneen ulospääsystä toteamalla, että kotiin sisälle jääminen on ikääntyneelle oikeus vain, mikäli hänellä on mahdollisuus myös valita toisin. Tedre (2006a, 164) toteaa ulospääsyn olevan merkittävä osa vapautta ja autonomiaa.

On muistettava, että kaikilla ikääntyneillä kotoa poistuminen ei ole itsestään selvää tai mahdollista ilman apua (mt., 167).

Barry Fogelin (1992, 15-19) mukaan kodin merkitykseen vaikuttaa ikäihmisen toiminnallisuus ja vanhukset itse liittävät toimintaan liittyvän osallistumisen kodinomaisuuteen (myös Meripaasi & Routasalo & Arve 2001, 75–76). Ikääntyessä tapahtuvan toimintakykyisyyden rajoittumisen myötä (Jyrkämä 1995, 215) ihminen viihtyy kotona entistä paremmin samalla tyytyen siihen mitä toimintaa ja tekemistä kotona on tarjolla. Nuoremmalla sama kotona pysyminen voi saada hänet tuntemaan pitkästy mistä. Haastatelluista kaksi mainitsi ajan kulun ongelmallisuuden, mutta molemmat eri näkökulmasta.

”Tällä iällä kaikki kaikessa. Mikään ei korvaa. Muualla ei taho kulua aika.”

K1-43 M72

”Aika tulee pitkäksi (joutunut jäämään sairauseläkkeelle).” K1- 53 N62

Näistä kahdesta haastatellusta vanhempi koki ajan kuluvan vain kotona ollessa, kun vastaavasti häntä kymmenen vuotta nuorempi haastateltu tuns i aikansa käyvän pitkäksi.

Haastateltavat antoivat kodissa asumiselleen merkityksen kotona tai kodin pihapiirissä tapahtuvaan toiminnan mahdollistumisen kautta. Kotona asumisen merkityksen autonomiaelementistä 29 % koostui toiminta-alaluokasta, johon yhdistin tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden maininnat liittyen toimintaan. Harrastukset mainittiin neljä kertaa ja muina puuhina tuli esille siivous, kotityöt, lumityöt, pihatyöt, lukeminen ja soitto sekä yleisemmällä tasolla mahdollisuus omatoimisuuteen ja lupa tehdä mitä haluaa.

”Vapautta tehdä mitä haluaa ja harrastaa mitä haluaa, ei riippuvainen kenestäkään.” K1-45 N71

”Saa itse päättää asioista, laittaa ruokaa, siivota.” K1-92 N78

KaupunkiElvi – haastattelulomakkeessa kysyttiin myös haastateltavan edellisen päivän kulusta sekä hänen liikkumisestaan kaupungilla kyseisenä päivänä. Haastatellut ikäihmiset heräsivät pääsääntöisesti kello 6.30-8 ja menevät nukkumaan keskimäärin kello 22–24. Vain yksi tutkimukseen osallistunut ikääntynyt oli viettänyt koko edellisen päivän kotona ja yksi oli ollut vuodeosastolla. Kodin ulkopuolella oli käyty muun muassa virkistäytymässä (kävelylenkillä, autoretkellä, kahvilla, kylässä, mökillä ja konsertissa) ja asioilla (lääkärissä ja kaupassa). Kotona vastaavasti oli tehty kotitöitä (laitettu ruokaa, siivottu ja tehty pihatöitä) tai muuten vietetty aikaa (katsottu televisiota, luettu lehteä ja kirjoja, opiskeltu, harrastettu, sekä otettu päivänokosia). Kysyttäessä muutoshalukkuutta kerrotun arkipäivän suhteen (K119) ikääntyneet olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä.

”Samanlaista yleensä, joskus kyläilyt rikkovat arkea. Todella tyytyväinen elämään.” K119-63 M75

”Ei osaa määritellä toivottavaa. Eri päivinä tulee eri tehtäviä vastaan.”

K119-76 M66

”Ei haluaisi muutosta, nyt aivan täydellisiä arkipäiviä.” K119-91 N77

Haastatelluista yli puolet (65 %) piti läpikäytyä arkipäivää normaalina. Haastattelulomakkeessa tiedusteltiin ikääntyneiltä myös tuntevatko he koskaan ajan käyvän pitkäksi (K165). Vastauksissa kaksi kolmasosaa haastatelluista totesi, että aika ei käy koskaan pitkäksi. Kolmasosa vastaajista tuns i ajan käyvän pitkäksi erittäin harvoin tai melko harvoin ja kahdeksan (6 %) haastateltua kertoi olevansa pitkästynyt melko usein tai erittäin

usein. Arjen jäsentymisen ja pitkästymiskokemusten vähyys kertovat mielestäni tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden olevan aktiivisia ja, kuten itse sanovat, tyytyväisiä arkeensa.

Terveys, turvallisuuden tunne ja talous

Kotona asumisen merkityksenä ja kotona asumisen haluamista lisäävänä tekijänä vastauksissa tuotiin terveys esille 21 maininnassa, jotka ryhmittelyssä yhdistin terveys-alaluokaksi. Kotona asumisen merkityksen autonomiaelementistä terveys kattoi 12 %. Nämä terveys-maininnat painottuivat vastauksissa enemmän kotona asumisen merkityksenä (K1) kuin kotona asumisen haluamista lisäävänä tekijänä (K3). Tapa miten ikääntyvät toivat vastauksissa terveyden tilansa esille, antoi ymmärtää heidän liittyvän terveyden suoraan kotona asumisen mahdollistumisen ehdoksi.

"Vapaus, voi mennä ulos paitsi kerrostalossa ei ole normaalia vapautta, vielä suhteellisen terve." K3-42 N73

"Hyvähän kotona on olla kun on terve." K1-70 N75

"...Aika sairas täytyy olla, että lähtisi kotoa pois." K1-138 M64

Samansuuntaisia tuloksia saatiin aiemmassa KyläElvi – hankkeessa (Koskinen 2001, 70). Näyttää siltä, että terveys yleisesti liitetään selviytymiseen arkiaskareissa ja terveydestä puhuminen ikääntymisen yhteydessä ohjaa väistämättä miettimään tulevaisuutta ja erityisesti selviytymistä kotona tulevaisuudessakin.

"...Koti on tärkeä ja sen sijainti. Jos terveyttä on. Muuallakin voisi asua jos palveluita vaikea tarjota lisää. Talon alkuperäisväestä on 30 % jäljellä 5v kuluttua 60 % poissa. Vanhusten hoidon ominaisuuksia tulisi kehittää. Vanhoihin kerrostaloihin voisi kehittää keskitettyjä palveluita..." K1-114 M64

Vain yksi haastateltu toi esille kotona asumisen vaikutuksen mielenterveydelle (Sarola 1996, 18).

"Jokainen haluaa kotona asua. Tärkeä mielenterveydelle, merkitsee vapautta." K1-56 N79

Tutkimukseen osallistuneet pitivät terveyttään (K134) enimmäkseen hyvänä (49 %) tai keskinkertaisena (37 %). Pyydetäessä haastateltuja arvioimaan omaa terveydentilaansa verrattuna muihin samanikäisiin (K135) reilu puolet (76, N = 136) heistä piti omaa terveydentilaansa samanikäisiä parempana, kolmasosa (46) samanlaisena ja 10 % (14) huonompana. Edellä esitettyjen terveydentilaan liittyvien kysymysten vastauksissa ei ilmennyt ikäryhmien tai sukupuolten välisiä eroja. Vastajien tyytyväisyys omaan terveydentilaansa selittää osin sen, että terveys ei noussut tämän enempää kotona asumisen merkitykseen vaikuttavana tekijänä. Hyvä terveys osaltaan lisää tunnetta ja varmuutta turvallisuudesta.

Kimberly Dovey (1985, 43) on todennut, että kodin edustama turvallisuus auttaa meitä luottamaan ja luo varmuutta kotona selviämässä tulevaisuudessakin. Kotona asumista tukevat turvallisiksi koetut, tutut asiat. Turvallisuuden kokeminen on hyvin yksilöllistä ja esimerkiksi informaatioteknologia (tietokoneet, av-välineet) aikaansaa tämän päivän ikääntyneille epävarmuutta, kun taas tulevaisuuden senioreille se tulee olemaan arkipäivää. (Tervaskari 2006, 65.) Turvallisuus syntyy ikääntyneen arkielämässä paitsi fyysisten puitteiden kautta, myös psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden tunteena. Vanhukselle on tärkeää tietää, että palvelut ja apu on saatavilla ja kotona ollessaan voi luottaa selviytyvänsä yksin. Tunteeseen turvallisuudesta vaikuttavat sosiaalisten suhteiden riittävyys ja yksinäisyyden kokemus. Kodin ulkopuolella liikkuessakin tulisi ikään-

tyneen tuntea olonsa turvallisesti eikä kenestäkään saisi tulla kodin vankia (mt., 70).

Hilkka Tervaskarin (2006, 70) tutkimuksessa ikääntyneiden sosiaalisesta ympäristöstä ja itsenäisyyttä tukevista palveluista haastateltiin 63–91 -vuotiaita (N = 18) ja vanhustyön asiantuntijoita (N = 28) vuosina 2004–2005. Tutkimuksen johtopäätöksissä todettiin, että ikäihmisten kotona selviytyminen pohjautui suurelta osin turvallisuuden tunteeseen. Turvallisuuden tunteen aikaansaivat omat lapset tai läheiset omaiset, pitkäaikainen kodinhoitaja, turvallisesti koettu koti ja saatavilla olevat palvelut.

Tässä tutkimuksessa turvallisuuden tunne esiintyi 17 maininnassa ja terveyden tavoin enemmän kotona asumisen merkityksenä kuin kotona asumisen haluamista lisäävänä tekijänä. Turvallisuuden tunteeseen liittyvät maininnat koottiin turvaluokkaan, joka muodosti 9 % autonomiaelementistä.

”Kaikkea. Oma vapaus, turvallista vielä, itseensä luottamista.” K1-18 N74

”Tuo turvallisuutta, vapautta. Oma varmuus.” K1-22 M65

”Hyvä, että saa asua kotona. Itsenäisyyttä ja omaa elämänrytmiä sekä turvallisuutta.” K1-124 N78

Vastauksissa ei tarkemmin eritelty mitä vastaaja tarkalleen tarkoitti turvallisuudella. Kysyttäessä (K171) kokevatko ikääntyvät vastaajat elämänsä haastattelu hetkellä turvallisesti vai turvatomaksi, 46 % vastasi melko turvallisesti ja 46 % erittäin turvallisesti. Vastaukset olivat sekä nuoremmilla että iäkkäämmillä vastaajilla ja miehillä sekä naisilla samankaltaisia. Vain muutammat vastaajat tarkensivat turvattomuudentunnettaan (K172):

”Ympäristö turvaton. Oman kodin ympäristö turvaton, ei sääntöjä, kaupunki (Rovaniemi) lyö laimin.” K172-20 N66

”Ei tiedä tällä iällä, mitä tapahtuu, jos vaikka joku kohtausta tulee.”

K172-70 N75

Turvallisuuden tunne on selkeästi kotona asumisen ja sitä kautta autonomian mahdollistaja. Tarvittaessa asunnonmuutostöillä ja kotiin saatavilla palveluilla ikääntyneen turvallisuuden tunnetta voitaisiin parantaa ja sitä kautta tukea pidempään hänen itsenäistä kotona selviytymistään. Turvallisuuden tunteen takaamisen tärkeys korostuu, kun muistetaan, että turvallisuuden puuttuminen merkitsee meille kaikille turvattomuutta.

Turvallisuuden tuntemiseen liittyy myös taloudellinen turvallisuus, joka omalta osaltaan edesauttaa ikääntyneen autonomian toteutumisen. En kuitenkaan halunnut yhdistää taloutta turva-alaluokkaan, koska myös muita turvallisuuden tunnetta lisääviä kotona asumisen merkityksiä (terveys) käsitellään omina alaluokkina. Tässä tutkimuksessa vain kaksi ikääntynyttä mainitsi talouden kotona asumisen haluamista lisäävänä tekijänä, joten alaluokkana talous jää merkityksettömäksi.

”Piha, tilava, lapset mahtuvat kylään, edullinen vielä toistaiseksi.”

K3-94 M64

”Oma päivärytmi, omat vieraat (yövieraat), itsenäinen budjetti, saa olla millä tuulella haluaa.” K3-125 N76

Nuorempi mies viittasi taloudesta puhuessaan lähinnä asumiskustannuksiin ja iäkkäämpi nainen talouteen kokonaisuutena korostaen taloudellista riippumattomuutta. Tuloksista voidaan todeta, että talous sinällään ei kotona asumisen merkityksiä, mutta vahvistaa ikääntyneen tunnetta autonomiasta.

Pauli Niemelä (2003, 94–96) on tutkinut elämänvaiheisiin liittyvää turvattomuutta. Tutkimustuloksissaan hän tarkastelee aineistoa (N = 6784) elämänvaiheluokittain. Tutkimuksessa

kävi ilmi, että ikääntyvä kantavat huolta taloudellisesta selviytymisestään eläkkeellä, mikä lisää heidän turvattomuuden tunnettaan. Muita ikääntyneiden turvattomuutta aikaan saavia tekijöitä ovat Niemelän (mt.) mukaan solidaarisuuden puute, välinpitämättömyys ja oma jaksaminen sekä viimeisinä työvuosina että kotona. Kotona yksin asuminen ja avusta mahdollisesti riippuvaiseksi tuleminen huolestuttavat.

5.3 Olosuhteiden vaikutus

Kodin merkityksen olosuhde-elementtiin olen koonnut ne haastateltujen ikääntyneiden mainintojen alaluokat, jotka mielestäni vaikuttavat ikääntyneen kokemukseen hänen asuinolosuhteistaan. Tutkimuksessa haastateltujen ikääntyvien mukaan olosuhde-elementti muodostaa 30 % kotona asumisen merkityksestä. Kyseisiä, luokittelukehikossa pelkistämällä ja ryhmittelemällä muodostettuja olosuhde-elementin alaluokkia ovat miljöö ja asumisen vertailu, joita jatkossa tarkastelen lähemmin. Miljöö – alaluokka kattaa tämän tutkimuksen ikääntyneiden antamilla vastausten maininnoilla olosuhde-elementistä yli kaksi kolmasosaa.

Miljöö ja asumisen vertailu

Kotona sisällä ja kodin ympärillä oleva fyysinen ympäristö, luonto, palvelut ja asutus, myötävaikuttavat kotona viihtymistä ja arkitoiminnoissa selviämistä (Jyrkämä 1995, 107; Koskinen 1998, 213; Mäki ym. 2000, 15). Asumismiljööseen sisältyy sekä koti sisätiloiltaan että pihapiiristä yltäen kauemmaksi lähipalveluihin ja maisemaan.

”Koti ja kaunis ympäristö tärkeä.” K1-40 M75

”Erittäin paljon, piha on henki ja elämä vaikka huonokuntoinenkin olen.

Oma rauha omakotitalossa, sauna kun haluaa ja soittaa milloin haluaa.”

K1-94 N73

Vastauksista saattoi poimia 95 mainintaa koskien fyysisen kodin ja kodin ympäristön vaikutusta kotona asumiseen. Näistä maininnoista yhdistetty miljöö-alaluokka muodostaa 64 % kotona asumisen merkityksen olosuhde-elementistä. Asuinmiljöö esiintyi selvästi useammin liittyen kotona asumisen haluamista lisääviin tekijöihin (K3), kuin kodin merkityksenä (K1). Vastanneista suurin osa ilmoitti asumismuodokseen (taulukko 5) kerrostaloasumisen (70 %) ja asumistyyppikseen (taulukko 6) oman yksityisasunnon (83 %).

Taulukko 5. Vastanneiden asumismuoto haastatteluhetkellä.

	lkm	%
Oma yksityisasunto	117	83
Vuokra-asunto	20	14
Muu (palvelutalo, osa-omistusasunto, omaisten/sukulaisten asunto)	3	3
Yhteensä	140	140

Taulukko 6. Vastanneiden asumistyyppi haastatteluhetkellä.

	lkm	%
Kerrostalo	98	70
Omakotitalo	33	23
Rivitalo tai paritalo	8	6
Puuttuva	1	1
Yhteensä	140	140

Ikääntyneet pitivät merkittävänä, että asuinympäristö tai -talo on rauhallinen. Tämä rauhallinen asuminen mahdollistui niin kerrostalo- kuin omakotitaloasumisessakin. Vastauksista kävi ilmi, että asuinympäristössä merkityksiä antavia tekijöitä ovat kodin lähiympäristö ja pihapiiri. Palveluiden läheisyys sekä laajemmin maisemat, luonto tai läheinen vesistö esiintyivät miljöön alaluokkaan kuuluvissa maininnoissa. Kotona asuminen kannalta on tärkeää, että ikääntynyt voi liikkua kotinsa ympäristössä ja tuntea lähiympäristönsä niin ikään kodikseen. Käytännössä tämän mahdollistuminen tarkoittaisi ikääntyneellä liikkumiseen riittävää kuntoa ja lähialueen esteettömyyttä, sekä lähiympäristön turvalliseksi kokemista.

Tiina Silvasti (2000, 233) havaitsi tutkimuksessaan maanviljelijöiden kodin muodostuvan koko maatilasta maineen ja metsineen. Erityisesti maaseudulla asuinympäristöön voi liittyä muistoja ja sukupolvien mittaisia perinteitä. Kaupunkimiljöössä maaseudun kylää vastaa kaupunginosa, joka myös voi olla iäkkäälle asukkaalle muistorikasta aluetta. Tutkimukseen osallistuneista hieman vajaa kolmannes ilmoitti asuneensa nykyisessä kaupunginosassa kymmenen vuotta tai vähemmän, yksi kolmasosaa yli kymmenen mutta alle 30 vuotta, alle kolmannes

31–50 vuotta ja loput 7 % yli 50 vuotta. Kaikissa pohjoisissa kaupungeissa haastateltujen asuinaika nykyisessä kaupunginosassa jakautui samassa suhteessa.

Omassa pihassa yhtä vastaajaa kiehtoi mahdollisuus pihatöihin ja toista vastaavasti se, ettei pihatöitä enää ollut.

”Ulospääsy rivitalosta helppoa, tilaa on sopivasti myös lastenlapsille.

Saa puuhastella ulkona omalla pihalla.” K3-37 N77

Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (2001, 180) tutkivat elämisen mahdollisuuksia ja palveluita syrjäkyllissä (N = 1077) ja havaitsivat tutkimustuloksissaan, että luonnon kauneudella ja luontosuhteeseen liittyvällä toiminnallisuudella on tärkeä merkitys. Kaunis lähiympäristö, puistot tai veden läsnäolo, houkuttavat kaupunkilaista ikäihmistä ulkoilemaan siinä missä tunturit tai kalavedet maaseudulla. Seija Keskitalo-Foley (2004, 153) toteaa, että arkinen toiminta ei estä luonnon suomien elämysten ja esteettisyyden kokemista. Tämä tarkoittaa, että puutarhaa hoidaessaan ikääntynyt voi samalla nauttia luonnon läheisyyden tuottamasta mielihyvästä, vaikka hän ei pääsisikään sen kauemmaksi luontoon.

Haastatelluista ikääntyvistä 15 totesi asuinmiljööseen liittyen palveluiden olevan lähellä. Palveluiden olemassaolo esiintyi kaikissa maininnoissa positiivisesti korostaen palveluiden läheisyyttä. Yhtä lukuun ottamatta palveluihin liittyvät maininnat olivat kotona asumista haluavia tekijöitä ilmaisevissa vastauksissa ja palveluista mainitsivat enemmän naiset kuin miehet suhteessa tutkimukseen osallistuneiden sukupuolijakaumaan (naisia 61 %, miehiä 39 %).

"Ympäristö, lapsuuden asuinaluetta. Kohtuulliset matkat palveluihin."

K3-26 N74

"Rauhallinen, palvelut lähellä, bussipysäkki vastapäätä." K3-79 N68

Kodin sisätiloista kerrottiin kotona asumisen haluamista lisäviksi tekijöiksi saunan olemassaolo, kodin mukavuus ja toimivuus. Tärkeitä olivat myös hissi ja esteetön, helppo ulospääsy. Haastateltujen mielestä oli tärkeää, että kotona saattoivat yöpyä omat lapset, lapsenlapset tai vieraat. Tämän mahdollisti sekä riittävä tila, että oma vapaus määrätä kodissa tapahtuvista toiminnoista.

"Sijainti. Huoneisto on toimiva, vieraat mahtuvat, lapsen lapsia voi pyytää kyläilemään." K3-114 M64

Tunne omassa kodissa asumisen miellyttävyydestä ja halu asua jatkossa omassa kodissa antavat viitteitä vastausten taustalla olevasta vertailusta eri asumisvaihtoehtojen välillä. Ainoastaan yksi haastatelluista oli asunut samassa kodissa koko elämänsä ajan. Kotona asumisen merkitystä kuvattiin asumismuotojen vertailulla kaikkiaan 53 maininnassa. Tällöin ei välttämättä suoraan ilmaistu tapahtuvaa vertaamista (parempi kuin) vaan asumismuotojen vertailu oli tulkittavissa sanavalinnoista ja vertailuasetta kuvaavan komparatiivin (parempi) tai superlatiivin (paras) käytöstä. Maininnoista 18 ilmaisi kodin merkityksenä, että koti on "paras paikka" tai "parempaa paikkaa" ei olekaan.

"Kaikkein parasta asumismuotoa." K1-39 M60

"Hyvä asia, paras tapa asua." K1-67 M63

"Sehän merkitsee kaikkea. Parasta, vaikka tilastojen mukaan pitäisi olla jo hoivakodissa." K1-83 M73

"...Kot on paras paikka." K1-111 N76

KaupunkiElvi:n haastattelulomakkeessa kysyttiin erikseen ikääntyviltä, mikä on ollut heidän mielestään paras asuinpaikka, jossa he ovat elämänsä aikana asuneet (K15). Tutkimukseen osallistuneista ikääntyvistä 45 % (63 henkilöä) nimesi elämänsä parhaaksi asuinpaikakseen nykyisen kodin. Lapsuuden- tai syntymäkotinsa sanoi parhaaksi 8 % ja 3 % piti kaikkia asuinpaikkoja hyvinä, eikä näin ollen osannut nimetä erikseen mitään tiettyä paikkaa. Tulos osoittaa, että pohjoisissa kaupungeissa asuvat 60–79-vuotiaat ikääntyvät ovat olleet tyytyväisiä elämänsä varrella tapahtuneisiin kodin muuttoihin, kun lähes puolet tutkimukseen osallistuneista kokee nyt asuvansa kaikkein parhaassa paikassa.

Jotkin kotona asumisen merkityksen ja kotona haluamista lisäävien tekijöiden kysymyksiin annetut vastaukset antoivat selvästi ymmärtää, että kotona asumisen on ainoa vaihtoehto kyseiselle ikääntyneelle ja muualle muuttaminen koettiin pelottavana "joutumisena".

"Mikään muu asumismuoto ei tule kysymykseen. Ehdottomasti kotona asuminen." K1-37 N77

"Perusehto, muualla ei voi olla." K1-118 M75

"Sehän merkitsee kaikkea. Ei voi kuvitellakaan että asuis muualla. Pelottaa että joskus joutuukin muualle." K1-121 N73

"Joutuminen" tarkoittaisi omasta valinnanvapaudesta luopumista ja sitä, että joku muu päättäisi ikääntyneen asuinpaikan vastoin hänen omaa tahtoaan. Näin asumisen vertailussa ilmenee asumisen vapaaehtoisuuteen ja omavalintaisuuteen kytkeytyvä itsemääräämisoikeus.

Lähes kaikilla vastaajilla oli kokemusta muuallakin kuin nykyisessä kodissa asumisesta ja tehty asumisvaihtoehtojen vertailu perustui selkeästi koettuun elämään.

"Laitoksessa asuminen ei vastenmielistä. Ei savotan kämppiä kurjempaa ainakaan." K1-24 M71

"Paljon. 9 vuoteen ensimmäistä kertaa saa olla kotona, ollut monta vuotta muualla töissä." K1-48 M60

"Työpaikka ollut yl. muualla. Nyt vasta kotielämää." K1-51 M64

"Lapset maailmalla ja ei ole virka-asuntoa, aivan mahtavaa." K1-84 M63

Edellä olevissa vastauksista voi todeta miesten kertomuksen yhdistävänä tekijänä heidän työnsä vaikutuksen asumiseen tai kodin valintaan. Aina aikaisemmasta kodista nykyiseen muuttoa ei kuitenkaan oltu koettu hyvänä vaihtoehtona, vaan joskus oli jäänyt tunne, että jotain oli muutoksen myötä menetetty.

"Tulimme omakotitalosta tähän, pakko asua, olosuhteiden vuoksi." K1-42 N73

Vertailua tapahtui myös kodin ja kesäpaikan välillä.

"...Kesäpaikan merkitys yhtä iso kuin oman kodin." K1-80 M79

Anni Vilkkö (2006) huomauttaa, että ihmisellä voi samanaikaisesti olla monia koteja. Mielenkiintoista on, että kesäkoti voi olla jopa pysyvämpi kuin vakituinen koti. Kesäkodit ovat usein suvun paikkoja yli sukupolvien edustaen kodin tuntuun liittyvää jatkuvuutta.

Kodin merkityksen olosuhde-elementin yhteyteen haluan liittää vastauksissa ilmenneen voimakaan oma-sanan käytön. Jonkin asian tai esineen omaksi ilmaiseminen tuottaa kuulijalle viestin, että kyseinen asia tai esine ei todellakaan ole toisen. Erityisesti kysymyksen "mikä täällä kotona on sellaista, että haluatte asua kotona" (K3) vastauksissa haastatellut ikääntyvät mainitsivat oma- sanan eri yhteyksissä yhteensä 66 kertaa.

Tästä voidaan päätellä, että kyseiseen kysymykseen vastattaessa sanoen "oma sauna" sen sijaan, että sanottaisiin "sauna", vastaaja haluaa korostaa omistus ja hallintaoikeuttaan.

"Koti, omat tavarat, omat kukat, oma vapaus liikkua ja tehdä mitä haluaa.

On itsenäinen silloin kun on omassa kodissa." K3-91 N77

Vastauksissa omaksi nimettiin erityisesti abstraktimmat asiat, kuten vapaus (14 mainintaa), rauha (8) ja aikataulu tai päivärhythmi. Omia olivat myös konkreettisemmat asiat, piha, tavarat ja mukavuudet. Vastaajista 83 % (taulukko 5) asui haastatteluhetkellä omistamassaan yksityisasunnossa, joten kodin omistaminen on heille tärkeää. Omistaminen ja hallitseminen vahvistavat turvallisuuden tunnetta. Kerrostaloasumista tutkittaessa on havaittu, että asunnon omistamista pidetään hallintamuodoista parhaana omistamisen suoman itsenäisyyden ja turvallisuuden tunteen vuoksi (Silvennoinen & Hirvonen 2002, 25). Omistamisen voisi liittää jäljessä seuraavaan tyytyväisyysselementtiinkin tunnearvoon sitoutettuna. Toki omistussuhteen luominen asuntoon voi tarkoittaa ikääntyneelle myös omaisuuden periytymisen turvaamista.

5.4 Tyytyväisyys

Kotona asumisen merkityksestä 23 % on tyytyväisyysselementiksi nimeämäni pääluokka. Se koostuu alaluokista, joissa ilmenee ikääntyneiden kotona asumisen merkitykselle antama arvostus. Koska omaan kotiin liittyy aina myös tunnesuhde, puhun arvosta tunnearvona. Tunnearvon alaluokka kattaa kolme neljäsosaa tyytyväisyysselementistä, johon olen tunnearvon ohella yhdistänyt "oma halu" –alaluokkana haastateltujen ilmaiseman halukkuuden asua kotona. Ajattelen, että vain kotona asumiseen suhteelli-

sen tyytyväinen ihminen ilmaisee halukkuuden asua jatkossakin kotona. Tyytymätön kertoisi kysyttäessä muunlaisista toiveista.

Tunne arvo ja oma halu

Kysyttäessä kotona asumisen merkitystä 75 vastaajaa ilmaisi lyhyen, mutta voimakkaan ja tyhjentävän tunnearvon kuvaavan sanan tai sanaparren. Kotona asumista haluavien tekijöiden yhteydessä vastaava tunnearvo kuvaus esiintyi kymmenen kertaa. Jotkut haastatellut kiteyttivät koko vastauksensa kodin merkityksestä tällaiseen lyhyeen kommenttiin.

"Kaikkea." K1-44 N71

"Kaikkea melkein. Olemme paljon reissussa, mutta kyllä se paljon merkitsee. Tässä kotona olemisesta kyllä pidän." K1-126 M78

Kotona asumisen merkityksen kysymyksessä (K1, n = 263) vastauksissa toistui "kaikki" -termi (kaikki, kaikessa, kaikkea) 27 maininnassa, "paljon" (hyvin paljon, aika paljon) 16 maininnassa ja "tärkeä" (hyvin tärkeä, erittäin tärkeä) 25 maininnassa. Näin kiteytetyllä vastauksella haastateltava todennäköisesti odottaa haastattelijan ymmärtävän ilman tarkempaa määrittelyä kaikkea tai paljon – sanan sisältävän todella kaiken sen tai ainakin paljon siitä kodin merkityssisällöstä, jota yleisesti voimme olettaa kodin merkitsevän (elämä, oleminen, itsemäärääminen, tekeminen, sosiaaliset suhteet). Koti on jo käsitteenä monimerkityksinen (Granfelt 1998, 103) ja näin ollen kotona asumisen merkitys saa monia merkityksiä. Joissain vastauksissa oli pyritty kielikuvalla tarkentamaan kodin merkityksen arvoa ja sen luomaa tunnelmaa.

"Todella tärkeää, maailman napa." K1-25 N61

"Elämässä numero 1." K1-74 N70

"Koti on henki ja elämä." K1-88 N74

Edellä mainittujen tunnearvon kuvausten lisäksi tyytyväisyyttä kotona asumisesta kuvasi 29 haastatellun maininnat heidän omasta halustaan asua kotona. Asia ilmaistiin joko suoraan tai kiertoilmauksella. Seitsemässä maininnassa käytettiin termiä "saa asua kotona". Tämän tulkituin kertovan haastateltavan omasta halusta asua kotona ja hän tuo tämän vastauksessa esille.

"Oikeaa asiaa kun saa asua kotona." K1-72 M64

"Hyvä ja tärkeä asia, että saapi olla kotona." K1-41 N64

"Saa" -muotoinen vastaus voi samanaikaisesti viitata myös kotona asumisen mahdollistumiseen jonkin asumisen mahdollistavan tekijän (terveys, turva) avulla, mutta näissä vastauksissa sellaiset asumisen mahdollistavat tekijät eivät tulleet ilmi. Vastauksia tulkitessani olen tulkinnut esitetyt maininnat kotona asumisen merkityksen tyytyväisyyslementtiin liittyviksi oman halun ilmaisuiksi.

Yksi ikääntynyt mainitsi kotona asumisen haluamisen kahdella eri tavalla molemmissa kysymyksissä (K1 ja K3):

"Aina kotona asunut. Merkitsee kaikkea. Saisi aina olla kotona, ei tarvitsisi koskaan mennä laitokseen." K1-78 N76

"Jokainenhan sitä haluaa omas kotona." K3-78 N76

Kotona asumisen haluamisen ilmaisivat vastanneet miehet naisia useammin. Kaikki eivät kuitenkaan olleet välttämättä tyytyväisiä. Kotona asumisen merkitystä kysyttäessä kaksi vastasi tyytymättömyydeksi tulkittavalla tavalla:

"Ei muita vaihtoehtoja." K1-14 M69

"Jossakin täytyy asua." K1-128 M60

Tyytyväisyys ja tyytymättömyys kertovat ikääntyneen elämänlaadusta ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Yleisesti voidaan todeta, että ikääntyvät ovat tyytyväisiä elämäänsä. (Manssila & Koistinen 2006, 29.) Tyytymättömyys voi kertoa ikääntyneen ristiriidasta suhteessa hänen kotiinsa. Taustalla voivat olla ikääntyneen toteutumattomat toiveet tai suunnitelmat.

Liisa Martikainen (2006, 63–64) tutki suomalaisten nuorten aikuisten tyytyväisyyttä ja havaitsi kaikkein merkittävimäksi tyytyväisyyden selittäjäksi tulevaisuuden kokemisen. Tästä voidaan johtaa ajatus, että mikäli ikääntynyt näkee tulevaisuutensa hyvänä, hän on tämän hetkiseen elämäänsä ja olosuhteisiinsa tyytyväinen. Sama asia voidaan nähdä myös toisin päin: jos ikääntynyt on nyt elämäänsä tyytyväinen, hän suhtautuu myös tulevaisuutensa positiivisesti. Tyytyväisyyden olemassaolo kotona asumisen merkityksenä luo hyvän pohjan kotona asumisen myöhemmälle onnistuneelle jatkumiselle.

Tunnearvo ja oma halu esiintyivät huomattavasti enemmän kysyttäessä kodin merkitystä kuin kotona asumisen haluamista lisääviä tekijöitä. Kaiken kaikkiaan vastanneista 99 % (N = 140) ilmoitti haluavansa asua kotona niin kauan kuin mahdollista, mikä tukee aiempia tutkimuksia liittyen halukkuuteen asua ja ikääntyä kotona (Koskinen 1998; Lemponen 2001; Tenkanen 2003). Edellä mainitut tyytymättömyyttä kotona asumiseensa ilmaisseet haastatellut halusivat hekin tyytymättömyydestään huolimatta asua jatkossa kotona.

5.5 Sosiaaliset suhteet ja ajan vaikutus

Kotona asumisen merkityksen sosiaalisessa elementissä yhdistyvät tutkimukseen osallistuneiden ikäihmisten maininnat sosiaalisista suhteista ja sosiaalisten suhteiden vaikutuksesta sekä kodin merkityksenä että kotona asumisen haluamista lisäävinä tekijöinä. Tämä elementti on 11 % kaikesta haastateltujen ikääntyneiden kertomista kotona asumisen merkityksistä. Sosiaalinen -elementtiin olen yhdistänyt sosiaalisten suhteiden alaluokan ja kotona asumisessa vaikuttavan ajan alaluokan. Ensimmäinen mainittu on noin kaksi kolmasosaa elementistä ja jälkimmäinen yhden kolmasosan. Näen, että pitkäkestoinen asuminen luo kotona asumiselle niin ikään sosiaalisen suhteen asukkaana ja paikan, kodin ja lähiympäristön välillä.

Elämä on vastavuoroista, kirjoittaa Riitta-Liisa Heikkinen (2001, 194). Elämässämme syntyvät tunteet ja merkitykset luodaan käytännössä vuorovaikutussuhteissamme. Ihminen on toista ihmistä varten, luotu sosiaaliseksi. Sosiaalisista suhteista läheisin on oma lapsuuden perhe. John Bondin (1994, 204) mukaan koti on perhe-elämän ja yksityisyyden keskus. Ikääntyessä ja elämän muuttuessa pääasiallisesti fyysisistä rajoitteista johtuen entistä enemmän kotikeskeiseksi, erityisesti kotona olemassa olevat sosiaaliset suhteet saavat uuden merkityssisällön. Lasten muutettua kotoa tulee puolison olemassaolo entistä tärkeämmäksi. Tässä tutkimuksessa 37 vastaajien maininnassa tuli esiin ihmissuhteet. Mainitsijoista puolet oli naisia ja puolet miehiä.

"Mukavalta tuntuu, mieskin, hissi, rauhallista elämää." K3-17 N79

"Kaikkein tärkeintä, että on koti ja vaimo. Mitään ei tule, jos ei ole vaimoa, koska itse sairastellut pari viimeistä vuotta." K1-64 M77

Anni Vilkkonen (2006) toteaa, että Suomessa asunnot rakennetaan perheille ja muun perheen lähtiessä syystä tai toisesta kotoa

ikäntyneen suhde ympäröivään tilaan ja kotiin voi muuttua. Leskeytyessään yksin jäänyt puoliso voi kokea kodin menetyksi parisuhteeseen, jota hän joko haluaa tai ei halua vaalia. Puolisolla voi siis olla kodin olemassaolossa merkitystä vielä kuolemansakin jälkeen.

"Asunut pitkään ... ja vaimo haudattu tänne, muuten olisi muuttanut ..."
K3-43 M74

Puolison (13) lisäksi ihmissuhteina mainittiin lapset, lasten lapset, suku, naapurit, ja ystävät. Haastatelluista 119 oli lapsia (taulukko 7). Perheet ovat olleet keskimäärin kaksilapsisia.

Taulukko 7. Lasten määrä haastatteluhetkellä.

Lapsia	lkm	%
0	21	15
1	14	10
2	58	41
3	26	19
4	11	8
5	6	4
6	1	1
7	3	2

Lapsista lähes kolmasosa asui vanhempansa kanssa samassa kaupungissa ja 5 % jopa samassa kaupunginosassa. Muualla asuvista lapsista 14 % asui Lapin läänissä, reilu kolmannes muualla Suomessa ja 11 % ulkomailla. Lasten lähellä oloa pidetään tärkeänä, mutta välttämättä heidän kanssaan ei haluttaisi asua.

"Oma vapaus, vaikka lapset lähellä, en halua heille, hyvässä kunnossa vielä." K3-95 N76

Tai toisinpäin: aikuinen, ja itsekin ikääntyvä, ei koe kodikkaaksi vanhempansa kanssa asumista. Hyvin läheisen ihmisen olemassa olo ei teekään kotia kodiksi, kun asuntoa ei ole oma vaan vanhemman ja yhdessä asuminen ei perustu täysin vapaaehtoiseen valintaan.

"En tunne tätä sillä tavalla kodiksi, asun täällä äitini vuoksi, jota hoidan.
Oma asunto on vuokralla..." K1-112 N69

Kodin merkitykseen vaikuttaa myös sosiaalisten suhteiden puuttuminen. Näin voi olla tilanne yksin asuvilla, joita tässä tutkimuksessa on 51 naista ja 7 miestä eli yhteensä 41 % haastatelluista. Yksinasuminen tai yksinäisyys tuli esille vain kahdessa maininnassa. Kumpikaan yksin asuva ikääntynyt ei pitänyt yksinäisyyttä ongelmana. Nuoremmalla heistä oli uutena elämänvaiheena eläkkeelle jääntiin totuttelu.

"Mukava asua, vaikka yksin, kiva, hiljainen talo, 27v. tässä." K1-19 N78
"Olen yksinäinen ihminen. Olen tottunut, olen vasta jäänyt (puoli vuotta) sitten eläkkeelle, ei ollut kiva jäädä mutten halunnut jäädä jalkoihin (itsensä varassa ollut). Olen koti-ihminen, lukutoukka, en ole hirveän sosiaalinen, johonkin kuulumista kaipaen, työyhteisössä." K1-96 N64

Anni Vilkkio (1997, 172) toteaa juurtumisen antavan merkityksen kodin määrittelylle. Tässä tutkimuksessa osa vastaajista mainitsi vuosimäärinä nykyisessä kodissaan asumisen ajan. Näin he viestittivät asumisen keston lisänneen heidän kotona asumisen merkittävyyttä.

"On asuttu jo 27v. Pysyvyys. On hyvä asua pitkään samassa paikassa..." K1-114 M64

”Se on kyllä kaikki kaikessa, en mistään hinnasta lähtisi pois. Oma rauha ja kaikki semmoinen. Siinä tulee tunnesiteet kun pitkään asuu.” K1-109 N69

Olen tutkimuksessani yhdistänyt sosiaaliset suhteet ja ajan vaikutuksen kotona asumisen merkitykseen kuuluvaksi sosiaalisiksi elementiksi, koska pitkään asuminen ja paikkaan juurtuminen luovat väistämättä myös kodin ympäristöön sosiaalisia suhteita.

”Tuttu ympäristö, mukavat naapurit. Vaimon syntymäkunta, se on tärkeä seikka.” K3-27 M65

Paikkaan juurtuminen nousee esille arkisessa vuorovaikutuksellisessa kohtaamisessa, toisiimme tutustuessamme. Suomalaisille hyvin tyypillinen tapa on tiedustella uudelta tuttavuudelta kotipaikkaa tarkoittaen, tilanteesta riippuen, joko nykyistä asuinpaikkaa tai lapsuudenkotipaikkakuntaa. Kysymyksellä halutaan selvittää, mistä toinen ihminen on lähtöisin, ”mistä poissa”. Maa-hanmuuttajatuttavieni kanssa keskustellessani olen oppinut, että vastaava kysymys voi jostain toisenlaisesta kulttuurista olevalle tuntua jopa tungettelevalta uteliaisuudelta.

Kodin merkityksen kysymyksessä aika nousi terveyden tavoin esille jäljellä olevan kotona asumisen ajan pohdintana. Näissä maininnoissa haastateltavan katse suuntautui kotiin päin, toivomuksena kotona asumisen mahdollistuminen vielä jatkossakin tietäen kuitenkin ikääntymisen asettavan ajallisen rajan.

”Aina kotona asunut. Merkitsee kaikkea. Saisi aina olla kotona, ei tarvitsisi koskaan mennä laitokseen.” K1-78 N60

”Kaikki, pyrin siihen että asun mahdollisimman pitkään kotona.” K1-97 N68

Ajan, sekä menneen että tulevan, tuottama merkitys oli esillä kaikkiaan kahdeksassa maininnassa. Vain yhdessä vastauksessa

mainittiin ajan luomat muistot kodin merkityksenä.

”Hyvä perusasia, läheiset lähellä, muistoja, arvokas hyvä asia.” K1-28 M66

Anneli Juntto ja Anni Vilkkö (2005, 117–118) ovat tarkastelleet niin sanottujen suurten ikäluokkien (syntynyt noin 1945–1949) asumishistoriaa. He toteavat, että kyseinen sukupolvi on joutunut työstämään useiden muuttojen myötä paikkoihin kiinnittymistä enemmän kuin edeltävien tai jäljessä seuraavien ikäryhmien on tarvinnut. Kyseessä muuttoliikkeessä ei kuitenkaan ole ollut ainoastaan tämä sodan jälkeinen sukupolvi, vaan myös heidän vanhempansa. Elämän varrella tapahtuneet muutot vaikuttavat paikkaan kiinnittymisen kautta siihen, miten voimakkaasti kotiin tai koteihin liittyvät muistot tuottavat kodille merkityksiä.

Paikkaan kiinnittymiseen liittyen Seija Keskitalo-Foley (2004, 143) kirjoittaa paikan tunnosta. Hän toteaa, että vaatii aikaa oppia tuntemaan ja ymmärtämään paikkaa, jossa elää. Tunteamisen muodostaa näkyjen, äänien ja tuoksujen kooste, joka säilyy muistissamme. Paikan tunto kehittyy arkisista ja toistuvista kokemuksista vuosien varrella. Näitä kokemuksia ikääntyneet voivat halutessaan jakaa elämänsä kodeista kertovina ja kodille merkityksiä luovina muistoina.

Tämän tutkimuksen kotona asumisen merkityksen elementit ovat suuruuksiltaan suhteellisen yhteneviä Frank Oswaldin ja Hans-Werner Wahlin (2001; 2005) tutkimuksissa olevien kodin merkityksen ominaisuuksien kanssa. Oswald ja Wahl (mt.) ovat luokitelleet ikääntyneiden maininnat kodin merkityksen ominaisuuksien määrittelemiseksi (kuvio 5). Heidän tutkimustuloksissaan on nähtävissä eroja kodin merkityksessä nuoremmille (Oswald & Wahl 2001) ja vanhemmille (Oswald & Wahl 2005) ikääntyneille.

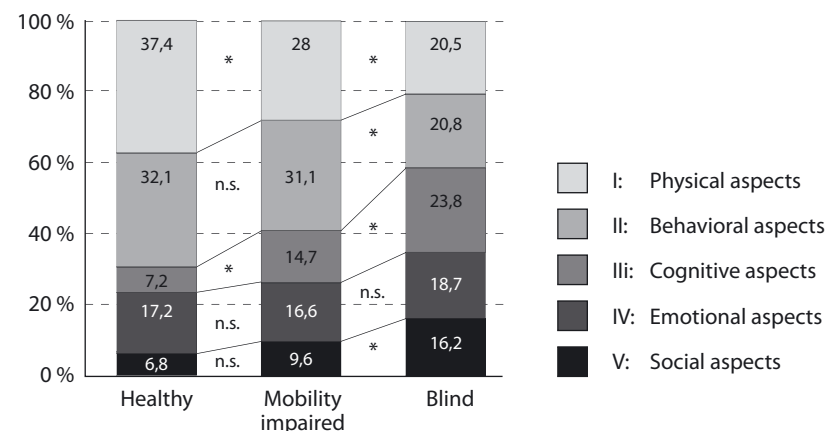

Kuvio 5. Kodin merkityksen ominaisuuksien mainintojen luokittelu Oswaldin ja Wahlin (2001) mukaan (66–69 vuotta, N = 227, n = 1804).

Tutkimuksessani kotona asumisen merkityksen autonomi-aelementti (36 %) sisältää vastaavia merkityksiä kuin Oswaldin ja Wahlin (2001) esittämät käyttäytymisominaisuudet (32 %). Vastaavasti nimeämäni olosuhde-elementti (30 %) vastaa

heidän tutkimustulosten fyysisiä ominaisuuksia (31 %) ja tyytyväisyys-elementti (23 %) emotionaalisia ominaisuuksia (15 %). Tutkimukseni sosiaalinen elementti (11 %) on sisällöllisesti yhtenevä Oswaldin ja Wahlin sosiaalisten ja kognitiivisten kodin merkityksen ominaisuuksien kanssa (yhteensä 22 %). Eniten eroja tutkimustuloksissa tulee esille koskien tyytyväisyys- ja sosiaalista elementtiä. Todennäköisesti tämä johtuu luokittelutapojen eroista.

Oswaldin ja Wahlin (2005) vanhemmista ikääntyneistä tehtyä tutkimusta voi verrata tähän tutkimukseen vain tarkastellen lähinnä terveiden (healthy) ikääntyvien kertomia ominaisuuksia (kuvio 6). Kyseisessä tutkimuksessa kodin merkityksen fyysiset ominaisuudet (37 %) ovat korostuneet suhteessa nuoremmissa ikääntyneistä tehtyyn tutkimukseen (31 %) tai tähän tutkimukseeni (30 %). Vastaavasti kognitiiviset ja sosiaaliset ominaisuudet ovat heikentyneet.

Kuvio 6. Kodin merkitys terveille, liikuntarajoitteisille ja sokeille vanhoille aikuisille, N 126, 61-92 vuotta (Oswald & Wahl 2005).

Esitetyissä tuloksissa, kotona asumisen merkityksen elementeissä, yhdistyy Simo Koskisen (2004a, 72) esille tuomia ikääntyneiden perusteluja heidän valitessaan kotona asumisen ensisijaiseksi asumismuodokseen. Tähän tutkimukseen osallistuneet ikääntyneet antoivat kotona asumiselle merkityksiä liittyen vapauteen ja itsemääräämiseen sekä asuinympäristöön, turvallisuuteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Kotona asumisen merkitystä ja kotona asumisen haluamista lisääviä tekijöitä kysyttäessä vastauksissa jäivät vähemmälle huomiolle ikäihmisen arvostetuksi tai tasavertaiseksi itsensä tunteminen, minuuden vahvistaminen ja omien tunteiden ilmaisu. Mainitut asiat olisivat ehkä paremmin päässeet esille vastauksissa, jos käytetyt avoimet kysymykset olisivat olleet hieman myöhemmässä vaiheessa haastattelulomaketta. Jotta tunteista, minuudesta tai muistoista voisi puhua, olisi haastateltavan koettava haastattelusuhde kiireettömäksi ja luottamukselliseksi. Laajan haastattelulomakkeen kanssa suoritettu haastattelu ei luo tällaisia puitteita, vaan vastaukset jäävät pinnallisiksi.

6 Kotipalvelu vai palvelukoti?

6.1 Kotona asumisen estävä ”jos”

Ikääntymiseen liittyy useampi ikävaihe ja haastatteluun osallistuneet 60–79-vuotiaat kuuluvat vielä nuorempiin ikääntyneisiin, niin sanottuihin kolmasikäläisiin. Heillä on mahdollisesti edessään vielä neljäs ikä, jolloin he tulevat tarvitsemaan apua ja tukea jokapäiväisessä selviytymisessään. Tässä ikävaiheessa viimeistään joudutaan miettimään kuinka kauan ikäihminen selviää omassa kodissaan ja mitkä tekijät heikentävät hänen kotona asumisen mahdollistumista. Tämä tulevaisuuden kotona asumista estävä epävarmuustekijä, ”jos” suuntaa toteutuessaan ikääntyvän pohtimaan asiaa eteenpäin ja miettimään miten sitten asutaan, jos todellakaan ei yksin selvitä. Löytyykö kotipalvelua vai onko suuntana palvelukoti?

”Jos ei pysty hoitamaan taloa..” K4-5 M72

”Jos sairastuu.” K4-19 M70

”Jos ei yksin pärjää...” K4-32 M66

”Jos ei olis autoa...” K4-82 N70

”...jos isännälle tulee jotain....” K4-92 N76

”...jos jotain sattuu...” K4-117 M75

Haastatteluun osallistuneilta ikäihmisiltä, kysyttiin mitä kotona voisi olla sellaista, joka tulevaisuudessa saattaisi olla jopa este kotona asumiselle (K4). Lähes neljännes vastauksista poimituista maininnoista (n = 156) oli kotiinsa tyytyväisiä toden, ettei heidän mielestään kotona ole lainkaan kysytynlaisia esteitä (taulukko 8). Ne ikääntyvät, jotka kokivat, että heidän kodissaan on tulevaisuudessa esteiksi muodostuvia puutteita, mainitsivat esteinä toiminnallisia tai asuntoon liittyviä esteitä.

Ikääntyneiden toiminnalliset esteet kattavat puolet kaikista esteisiin liittyvistä maininnoista. Tällaisiksi esteiksi olen luokitellut ikääntyneen terveyteen, liikkumiseen ja kodin töistä selviytymiseen liittyvät maininnat. Asuntoon liittyviin esteisiin (14 %) olen vastaavasti luokitellut maininnat hissittömyydestä, peseytymismahdollisuuksista, palveluiden saatavuudesta ja mukavuuksien puuttumisesta.

Taulukko 8. Kotona asumista estävät tekijät nykyisessä kodissa.

	n	%	Mitä kotona on sellaista, että se tulee olemaan esteenä kotona asumiselle	K4	%
Ei esteitä	34	22	Ei mitään	34	22
Toiminnalliset esteet	89	57	Terveys Liikkuminen Kodin työt	42 29 18	27 19 11
Asunnosta johtuvat esteet	21	14	Hissittömyys Peseytymismahdollisuudet Palveluiden saatavuus Mukavuuksien puuttuminen	11 6 3 1	7 4 2 1
Muut esteet	12	7	Yksin asuminen Taloudellinen tilanne Naapureiden häiriö	3 7 2	2 4 1
Mainintoja yhteensä n	156	100		156	100
Vastanneita yhteensä N	136				
Puuttuvia vastauksia	4				

Fyysisten esteiden jakaminen toiminnallisiin ja asunnosta johtuviin ei ole yksiselitteistä, sillä kynnykset sinällään eivät ole kotona este, mikäli ikääntyneellä ei ole selkeää liikuntarajoitetta tai terveyteen liittyvää liikkumista hankaloittavaa vaivaa. Samoin esimerkiksi pyykinpesu voi estyä joko suoraan ikääntyneen terveyden heikkenemisen seurauksena tai pyykinpesu onnistuisi vielä huonommassakin kunnossa, mutta pesutilan sijainti tuottaa ongelmia.

Toiminnallisiin kotona asumisen esteisiin sisällytän kotona asumisen uhkana avun ja palveluiden saatavuuden. Näin sen vuoksi, että ikääntyneiden tarvitsema apu ja palvelut ovat seurannaisvaikutuksia esille tulleista toiminnallisista esteistä. Kodin ulkopuolisten palveluiden saatavuus voi estyä esimerkiksi liikuntarajoitteiden vuoksi. Muunlaisina esteinä tuotiin esille ikääntyneen taloudellinen tilanne, yksin asuminen ja naapureiden aiheuttama häiriö. Yhden avoimen kysymyksen kautta saatoinkin tarkastella haastateltujen mainitsemia esteitä suhteellisen suppeasti.

Toiminnalliset esteet

Koti fyysisenä ympäristönä saattaa olla ikäihmiselle suunniteltu ja toimiva, mutta terveystilanteen muutos voi hyvin äkillisesti estää itsenäisen selviytymisen. Terveys koettiin 42 maininnassa (27 %) syyksi tarvita asumiseen apua.

”Sairaus estää aikanaan.” K4-21 M70

”Jos sairastuu ettei pysty asumaan yksin.” K4-137 N70

”Ei kotona niinkään, mutta omassa fysiikassa ehkä jotain.” K4-135 N76

Osa haastatelluista oli jo hieman miettinyt mistä suunnasta mahdollisesti voisi apua saada kunnon heiketessä. Heidän mie-

lestään samalla paikkakunnalla asuvat lapset voisivat olla luonnollinen apu.

”Terveys, hirvittää tuleeko liikuntarajoitteiseksi kun on reuma. Pinnistelen kyllä niin pitkään kun voin ja onhan lapset samassa kaupungissa.”

K4-62 N75

Sosiaali- ja terveystalveluiden saaminen kotiin oli huomioitu erityisesti nuorempien ikääntyneiden vastauksissa. Samoin ikäihmisten palveluiden tavoiteohjelman kotona asumista tukeva suuntaus oli tiedossa (Vaarama 1993, 208; Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007, 20). Apua uskottiin tarvittaessa saatavan ja itsenäisen selviytymisen estyessä pidettiin mahdollisena muuttaa palveluasumiseen tai laitoshoitoon.

”Nykyäänhän on sitä kotiapua... Ainoa se, jos kunto menee niin huonoksi, ettei pysty. Dementia jos tulee niin sitten ehkä on pakko.” K4-78 N60

”Kun enää pysty huolehtimaan itsestäni, päätän itse lähteä palvelutaloon.

Eikö nykysuuntaus ole, että autetaan kotiin? Terveys! Dementoituminen, biologinen ikä ei määritä persoonallisuuteen liittyviä valintoja.” K4-96 N64

”Muutin ok-talosta miehen sairastuttua, tässä ei ongelmia, kaikki lähellä, kännykällä apua, jos huonokuntoiseksi tulee niin sitten toisten hoiviin.”

K4-95 N76

Marja Vaaraman (2004, 157–159) tutkimuksen mukaan ikääntyneet selviävät kotona suhteellisen pitkään käyttämättä virallisia hoivapalveluja. Samassa tutkimuksessa (N = 3195) selvisi, että 10 % ikäihmisistä ei saanut kotiinsa tarvitsemaansa ja toivomaansa apua ja 11 % tuli mielestään liian vähän autetuiksi. Tutkimustuloksissa kävi ilmi, että kodeissaan asuvat, yhä huonokuntoisemmat vanhukset tarvitsevat paljon erityisesti hoidol-

lista apua. Tämän joukon ohessa ikäihmisten enemmistö kaipaa myös siivous, kodinhoito ja asiointiapua, josta on jo nyt suuri pula. Valitettavasti ei siis ole itsestään selvää, että kotona asuva ikäihminen todella saisi tarvitsemansa avun tai asumispalvelun silloin kun hän itse sitä haluaa.

KaupunkiElvi:n haastatteluun osallistuneista ikääntyneistä kahdella kävi kotipalvelun työntekijä säännöllisesti kerran viikossa ja kahdella kerran tai kaksi kuukaudessa. Kysyttäessä mitä palveluja ikääntyneet olivat käyttäneet haastattelua edeltäneen vuoden aikana (K219) ilmeni, että, kahdelle naiselle oli tuotu kotiin ateriapalvelun aterioita ja kahdeksan haastateltua kertoi käyttäneensä kodin ulkopuolista, esimerkiksi päiväkeskuksen, ateriointimahdollisuutta. Yksi mies ilmoitti saaneensa kylvety sapua ja turvapuhelimen omisti kaksi iäkästä naista. Kunnan myöntämää kuljetuspalvelua oli käyttänyt neljä vastaajaa ja kaksi yli 70-vuotiaasta oli saanut avustettuja asiointimatkkoja. Tutkimukseen osallistuneista 18 oli hyödyntänyt yksityisen tarjoamaa siivous- tai kotiapua. Heistä 12 oli yli 70-vuotiaita ja 14 naisia.

Lyhytaikaisella hoitojaksolla sairaalassa tai hoivakodissa oli menneen vuoden tarkastelujaksolla ollut 30 haastateltua ja laitostuntoutuksessa kuusi iäkkäämpää vastaajaa. Samaisena aikana oli avokuntoutukseseen osallistunut 21 vastaajaa ja he olivat yhtä lukuun ottamatta kaikki naisia. Kolme nuorempaan ikäryhmään kuuluvaa naista ilmoitti käyttäneensä mielenterveystoimiston palveluita ja yksi vastaaja oli ollut kotisairaanhoidon asiakkaana. Taloudellisenä apuna kuusi haastateltua oli saanut omaishoidontukea ja neljä toimeentulotukea. Selkeästi eniten haastattelulomakkeessa vaihtoehtoina annetuista palveluista oli käytetty hierontapalveluita (30 naista, 11 miestä) ja jalkojenhoitoa (33 naista, kolme miestä). Tämän voi tulkita kertovan ikääntyneiden itsenäisestä ja ennaltaehkäisevästä hyvin-

voinnista huolehtimisesta. Vastaajat olivat kaiken kaikkiaan osanneet käyttää saatavilla olevia palveluita monipuolisesti ja laaja-alaisesti, vaikka varsinaisia kotiin suunnattuja palveluita oli käytetty vähän. Käytön vähyys johtunee otoksen kuulumisesta nuorempiin ikääntyneisiin, eli alle 80 vuotiaisiin. Palveluiden käyttö ei keskittynyt erityisesti keneenkään yksittäiseen haastateltuun tai haastateltujen joukkoon.

Terveystilaan läheisesti liittyvä liikkumisen hankaloituminen koettiin ikääntymisen myötä eteen tulevana uhkana. Liikkumista pohdittiin maininnoissa liittyen terveyteen. Liikuntakyky voidaan menettää sairauden takia tai vammautumisen myötä ja liikuntakykyyn vaikuttavat heikentävästi myös aistiongelmien. Luonnolliseen ikääntymiseen liittyvä liikkumisen mahdollinen hankaloituminen johti mainintoihin kodin fyysisistä puitteista, joissa tulisi ongelmia. Ikäihmisten kodeissa on kynnyksiä, portaita ja askelmia sekä kotiin tultaessa että kodin sisällä. Asuminen voi tapahtua monessa kerroksessa. Muutamisissa vastauksissa tuotiin esille kodin ahtaus ja ovien kapeus.

"Jos tulisi huonokuntoiseksi tai liikkuminen huononisi." K4-45 N71

"Kahdessa kerroksessa asutaan, portaat voivat olla joskus esteenä."

K4-107 M76

"Liikuntakyvyn heikentyessä portaat yläkertaan." K4-93 M66

Esille tulleet esteet ovat haasteita asuntojen suunnittelemiselle niin uudisrakentamisessa kuin vanhan saneerauksessakin. Jo nyt on asuntojen suunnittelussa alettu nähdä elämäntapaajattelu, jossa suunnitteluvaiheesta lähtien otetaan huomioon asunon esteettömyys ja muunneltavuus ikääntymisen tai muusta syystä aiheutuneen liikkumisen rajoittumisen mukaan. Uudisrakentamisessa tehdään esimerkiksi peseytymistilojen ovet aiempaa leveämmiksi. Ikääntyneiden kodeissa olevien puutteiden

korjaaminen vähentäisi selkeästi kotiin suunnattuja, asumista tukevia palveluita (Vaarama 2004, 185). Näin apuvälineiden käyttö mahdollistuisi ja helpottuisi esteettömyyden myötä. Asuin- ja lähiympäristön esteettömyys on myös terveyden edistämisen näkökulmasta keskeinen kotona asumista edesauttava tekijä (Voutilainen & Heinola 2006, 69).

Kotona liikkumisen lisäksi kotona asumisen mahdollistumiseen vaikuttaa myös liikkumisen onnistuminen kodin ulkopuolella. Kauppa- ja asiointimatkojen hoitaminen huolestutti joitain vastaajia.

"Jos ei olisi autoa eikä ajokorttia, niin olisi vaikeassa tilanteessa." K4-82 N64

Haastatelluista (N = 140) 44 naisella (49 % vastanneista naisista) ja 46 miehellä (85 % vastanneista miehistä) oli auto käytössään. Autoilevista naisista 37 ja miehistä 42 käytti autoaan omien sanojensa mukaan usein. Tutkimukseen osallistuneiden aktiivisuus autoilussa on yhtenevä maamme ajokortin omistajuuden kanssa. Vuonna 2005 jo 48 % kaikista suomalaisista naisista omisti ajokortin (Tiehallinto 2006). Tulevaisuudessa autoilevien ikääntyneiden määrä tulee lisääntymään. On huomattava, että kaikki tutkimukseen osallistuneet asuivat kaupunkien ydinkeskustoissa ja kaupungissa autottomuus ei olisi niin suuri ongelma kuin maaseudulla. Kaupungissa autottomalla on mahdollisuus järjestettyyn asiointipalveluun, mutta maalla asiointipalvelua ei väen vähäisyyden vuoksi voida järjestää yhtä kattavasti. Lisäksi ikääntynyt voi tarvittaessa saada vammaispalvelulain nojalla kunnan järjestämän kuljetuspalvelun.

Liikkumisongelmien mahdollisuus oli huomioitu, myös positiivisessa mielessä todeten, että ongelmia ja esteitä ei vielä ole olemassa.

"Ei tällä hetkellä, koska pääsen liikkumaan." K4-98 M74

Kaikki haastatellut eivät pitäneet edes liikuntarajoitetta kotona asumista estävänä tekijänä. Kodin parannuksia voidaan tehdä ja niitä oli joissakin kodeissa tehtykin juuri liikkumista silmällä pitäen.

"Ei välttämättä estettä itse asumiselle. Kaide laitettu, matalat portaat ym." K4-116 M78

"Mahdolliset liikkumisrajoittuvuudet. Pesutilat. Hissi on hyvä, nykyisillä apuvälineillä ja kuljetusvälineillä ei nykyään toista liikuntakyvyttöä liikutella. Tekniikalle olisi tilaus, siten että huonokuntoisempikin voisi auttaa toista. Omaishoito tulisi turvata tiettyyn riittävään tasoon." K4-114 M64

Kotona asumisen esteeksi tulevaksi tekijäksi sanottiin kodin työt ja huolto 18 maininnassa. Raskaimpina töinä kerrottiin lumityöt ja yleensä pihatyöt, omakotitalon lämmitys, kunnostus- ja ylläpitotyöt sekä siivous. Suhde pihaan ja sen hoitoon oli haastatelluille hieman ristiriitainen. Piha ja pihatöissä tapahtuva toiminta antoivat jollekin haastatteluun osallistuneelle ikääntyneelle kodille merkityksen. Samalla toisille ikäihmiselle pihatyöt olivat tulevaisuutta ajatellen uhkatekijä kotona asumisen onnistumisen kannalta.

"Kun ikää tulee ei jaksakaan tehdä pihatöitä. Talon suuri koko – kunnossapito käy raskaaksi." K4-60 M75

Kodin hoitoon liittyi myös sukupuoleen sidoksissa olevaa työnjakoa. Miesten töitä ovat raskaammat ja teknisemmät työt ja naisten töitä sisätyöt, siivous ja ruoanlaitto.

"Lämmitys, pannuhuoneen hoito jos isännälle tulee jotain." K4-92 N78

"Jos tarvitsee töihin apua, apua on otettukin (lumityöt, siivous) (monitoimikeskuksesta, kotitalousvähennys hyvä!). Talotalkkaria odotamme ... alueelle!" K4-94 N74

"Kulkeminen, lomakkeiden ja asioiden hoitamiseen liittyvä tieto, ei halua ulkopuolisen avun varaan" K4-16 N67

Toisille ikäihmisille apu on ollut tervetullutta ja toiset ovat halunneet ehdottomasti selviytyä itse.

Asunnosta johtuvat esteet

Edellä toiminnallisena esteenä esiin tulleesta liikkumisesta erotin kokonaan erikseen hissittömyyden, jonka olemassa oloa ei yksittäinen ihminen voi taloyhtiössä valita, mutta joka varmasti osaltaan vaikuttaa uutta asuntoa etsittäessä ikääntyneen kodin valintaan. Hissittömyydestä oli 11 mainintaa ja hissien olemassa olosta lisäksi yhdeksän mainintaa vahvistamassa tietoa ettei esteitä ole.

"Ei estettä, hissien takia aikoinaan muutto." K4-18 N74

"Ei, hissi on jälkepäin laitettu." K4-80 M79

"Jos sairastuu, hissityö valmistuu kohta. Neljännessä kerroksessa ihminen, jota kannetaan ylös ja alas, portaat ovat jotenkin raskaat tässä talossa." K4-100 N70

Kerrostaloasumisessa on hissittömyys todettu keskeiseksi vanhusväestöä koskevaksi ongelmaksi (Nissinen & Santalo 2001, 21). Kerrostalossa hissi ei ole pelkästään ikääntyneiden liikkumista helpottava tekijä, vaan hissistä on hyötyä kaiken ikäisille (Silvennoinen & Hirvonen 2002, 192). Hissien olemassaolo on kaikille ihmisryhmille sitä tärkeämpi mitä ylempänä koti on,

mutta ikäihmiselle jo yhdet portaat katutasosta kotiin voivat estää ulkona liikkumisen kokonaan.

Kuusi tutkimukseen osallistunutta mainitsi kotona asumisen esteeksi muodostuvan puutteet peseytymismahdollisuuksissa. Joissain kodeissa korjausremontteja oli jo tehty, ja kahdella haastatellulla oli jo konkreettisia suunnitelmia miten parantaa pesutiloja.

”Pitää tehdä muutostöitä wc:hen, pesutiloihin, koska sinne pitää laittaa varmaan ripoja yms.” K4-58 N69

Pesutilojen puutteina olivat sijainti kellarikerroksessa, kylpyammeen olemassaolo ja apuvälineiden puuttuminen. Ikääntyneiden pesutilojen tulee olla riittävän tilavia, hyvin valaistuja ja liukastumisvaaran olemassa olo on tiedostettava ja minimoitava. Ihanteellista olisi, että peseytymistiloja voisi käyttää pyörätuolin tai rollaattorin kanssa. Yksi haastatteluun osallistunut ikääntynyt kertoi pitävänsä kotona asumisen esteenä mukavuuksien puuttumista kodistaan ja talon kokonaiskuntoa.

”Vanhuuden mukavuudet puuttuu. Kuiva ilma. Kokonaiskunto talossa.” K4-81 N74

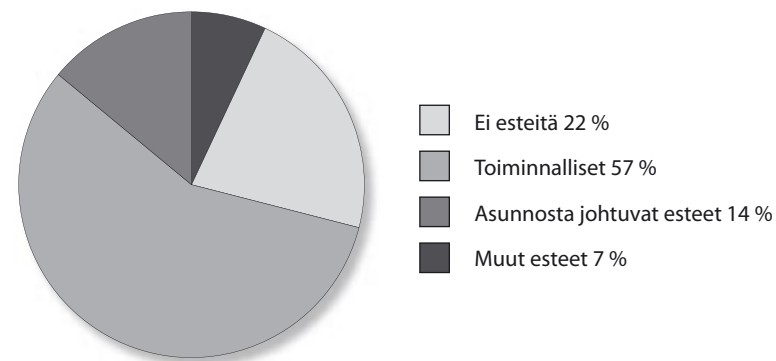
Kolmea vastaajaa palvelut mietityttivät niin maantieteellisen etäisyyden kuin hädässä ehtimisen kannalta. Aiemmin tässä tutkimuksessa palvelut ilmenivät kotona asumisen merkityksen elementeissä ainoastaan positiivisesti, lähellä olon näkökulmasta. Palveluiden tarpeeseen yhdistetään sekä ikääntyneen itsensä terveydentila että sosiaaliset perhesuhteet, joiden olemassa olo vaikuttaa kotona asumista tukevien palveluiden hankintaan. Lasten olemassaolo, ja erityisesti lähellä asuminen, lykkäävät monien palveluiden tarvetta, mikäli lapset käyvät

auttamassa ja asioilla vanhuksen puolesta. Toisaalta kuitenkin usein ensimmäinen, joka tarjoaa ikääntyneelle mietittäväksi jonkin palvelun hankkimista, on hänen oma lapsensa tai terveydenhuollon ammattilainen.

”Saako apua ajoissa, jos saa esim. sydänkohtauksen.” K4-53 M76

”Lumityöt ei ongelma niin kauan kuin löytyy auraaja. Toinen mahdollinen voisi olla ruuan hankinta riippuen terveydentilasta. Lapsia ei ole niin pelko siitä että kukaan ei käy katsomassa.” K4-102 M61

Satu Elo (2006, 60–61) toteaa tutkimuksessaan palveluiden olevan osa asumisviihtyvyyttä. Hänen aineistossaan (N = 328) kaupungin vanhushpalvelut, kuten kaikki palvelut yleensä, arvostettiin määrällisesti maaseudun palveluita paremmiksi.

Kuvio 7. Kotona asumista mahdollisesti estävät tekijät (n = 154).

Tässä tutkimuksessa esille tulleet ja edellä esitelty kotona asumista estävät asunnosta johtuvat tekijät (hissittömyys, portaat, kynnykset) kävivät ilmi myös Sonja Manssilan ja Pentti Koistisen (2006, 42) kotona asuvien yli 80-vuotiaiden ikääntyneiden

hyvinvointi-indikaattorit – tutkimuksessa (N = 463) ikääntyneiden asuntoon liittyvinä turvallisuudentunnetta heikentävinä epäkohtina. Kyseisessä tutkimuksessa, johtuen iäkkäämmästä tutkimusjoukosta, erityisesti kotona kaatumisen pelko ja riski lisäsivät ikääntyneiden turvattomuuden tunnetta.

Muut esteet

Kotona olevina ja mahdollisesti omassa kodissa asumisen jatkossa estäviksi tekijöiksi (kuvio 7) mainittiin lisäksi yksin asuminen (7 mainintaa), taloudellinen tilanne (3) ja naapureiden aiheuttama melu tai häiriö (2). Yksin asumisen ongelmallisuus liittyy ikääntyneillä terveyden heikkenemiseen ja itsenäisesti selviytymiseen. Puoliso on tärkeä paitsi huolehtijana myös henkisenä tukena ja seurana.

”Jos sairastuu ettei pysty asumaan yksin.” K4-137 N70

”Jos ei yksin pärjää niin on pakko lähteä.” K4-32 N67

”Ei ole olemassa sellaisia esteitä niin kauan kuin vaimo huolehtii.”

K4-63 M75

Itsensä yksinäiseksi tunteminen voi saada ikääntyneen haluaan pois yksityiskodista (Koskela 2004, 46). Yksinäisyyden tunne liittyykin läheisesti turvallisuuden tuntemiseen. KaupunkiElvi -haastattelulomakkeessa tiedusteltiin yksinäisyyden kokemista (K166). Haastatelluista 68 % vastasi, ettei tuntenut koskaan itseään yksinäiseksi. Neljännes kertoi tuntevansa yksinäisyyttä melko tai erittäin harvoin ja 6 % koki olevansa yksinäinen melko usein tai erittäin usein. Iällä tai sukupuolella ei näyttänyt tässä tutkimuksessani olevan merkitystä yksinäisyyden kokemisessa.

Kolme tutkimukseen osallistunutta ikääntynyttä totesi mahdollisen kotona asumisen esteen olevan taloudellisen. Heistä yksi epäili asumisen kalleuden olevan este, toinen kiinteistöveron kohoamisen kymmenkertaiseksi ja kolmas mainitsi taloudellisen tilanteen yleisellä tasolla.

”Hinta, kallista asuminen on.” K4-120 N75

Tutkimukseen osallistuneista kolme neljäsosaa oli pääasiallisesti työeläkkeellä ja kertoivat taloudellisen asemansa olevan joko keskinkertaisen (41 %) tai hyvän (43 %). Vastaajista 5 % ilmoitti, että heillä oli joskus ollut maksuvaikeuksia säännöllisesti tulevien maksujen kanssa. Kysyttäessä estävätkö olemassa olevat palvelumaksut haastateltuja käyttämästä kunnan tai yksityisen sektorin palveluja, vastanneista 13 % koki palvelumaksut esteenä (K235). Haastatelluista 22 % ilmoitti, ettei ollut koskaan käyttänyt kyseisiä palveluja. Eläke on ikääntyneen palkka ja näin ollen eläkkeen tulisi seurata elinkustannuksia, jotta eläkkeiden ostovoima ei kuihtuisi. Tällä hetkellä toteutettavat indeksikorotukset eivät kuitenkaan riitä pitämään nykyisten eläkkeiden kehitystä elinkustannusten kehityksen tasolla. Uusilla eläkejärjestelmillä pyritään ensinnäkin takaamaan eläkevarojen riittäminen yhä kasvaville eläkeläisten joukoille ja varmistamaan riittävä työvoiman pysyminen työelämässä. Uudistukset johtavat vääjäämättä tulevaisuudessa eläkkeiden pienenemiseen ja omakustanteisten eläkevakuutusten tarpeen kasvuun.

Haastatelluista 70 % asui kerrostalossa (taulukko 6). Kaupunki- ja kerrostaloasumiselle on tyypillistä suuri ihmisten määrä rajatussa tilassa. Tällaisen yhteiselon sujuminen edellyttää yhteisiä sääntöjä ja niiden noudattamista. Heli Silvennoinen ja Jukka Hirvonen (2002, 197–198) löysivät tutkimuksessaan kol-

menlaisia naapurityyppejä. Näissä naapurityypeissä ääripäissä olivat muita äänekkäämmät ja muiden asioihin puuttuvat naapurit sekä ääripäiden keskellä niin sanotut normaalit naapurit. Silvennoinen ja Hirvonen toteavat kerrostaloasumisen meluhäiriöiden johtuvan yleensä joko todellisesta naapureiden aiheuttamasta melusta tai heikosta äänieristyksestä asuntojen välillä.

Tässä tutkimuksessani kaksi ikääntynyttä nimesi kotona asumisen esteeksi mahdollisesti muodostuvan naapureiden häirinnän. Kyseiset ikääntyneet asuivat molemmat kuudennessa kerroksessa. Toinen ei pitänyt yläkerran aiheuttamasta metelistä ja toinen tuli häirityksi yöaikaan. Jälkimmäisessä tapauksessa häiriö voi aiheutua sekä huonosta äänieristyksestä että meluavista naapureista, mutta kuudenteen kerrokseen ei liikenteen melu todennäköisesti kantaudu enää niin selvästi kuin alempiin kerroksiin. Kerrostalo- ja kaupunkiasumisessa naapuruus rajoittuu helpolla vain rappukäytävässä tervehtimiseen, eikä ihmissuhteita synny kuten maalla asuessa. Maalla edelleenkin naapurit katsovat toistensa perään turvallisuutta luovassa mielessä. Voi olla sovittuna, että ellei ikääntyneen naapurin verhot päivän aikana liikahtaa tai hänen piipusta nouse savu, on apu tarpeen. Tämä hyvän naapurisuhteen luoma turvallisuudentunne on tarpeen kaupunkienkin ikääntyneillä. Hyvät naapurit saavat ikääntyneen viihtymään pidempään kodissaan ja asuinalueella, kun taas huono naapurisopu lyhentää asumista (Elo 2006, 45).

Kotona asumisen esteiksi muodostuvia uhkatekijöitä voisi Marja Vaaraman (2004, 161) mukaan ehkäistä sosiaali- ja terveyspoliittisin keinoin lievittämällä ikääntyneiden yksinäisyyttä ja edistämällä heidän terveyttään. Näin voitaisiin vaikuttaa ennalta ehkäisevästi ikääntyneiden toiminnallisten esteiden syntymiseen. Vaarama jatkaa, että ikääntyneiden kotona asumista tulisi tukea heidän toimintakyvyn ja vireyden ylläpitämisellä sekä asuinympäristöjen esteettömyyden lisäämisellä. Tämä

osaltaan estäisi asunnosta johtuvien esteiden muodostumista ongelmaksi. Vaarama kiinnittää huomiota myös ikäihmisten taloudellisen toimeentulon turvaamiseen. (Mt., 161.)

6.2 Oma vaihtoehto nykyiselle kodille

Anni Vilkkonen (2006) toteaa, että vanhuksen kotona asumisen mahdollistaminen kääntyy iäkästä asukasta itseään vastaan, jos vanhus joutuu ikään kuin sinnittelemään selviytyäkseen kodissaan. Koti ja laitos asetetaan ikääntyneen asumismuotona vastakkain. Koti ei kuitenkaan ole vain paikka, vaan kotiin liittyvät merkitykset, jotka kuuluvat ihmisarvoiseen elämään, tavallaan hoivaavat vanhusta, kuten meitä kaikkia. Vilkkonen lisää, että mikään ei estä kotia olemasta myös palvelutalossa. Silloin se ei ehkä olisi vanhukselle samanlainen tai yhtä paljon koti, kuin koti on ollut hänen elämänsä perhevaiheessa, mutta parhaimmassa tapauksessa se olisi hänelle ainakin ”riittävästi koti”.

Silava Tedre (2006a, 166–167) puhuu ”laituskodin kammosta”. Tällä hän haluaa herättää keskustelua laitoskriittikin kritisoinniseksi. Yksityiskoti ja laitoskodin eroavat toisistaan ja yksi erottava tekijä on avunsaanti. Laitoksessa apu on lähellä, mutta kotona uhkana voi olla riski jäädä ilman hoivaa. Tedre toteaa kodin yksityisyytensä vuoksi joskus piilottavan sekä vanhusten huonon hoidon että hoivan puuttumisen.

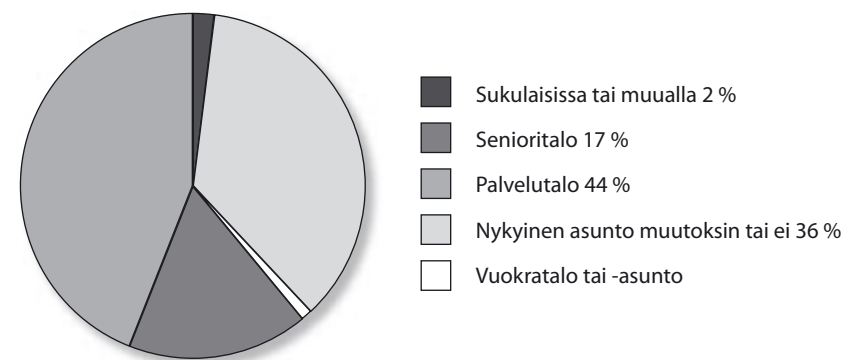
Tässäkin tutkimuksessa on useaan otteeseen todettu, että ikääntyneet haluavat asua omassa kodissaan. Asiaa tiedusteltiin haastatelluilta heti haastattelulomakkeen toisena kysymyksenä (K2: ”Haluaisitteko asua kotona niin pitkään kuin suinkin on mahdollista?” V: Ei, Kyllä). Haastatelluilta ei kysytty missä he haluaisivat asua ikääntyessään, vaan heille suoraan annettiin vaihtoehto omassa kodissa mahdollisimman pitkään asumisesta. Helky Koskela (2004, 97–98) uskaltautuu tutkimukses-

saan kyseenalaistamaan vanhusten kotona asumisen haluamisen enemmän stereotypiana kuin yksiselitteisenä totuutena. Hän toteaa olevan täysin luonnollista, että suhteellisen terve ja elinvoimainen ikääntyvä haluaa pysyä kotonaan. Koskela jatkaa, että heikompikuntoiset vanhukset ovat jääneen tehdyissä kartoituksissa vähemmälle huomiolle. Tutkimuksessani joudun tämän Koskelan toteamuksen vahvistamaan oikeaksi. Kuten todettua, haastatellut pitivät itseään terveinä ja ikäisekseen hyväkuntoisina. Heillä ei siis ole mitään syytä olla haluamatta kotona asumista.

Haastattelulomakkeessa tiedusteltiin vielä myöhemmässä vaiheessa mikä ikääntyneen mielestä olisi hänelle paras paikka asua ottaen huomioon hänen nykyisen kuntonsa (K229). Vastauksissa 91 % kertoi nykyisen kodin sellaisenaan olevan parhaan ja 7 % ajatteli tarvitsevänsä nykyiseen kotiin joitain muutostöitä, jotta se olisi kyseisenlainen paras asumispaikka. Yksi mies ja yksi nainen, molemmat yli 70 vuotta, pitivät heille parhaana vanhusten palvelutaloa tai kuntoon paremmin sopivaa asuntoa.

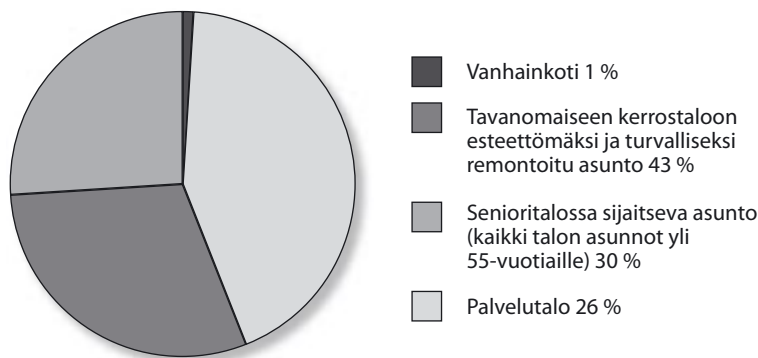
Ikääntyneiltä kysyttiin KaupunkiElvi – haastattelulomakkeessa: ”Jos kuvitellaan tilannetta, jolloin Teille tulisi selviytymisvaikeuksia asunnossanne, niin mikä silloin olisi mielestänne paras asumismuoto?” (K230) Vastanneista yli kolmannes halusi kaikesta huolimatta asua nykyisessä, mahdollisesti remontoitussa kodissaan tai muualla vuokralla eli tavallisessa asunnossa (kuvio 8). Vastanneista ikäihmisistä 61 % halusi muuttaa senioritaloon tai palveluasuntoon, kun ei enää kotona selviydy ja vain 2 % ajatteli muuttavansa kuntoa paremmin vastaavaan asuntoon, asuvansa sukulaisissa tai järjestäisi asumisensa muulla tavalla. Yksi vastaajista oli eutanasian kannalla, mikäli ei voisi asua kotona. Seniori- tai palvelutaloa suosivat enemmän vanhempaan ikäryhmään (70–79-vuotiaat) kuuluvat ikääntyneet.

Sen sijaan selkeitä sukupuolten tai kaupunkien välisiä eroja ei voinut havaita.

Kuvio 8. Paras asumismuoto tulevaisuudessa kotona selviytymisen heiketessä (N = 135).

Valtion tutkimuskeskuksen (VTT) ja VVO-yhtymä Oy:n (VVO) tekemässä samansuuntaisessa tutkimuksessa kartoitettiin ikääntyneiden (N = 268) vuokra-asukkaiden asumistoiveita pääkaupunkiseudulla ja Tampereella. Ikäihmisiltä kysyttiin: ”Mikäli joutuisitte muuttamaan asunnostanne jonkin henkilökohtaisen syyn vuoksi, mihin seuraavista asumisvaihtoehdoista muuttaisitte mieluiten?” Vastausjakaumasta (kuvio 9) näkee selvästi ikäihmisten tutkimuksessanikin havaitun halukkuuden asua tavallisissa asunnoissa (43 %). Toisaalta vastausjakauma kertoo seniori- ja palveluasumisen hyvästä maineesta (56 %), sekä siitä, että asumismuotona vanhainkoti (1 %) ei ikääntyneitä houkuttele. (Mikkola 2006, 150–155.)

Kuvio 9. Tulevaisuuden mieluisin asumismuoto, jos pitää muuttaa nykyisestä (Mikkola 2006, 154).

KaupunkiElvi:n vastaukset olivat VTT:n ja VVO:n tutkimuksen kanssa suhteellisen yhteneviä. Valitettavasti KaupunkiElvi:n haastattelulomakkeessa ei lainkaan annettu parhaan asumismuodon vaihtoehtoksi vanhainkotiä, joten tutkimukseeni haastatellut ikääntyneet eivät voineet ilmaista mielipidettään siitä asumisvaihtoehtona. Toisaalta on hieman epävarmaa, kuinka selvästi käsitteet seniori- ja palvelutalo ovat ikääntyneiden tiedossa. Ainakaan KaupunkiElvi:n haastattelulomakkeessa senioritaloa ei olla määritelty millään tavoin. Palvelutaloa tarkennettiin kertomalla, että ”asumisesta peritään vuokra ja palveluista maksu” (K229).

Haastattelulomakkeessa kartoitettiin vastaajien tulevaisuuden asumissuunnitelmia tiedustelemalla muuttoaikeista (K76, K77). Kaksi vastaajaa ilmoitti jo tehneensä muuttopäätöksen ja kaksi kertoi joutuvansa muuttamaan vastoin tahtoaan. Tutkimukseen osallistuneista ikäihmisistä 49 % aikoi pysyä loppu elämänsä nykyisessä kaupunginosassa ja 40 % ainakin toistaiseksi. Loput 9 % vastaajista oli valmiita muuttamaan asuinalueeltaan, mikäli elämäntilanteen muutokset niin vaativat. Viimeksi mai-

nituisista vastaajilla oli suunnitelmia muuttaa lasten luo, laitokseen tai keskustaan. Yksi 62-vuotias mieshenkilö suunnitteli maallemuuttoa, joten voidaan olettaa, että hänen ajattelemansa elämäntilanteen muutos voisi olla esimerkiksi eläkkeelle jäänti eikä ainakaan kunnon heikkeneminen.

Luodessaan teoriaan pohjoissuomalaisten kotona asuvien ikääntyneiden hyvinvointia tukevasta ympäristöstä Satu Elo (2006, 61–62) havaitsi, että ikääntyneiden muuttaminen oli helpompaa ennestään tutulle alueelle. Tämä perustuu siihen, että lähiympäristön tutuksi kokeminen ja ympäristön fyysisten ominaisuuksien tunteminen mahdollistavat paitsi turvallisen ulkona liikkumisen, myös sosiaalisen kanssakäymisen tuttujen ihmisten kanssa. John Bondin (1994, 207–208) mukaan ikääntyneet ajoittavat sekä maan sisäisen että maiden välisen muuttamisensa pääasiallisesti eläkkeelle jäännin yhteyteen, jolloin elämässä tapahtuu muutenkin muutoksia, ikääntyvä on vielä hyväkuntoinen ja eläke turvaa talouden. Myöhemmässä iässä kaikenlainen muuttaminen voi tuntua jo vaikeammalta ja tällöin usein muuttoon innoittajana onkin joku muu kuin ikääntynyt itse.

Heywood kumppaneineen (2002, 83–86) on tarkastellut ikääntyneenä muuttamisen tunnusmerkkejä. He tuovat Bondin tavoin esille eläkkeelle jäännin yhteydessä tapahtuvan muuttamisen, jolloin tavallaan toteutetaan työuran aikana suunniteltuja haaveita. Työ on voinut vaatia aiemmin muuttamaan kauas kotiseuduilta ja eläkkeelle jäänti mahdollistaa juurille paluun. Mikäli ikääntynyt joutuu muuttamaan usein, hän voi pelätä menettävänsä itsenäisyytensä, sillä muutoissa ja uuden kodin laittamisessa hän joutuu turvautumaan toisten apuun ja näin hän voi tuntea joutuneensa lapsen asemaan. Toki muuton kokemisessa on ratkaisevinta onko muutto ennaltaehkäisevä vai jo pakotettuna toteutettu. Pakollinen muutto voi johtua siitä,

ettei ikääntynyt enää selviydy omassa kodissaan tai hänellä ei enää ole varaa olemassa olevaan asuntoon. Olisin parempi, että ikääntyneet pohtisivat tulevaisuuttaan asumisvaihtoehtojen kannalta hieman jo etukäteen. Kartoitettaessa omassa kotona asumisen esteitä ajoissa, niihin voidaan myös ennalta ehkäisevästi puuttua ja jopa pidentää mielekästä kotona asumista.

7 Pohdinta

Lähdin tässä tutkimuksessa etsimään pohjoisten kaupunkien ydinkeskustoissa asuvien 60–79-vuotiaiden ikääntyvien antamia merkityksiä kotona asumiselle. Samalla hain niitä tekijöitä, jotka ikääntyneiden omasta mielestä tekevät kodista kodin. Tutkimukseni yhtenä tehtävänä oli tarkastella ikäihmisten kotona asumista tulevaisuudessa uhkaavia tekijöitä ja lopuksi pyrin selvittämään miten ikääntyneet omien sanojensa mukaan järjestäisivät asumisensa, jos kotona asuminen ei mahdollistuisi.

Tulosten perustella 60–79-vuotiaalle pohjoissuomalaiselle ikääntyvälle kotona asumisen merkitys rakentuu autonomiasta, olosuhteista, tyytyväisyydestä ja sosiaalisista suhteista. Ilmiönä kotona asumisen merkitys on ikääntyneelle osa vanhenemisen kokemuksellisuutta ja siten täysin yksilöllisesti koettu. Elämän muutosten myötä, esimerkiksi terveyden heiketessä kotona asumisen merkityksen elementit painottuvat ikääntyneillä eri tavoin, mutta jokainen merkityksen elementti sisältöineen pysyy olemassa olevana.

Kotona asumisen merkityksestä noin kolmasosa (36 %) on autonomiaelementtiä, joka sisältää tutkimukseni mukaan erilaisia ikääntyneen omatoimisuutta ja itsemääräämistä mahdollistavia tekijöitä. Autonomia koostuu pääosin vapauden ja itsenäisyyden tunteesta sekä omavalintaisen toiminnan mahdollistumisesta. Kotona asuminen saa tähän liittyen merkityksiä myös taloudellisen selviytymisen, riittävän terveyden, toiminnan sekä turvallisuuden tunteen myötä. Tutkimukseen osallistuneet ikääntyneet kokivat kotona asumisen merkitysevän mahdollisuutta, niin vapauden, terveyden kuin taloudenkin puolesta, tehdä kotona ja pihapiirissä haluamiaan asioita ilman turvattomuuden tunnetta.

Lähes toisen kolmasosan (30 %) muodostava olosuhde-elementti vastaavasti tuo esiin ikääntyneiden asuinolosuhteiden antamia merkityksiä kotona asumiselle. Kodin miljöön, sekä kodissa sisällä olevat tavarat ja mukavuudet että kodin lähialue, ovat ikääntyneelle merkityksellisiä. Ikääntyneet arvostivat palveluiden läheisyyttä. Heillä olosuhteiden merkityksellisyys ei rajoitu vain aineelliseen hyvään, saunan tai hissien olemassaoloon ja mukavaan pihaan, vaan myös abstraktimpaan, jolloin korostui erityisesti asuinmiljöön rauhallisuus. Miljöön ohella omassa kotona asumiselle antoi merkityksiä asumisen vaihtoehtojen ja koettujen kotien vertaaminen nykyiseen kotiin. Kodin todettiin olevan paras paikka asua ja elää. Haastatelluista 45 % piti nykyistä kotiaan koko elämänsä parhaana asuinpaikkana.

Loppu kolmannes kotona asumisen merkityksestä muodostuu tyytyväisyyselementistä (23 %) ja sosiaalisesta elementistä (11 %). Tyytyväisyyselementti koostuu ensisijaisesti kotona asumiseen liitettävästä tunnearvosta, sekä ikääntyneiden omasta halusta asua kotona. Kodin tunnearvoa kuvattiin voimakkaimmin sanomalla, että koti merkitsee ”kaikkea”, ”paljon” tai on ”tärkeä”. Vastaajista 99 % ilmaisi halunsa asua kotona niin pitkään kuin se suinkin on mahdollista.

Kotona asumisen merkityksen sosiaalinen elementti rakentuu puolestaan ikääntyneen sosiaalisten suhteiden ja asumisen ajallisuuden kautta. Merkitsevinä ihmissuhteina mainittiin ensisijaisesti puoliso, sitten lapset, lastenlapset, suku, naapurit ja ystävät. Ikääntynyt saattoi kokea puolison kotona asumiselle merkitykselliseksi vielä hänen kuolemansakin jälkeen. Kodin merkitystä määritettiin myös kotona asumisen ajalla ja kotiin juurtumisella. Kotiin liittyvät muistot sen sijaan eivät nousseet tässä tutkimuksessa erityisemmin esille kotona asumiselle merkityksiä antavina.

Kun tarkastelen tutkimuksen kotona asumisen merkityksen tutkimustuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin, havaitsen kodin merkityssisältöjen olevan samanlaisen. Merkitysten määrällistä jakautumista aiemmissa tutkimuksissa on käsitelty vain vähän, mutta ainakin Frank Oswaldin ja Hans-Werner Wahlin (2001; 2005) nimeämät kodin merkityksen ominaisuudet olivat verrannollisia luokittelukehikossa pelkistämällä ja ryhmittelemällä luomiini kodin merkityksen elementteihin.

Tutkimuksessani tarkastelen lisäksi haastateltujen ikääntyneiden kotona asumista heikentäviä tekijöitä. Vastauksissa kävi selkeästi ilmi, että ikääntyneiden mielestä fyysiset puutteet sekä kotona, lähialueella että heidän itsensä voinnissa voivat tulevaisuudessa estää kotona asumisen. Muiksi kuin fyysisiksi esteiksi luokiteltuja uhkatekijöitä mainittiin vähän. Tällaisina esteinä tuotiin esille ikääntyneen taloudellinen tilanne, yksin asuminen ja naapureiden aiheuttama häiriö. Haastatelluista lähes neljännes (22 %) ilmoitti, että ei kokenut kotonaan olevan mitään kotona asumista estäviä tekijöitä.

Jaoin tuloksissa kotona asumisen fyysiset esteet toiminnallisiksi ja asunnosta johtuviksi esteiksi. Kotona asumisen mahdollistumista heikentäviksi toiminnallisiksi esteiksi (57 %) luokittelin ikääntyneiden maininnat liittyen heidän omaan tai puolison terveyteen sekä liikkumiseen. Ikääntyneet uskoivat kotiapua tarvittaessa löytyvän, vaikka heillä oli vähän kokemusta kotiin suunnatuista palveluista. Tässä varmasti korostuu se, että tutkimuksen otos koostuu itseään vielä suhteellisen terveenä pitävistä nuorista iäkkäistä eli alle 80-vuotiaista.

Liikkumisen hankaloitumista tulevaisuudessa jopa kotona asumista estäväksi pohdittiin paitsi terveyden menettämisen näkökulmasta, myös kodin ja lähipiirin esteettömyyden ja kodissa tarpeellisten muutostöiden kannalta. Ikääntyneet ilmaisivat vastauksissaan huolensa myös kodin töiden käymisestä

ikäntyessä raskaammiksi. Sekä sisä- että ulkotyöt koettiin nyt pääasiassa miellyttävänä toimintana ja vapauden suomana ajanvietteenä, mutta niistä selviytymisen ajateltiin myöhemmin olevan kotona asumisen mahdollistumisen uhkatekijä.

Kotona asumisen asunnosta johtuvina esteinä (14 %) mainittiin muun muassa asuintalon hissittömyys ja heikkoudet peseytymismahdollisuuksissa mikäli ikääntynyt on nykyistä huonompikuntoinen. Viimeksi mainittuihin esteisiin oli muutama haastateltu jo kiinnittänyt huomiota ja kotia oli muutostöillä paranneltu. Asunnon muutostöillä voidaan tukea kotona selviytymistä, vaikka varsinaisia asunnosta johtuvia esteitä ei olisi-kaan vaan ongelmat johtuisivat ikääntyneen omasta kunnosta.

Siinä vaiheessa, kun kotona asuminen ei enää mahdollistuisi, yli puolet (61 %) haastatelluista suunnitteli muuttavansa palvelu- tai seniorikotiin. Kuitenkin reilu kolmannes halusi kotona selviytymisen vaikeutuessakin asua nykyisessä kodissaan tai tavallisessa vuokra-asunnossa, jolloin kotiin olisi mahdollisesti tehty joitain tarvittavia asunnonmuutostöitä. Lisäksi 2 % vastaajista muuttaisi sukulaisten luo tai järjestäisi asumisensa muulla tavalla.

Ikääntyneiden tulevaisuuden asumissuunnitelmia koskevat tutkimustulokset olivat yhteneviä VTT:n ja VVO:n (Mikkola 2006, 154) vastaavan tutkimuksen tulosten kanssa, joskaan tässä tutkimuksessa asumisvaihtoehtona ei ollut lainkaan vanhainkotiä. Tuloksista käy ilmi, että tavoite mahdollistaa jopa 90 prosentille yli 75-vuotiaista kotona asuminen ei ole samansuuntainen tähän tutkimukseen osallistuneiden tulevaisuuden asumissuunnitelmien kanssa. Tavoite toki voidaan saavuttaa, mikäli kotona asumista estäviä uhkatekijöitä saadaan heikennettyä tai poistettua.

Tässä tutkimuksessa löydetty kotona asumisen merkityksen elementit ja ikääntyneiden kotona asumista tulevaisuudessa

heikentävät tekijät antavat toivottavasti ideoita suunniteltaessa ikääntyneiden asumis- ja palveluratkaisuja. Suurten ikäluokkien eläköitymisen ja väestön ikääntymisen voimakkaan kasvun myötä kotona asuminen ja kotiin suunnatut palvelut tulevat pysymään yhteiskunnan haasteina vielä pitkään. Ikääntyessään ihminen ei vain vanhene, vaan myös elää elämäänsä, eikä ole saman tekevää missä hän tätä elämäänsä elää.

Kotona asumisen merkityksiin, kuten merkityksiin yleensäkin, liittyy tilapäisyys ja alttius muutoksille. Nyt sanotut merkityssisällöt voivat siis elämän muutosten myötä muuttua tai painottua toisin. Merkityksen sosiaalinen elementti voi ikääntyneellä nyt rakentua puolison tärkeyden varaan, mutta yksin jääminen myötä muut sosiaaliset suhteet voivat saada enemmän merkityksiä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että edesmennyt puoliso ei olisi edelleen ikääntyneelle merkityksellinen kotona asumisen merkitysten kannalta. Julkituodut kotona asumisen merkitykset osaltaan jäsentävät ikääntyneiden päivittäistä elämää ja heidän käsitystään omasta itsestään. Sanonta ”Home is where the heart is” kuvastaa tätä oman identiteetin yhteyttä kotiin.

Olipa ikääntyneen koti sitten tavallisessa yksityisasunnossa tai palveluasunnossa, hänen tulisi voida kokea kodissaan olevan mahdollisimman paljon niitä kotona asumisen merkityksiä, joita hän pitää tärkeänä. Samanaikaisesti ikääntyneen kodissaan kokemia itsenäistä selviytymistä estäviä tekijöitä tulisi olla niin vähän kuin suinkin tai olemassa oleviin esteisiin pitäisi puuttua jo aikaisessa vaiheessa. On todettu, että kotona asuminen on ikääntyneelle ehdottomasti ensisijainen ratkaisu, kun ikääntynyt itse kokee selviytyvänsä kotona ja halutessaan pääsee myös virkistytymään kodin ulkopuolelle. Laitokseen tai palveluasumiseen muuttamisen ei tule merkitä vanhukselle kodittomuutta, vaan kotona asumisen merkityksiä tulee voida viedä kaikkiin uusiin koteihin. Myös laitosasuminen on ikääntyneelle pysy-

väisluontoista asumista. Kodinomaisuus ja kodin tuntu ovat vain ensimmäinen askel, ”eteinen” kohti kotia.

Tutkimuksessani haastateltuina olivat nuoret ikääntyneet eli 60–79-vuotiaat. Tutkimustulokset olisivat olleet hieman toisella lailla painottuneita, jos tutkimuksessa olisi ollut mukana vanhempiakin, yli 80-vuotiaita, ikääntyneitä. Nyt tuloksissa ei näkynyt selkeitä iällisiä eroja. Tämän tutkimuksen aineisto oli loppujen lopuksi yllättävän homogeeninen, vaikka ikähaarukka oli lähes 20 vuotta ja haastatteluun osallistuneet asuivat neljällä eri paikkakunnalla. Taustamuuttajat (ikä, sukupuoli, paikkakunta, asumismuoto) eivät tuottaneet mainittavia eroja tuloksiin. Tämä huomio liittyyneen avointen kysymysten antaman aineiston suppeuteen, sillä ikääntyneet on väestöryhmänä ymmärrettävä heterogeenisena ikääntymisen yksilöllisestä kokemuksellisuudesta johtuen. Aineiston suppeudesta huolimatta tutkimus kuitenkin antoi mielestäni riittäviä vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin, mutta saadut tulokset pysyivät valitettavan pinnallisina.

Haastattelulomakkeen avoimia kysymyksiä vastaavilla kysymyksillä, teemahaastatteluksi laajennettuna, olisi päässyt käsitellyissä tutkimuskysymyksissä hieman syvemmälle. Näin ikääntyneiden todelliset tunnesiteet kotia kohtaan olisivat saaneet tarvitsemaansa tilaa. Nyt haastatteluun osallistuneet eivät kotona asumisen merkityksen yhteydessä tuoneet lainkaan esille tasavertaisuuteen tai arvostetuksi kokemiseen liittyviä tuntemuksia. He pysyivät vastauksissaan hyvin muodollisina kertoen, mitä kysytystä asiasta ensimmäisenä tuli mieleen. Kotikäyntityötä vuosia tehneenä tiedän, että luottamussuhde ei synny hetkessä. Voi vaatia useampiakin tapaamisia, että haastattelutilanteessa todella päästään henkilökohtaisten kokemusten kertomisen tasolle.

Itseäni henkilökohtaisesti jäi kiinnostamaan onko ikäihmisten palveluiden kehittämisen tärkeimpänä tavoitteena todella ”mahdollistaa kotona asuminen mahdollisimman pitkään” (Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007, 20) vai ainoastaan niin pitkään kuin ikääntynyt itse sitä haluaa? Olen tutkimusta tehdessäni pohtinut, olisinko saanut erilaisia vastauksia kysyessäni ”Haluaisitteko asua kotona niin pitkään kuin mahdollista?” – kysymyksen sijaan laajemmin ”missä ja miten haluaisitte ikääntyä?” Todennäköisesti olisin.

Tutkimustuloksia tarkastellessani jäin miettimään, että jatkossa voisi olla mielenkiintoista tutkia iän ja hoidontarpeen vaikutusta kotona asumisen merkityksiin. Nythän tutkimukseni käsitteli vain nuorempia ikääntyneitä. Tämän lisäksi olettaisin, että erilainen asumismuoto (koti – palvelutalo – vanhankoti – maalla ja kaupungissa) vaikuttaa kodin merkityssisältöihin. Näillä tutkimuksilla saatu tieto varmasti auttaisi meitä ymmärtämään taas hieman paremmin ikääntymistä elämän vaiheena. Ehkä saisimme kotona asumisen merkitykset pysymään ainakin pääosiltaan ikääntyneen mukana läpi hänen elämänsä kotien.

Kiinnostukseni ikääntyneitä ja heidän kotona asumistaan kohtaan ei ole lainkaan laimentunut tämän tutkielman teon aikana – päinvastoin. Olen saanut tähänastisen työurani varrella kohdata paljon ikääntyneitä heidän omassa kodissaan ja olen nähnyt miten sujuvasti liikuntarajoitteinen vanhus tutussa ympäristössä voi toimia. Koti on tällöin hänelle paras paikka. Kuten minullekin. Olenhan itsekkin saanut olla kotona tätä kirjoittaessani.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1989:** Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskunta-tutkimukseen. Hanki ja jää. Helsinki.
- Alasuutari, Pertti 1999:** Laadullinen tutkimus. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka 1994:** Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY. Juva.
- Bond, John 1994:** Living arrangements of elderly people. Teoksessa Bond, John & Coleman, Peter & Peace Sheila (toim.): Aging in society. An introduction to social gerontology. 2nd edition. SAGE Publications. London, 200–225.
- Chapman, Tony & Hockey, Jenny 1999:** The ideal home as it is imagined and as it is lived. Teoksessa Chapman, Tony & Hockey, Jenny (toim.): Ideal homes? Social change and domestic life. Routledge. London, 1–14.
- Coleman, Peter 1994:** Adjustment in later life. Teoksessa Bond, John & Coleman, Peter & Peace Sheila (toim.): Aging in society. An introduction to social gerontology. 2nd edition. SAGE Publications. London, 97–132.
- Dovey, Kimberly 1985:** Home and homelessness. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol M. (toim.): Home environment. Advances in theory and research. Plenum Press. New York, 33–64.
- Elo, Satu 2006:** Teoria pohjoissuomalaisten kotona asuvien ikääntyneiden hyvinvointia tukevasta ympäristöstä. Acta Universitatis Ouluensis D 889. Lääketieteellinen tiedekunta. Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514281950/isbn9514281950.pdf> (luettu 26.10.2006)
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998:** Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

- Fogel, Barry S. 1992:** Psychological aspects of staying at home. *Generations: Journal of the American Society on Aging* Vol. 16 (2), 15–19.
- Granfelt, Riitta 1998:** Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 702. Helsinki.
- Gubrium, Jaber F. 2001:** Narrative, experience and aging. Teoksessa Kenyon, Gary & Clark, Phillip & De Vries, Brian: *Narrative gerontology*. Springer Publishing Company. New York, 19–30.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1999:** Konstruktionist perspectives on aging. Teoksessa Bengtson, Vern L. & Schaie K. Warner, (toim.): *Handbook of theories of aging*. Springer Publishing Company. New York, 287–305.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 1991:** Kokemuksellinen vanheneminen. *Gerontologia* 1991:4 vol. 5. Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry., 291–297.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 1994:** Vanhenemisen mysteeri. Koettu vanheneminen tutkimustulosten valossa. *Gerontologia* 1994:4 vol. 8. Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry., 227–236.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 1996:** Experienced aging as elucidated by narratives. Teoksessa Birren, James E. & Kenyon, Gary M. & Ruth, Jan-Erik & Schroots, Johannes J.F. & Svensson, Tobjorn (toim.): *Aging and biography. Explorations in adult development*. Springer Publishing Company. New York, 187–204.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2000:** Ageing in an autobiographical context. *Ageing and society*. Vol. 20. Part 4, 467–484.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2001:** Elämä, tunteet ja vanheneminen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): *Suomalainen elämänkulku*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 194–215.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2002a:** Kokemuksellinen vanheneminen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.): *Gerontologia*. Tammer-Paino Oy. Tampere, 193–201.
- Heikkinen Riitta-Liisa 2002b:** Mielen voimavarat vanhetessa. Teoksessa Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (toim.): *Vanhuuden voimavarat*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 207–232.
- Heywood, Frances & Oldman, Christine & Means, Robin 2002:** Housing and home in later life. *Rethinking ageing*. Open University Press. Buckingham.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000:** Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004:** Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Hooyman Nancy R. & Kiyak, H. Asuman 1999:** Social gerontology. A multidisciplinary perspective. Allyn and Bacon. Boston.
- Huttunen, Laura 2002:** Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien elämäkerroissa. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Iwarsson, Susanne 2005:** The ENABLE-AGE Project – A Summary. <http://www.enableage.arb.lu.se/documents/ENABLE-AGE%20Project%20Summary.pdf> (luettu 28.10.2006)
- Iwarsson, Susanne & Sixsmith, Judith & Oswald, Frank & Wahl, Hans-Werner & Nygren, Carita & Sixsmith, Andrew & Széman, Zsuzsa & Tomsone, Signe 2004:** The ENABLE-AGE Project: Multi-Dimensional Methodology for European Housing Research. <http://www.enableage.arb.lu.se/documents/Iwarsson%20et%20al.%20ENABLE-AGE%20methodology.pdf> (luettu 30.10.2006)

- Jacobson, Susanne 2006:** Elämäntapapohjaista senioriasumista. Teoksessa Tuppurainen, Yrjö (toim.): Tulevaisuuden senioriasuminen (TSA) –hanke Loppuraportti. Arkkitehtuurin osasto - julkaisu AO / A 37. Oulun yliopisto, 50–58. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514281594/isbn9514281594.pdf> (luettu 30.10.2006)
- Juntto, Anneli & Vilkkö, Anni 2005:** Monta kotia. Suurten ikäluokkien asumishistoriat. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): Suuret ikäluokat. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 115–144.
- Jyrkämä, Jyrki 1995:** ”Rauhallisesti alas illan lepoon”. Vanhenemisen sosiaalisuus neljässä sosiokulttuurisessa ympäristössä. Acta Universitatis Tamperensis, ser A Vol. Tampere.
- Karjalainen, Pauli Tapani 1997:** Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Osuuskunta Vastapaino. Tampere, 227–241.
- Kenyon, Gary 1994:** Oman tarinan kertomisen merkityksestä. Käännös: Saarenheimo, Marja. Gerontologia 1994:4 vol. 8. Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry., 196–204.
- Keskitalo-Foley, Seija 2004:** Kohti kuulumisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisen maaseudun naisten elämänkerroissa. Acta Universitatis Lapponiensis 78. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Kirsi, Tapio 2001:** Täyttä ja menetettyä elämää. Aviovaimojen kertomuksia dementoituneen puolison hoitamisesta. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 9 (4). Sosiaalipoliittinen yhdistys. Jyväskylä, 293–311.
- Korosec-Serfaty, Perla 1985:** Experience and use of the dwelling. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol M. (toim.): Home environment. Advances in theory and research. Plenum Press. New York, 65–86.
- Koskela, Helky 2004:** Koti vai kasarmi? Vanhusten ajatuksia vanhainkodista. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. http://thesis.jyu.fi/05/URN_NBN_fi_jyu-2005398.pdf (luettu 10.9.2005)
- Koskinen, Simo 2001:** Kodin merkitys ikääntyneitten keskuudessa Lapin haja-asutusalueilla. Vanhuus - mahdollisuudet ja haasteet. IV Gerontologian päivät, 26.–27.1.2001, Turun yliopisto. Koti, arki ja tutkimus -teema. Abstraktit. Gerontologia 2001:1 vol. 15. Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry., 70.
- Koskinen, Simo 2004a:** Ikääntyneitten voimavarat. Teoksessa: Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Edita Prima Oy. Helsinki, 24–90.
- Koskinen, Simo 2004b:** Vanheneminen pohjoisissa suomalaisissa kaupungeissa (KaupunkiElvi). Kolmas ikä pohjoisissa suomalaisissa kaupungeissa – ehkäisevä ja kuntouttava näkökulma. Tutkimussuunnitelma. http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?deptid=19721&fileid=6930&file=20051012112854.pdf&pdf=1 (luettu 12.12.2005)
- Koskinen, Simo & Aalto, Leena & Hakola, Sinikka & Päiväranta, Eeva 1998:** Vanhustyö. Vanhustyön keskusliitto – Centralförbundet för de gamlas väl ry. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 212–250.
- Kvale, Steinar 1996:** Interviews. An introduction to qualitative research interviewing. Sage Publications. Thousand Oaks, CA.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2001: "Ei tää niin syrjässä" Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjäkylissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 37. Rovaniemi.

Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa 2001: Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.): Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. WSOY. Helsinki, 21–43.

Lawrence, Roderick J. 1995: Deciphering home: An integrative historical perspective. Teoksessa Benjamin, David N. (toim.): The home: Words, interpretations, meanings and environments. Hampshire, 53–68.

Lehtonen, Mikko 1996: Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino. Tampere.

Lemponen, Virpi 2001: Kotona mahdollisimman pitkään: maaseudulla asuvien 67–75-vuotiaiden näkemyksiä hyvinvointipalveluista. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoki.

Manssila, Sonja & Koistinen, Pentti 2006: Kotona asuvien ikääntyneiden hyvinvointi-indikaattorit. SENTEK-hankkeen tutkimusraportti. Sosiaali- ja terveystoimi. Oulun kaupunki. http://www.ouka.fi/sote/sentek/hyvinvointi_indikaattorit.pdf (luettu 11.11.2006)

Marin, Marjatta 2002: Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Heikkinen, Eino & Marin, Marjatta (toim.): Vanhuuden voimavarat. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala, 89–117.

Martikainen, Liisa 2006: Suomalaisten nuorten aikuisten elämään tyytyväisyyden monet kasvot. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 287. Kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. <http://dissertations.jyu.fi/studeduc/9513925749.pdf> (luettu 19.11.2006)

Meripaasi, Seija & Routasalo, Pirkko & Arve, Seija 2002: Vanhusten laitoshoidon kodinomaisuus vanhusten ja heidän hoitajiensa näkökulmasta. Abstraktit. Gerontologia 2001:1 vol. 15. Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry., 75–76.

Metsämuuronen, Jari 2005: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mikkola, Kati 2006: Ikääntyvien vuokra-asukkaiden asumistoiveet. Teoksessa Tuppurainen, Yrjö (toim.): Tulevaisuuden senioriasuminen (TSA) -hanke Loppuraportti. Arkkitehtuurin osasto -julkaisu AO / A 37. Oulun yliopisto, 150–156. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514281594/isbn9514281594.pdf> (luettu 30.10.2006)

Mäki, Outi & Topo, Päivi & Rauhala, Marjo & Jylhä, Marja 2000: Teknologia dementiahoidossa. Eettinen näkökulma päätöksentekoon. Stakes Oppaita 37. Saarijärvi.

Niemelä, Pauli 2003: Elämänvaiheisiin liittyvä turvattomuus. Tutkimus tyypillisistä turvattomuuden kokemuksista elämän eri vaiheissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. WS Bookwell Oy. Juva, 86–102.

Niiniluoto, Ilkka 2000: Johdatus merkityksen merkityksiin. Teoksessa Airola, Anu & Koskinen, Heikki J. & Mustonen, Veera (toim.): Merkillinen merkitys. Gaudeamus. Helsinki, 13–25.

Nissinen, Kari & Santalo, Maria 2001:

Asukas- ja kiinteistöpalvelujärjestelmä vanhusväestön kotiasumisen tukena. Loppuraportti. VTT Rakennus- ja yhdyskuntateknikka. Oulu.

Oksa, Jonna 2002: Helpompaanhan sitä pitää pyrkiä:

tutkimus neljän iäkkään ihmisen muuttamisesta.

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto.

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityön

koulutusohjelma.

Olsbo-Rusanen, Leena & Väänänen-Sainio, Rauni

2003: Ikäihmisten asuminen ja palvelut paremmiksi.

Selvitys ikääntyvien kotona asumisen kehittämiseen

liittyvistä toimenpiteistä. Suomen ympäristö 646.

Ympäristöministeriö. Edita Prima Oy. Helsinki.

Onikki, Tiina 2000: Mistä mieli merkityksen tutkimiseen?

Kognitiivisen kielentutkimuksenmerkitysnäkemyksestä.

Teoksessa Airola, Anu & Koskinen, Heikki J. & Mustonen,

Veera (toim.): Merkillinen merkitys. Gaudeamus.

Helsinki, 85–114.

Oswald, Frank & Hieber, Annette & Wahl, Hans-Werner

& Mollenkopf, Heidrun 2005: Ageing and person-

environment fit in different urban neighbourhoods.

European Journal of Ageing. Volume 2. Springer-Verlag,

88–97.

Oswald, Frank & Wahl, Hans-Werner 2001: Place

attachment and the meaning of home in older adults in

Germany. Abstrakti. "International perspectives on the

meaning of place" at the 17th congress of the international

association of Germany. DZFA. 1.–6.7.2001. Vancouver,

Canada.

Oswald, Frank & Wahl, Hans-Werner 2004: Housing and

health in later life. Reviews on environmental health. Vol.

19, no 3–4. Freund Publishing House Ltd. Lontoo, 223–252.

http://www.psychologie.uni-heidelberg.de/ae/apa/pdf/fo_housinghealth.pdf (luettu 20.9.2006)

Oswald, Frank & Wahl, Hans-Werner 2005: Dimensions of the meaning of home. Teoksessa Rowles, G. D. & Chaudhury

H. (toim.): Home and Identity in Late Life: International

Perspectives. Springer. New York, 21–45.

http://www.psychologie.uni-heidelberg.de/ae/apa/pdf/fo_dimensions_2005.pdf (luettu 20.9.2006)

Oswald, Frank & Wahl, Hans-Werner & Mollenkopf,

Heidrun & Schilling, Oliver 2003: Housing and life

satisfaction on older adult in two rural regions in Germany.

Research on aging. Vol. 25 No. 2. Sage Publications, 122–

143. <http://roa.sagepub.com/cgi/reprint/25/2/122.pdf>

(luettu 20.9.2006)

Pallasmaa, Juhani 1995: Identity, intimacy and domicile –

Notes on the phenomenology of home. Teoksessa Benjamin,

David N. (toim.): The home: Words, interpretations,

meanings and environments. Hampshire, 131–147.

Parrila, Sanna 2002: Perhepäivähoito osana suomalaista

päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon

laatuun ja sen kehittämiseen. Kasvatustieteiden tiedekunta.

Oulun yliopisto. [http://herkules.oulu.fi/isbn9514268741/](http://herkules.oulu.fi/isbn9514268741/isbn9514268741.pdf)

[isbn9514268741.pdf](http://herkules.oulu.fi/isbn9514268741/isbn9514268741.pdf) (luettu 26.10.2006)

Rapoort, Amos 1985: Thinking about home environments.

A conceptual framework. Teoksessa Altman, Irwin &

Werner, Carol M. (toim.): Home environment. Advances in

theory and research. Plenum Press. New York, 255–286.

- Rapoport, Amos 1995:** A critical look at the concept home. Teoksessa Benjamin, David N. (toim.): The home: Words, interpretations, meanings and environments. Hampshire, 25–52.
- Rissanen, Lea 1999:** Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen. Yli 65-vuotiaiden terveys, toimintakyky ja sosiaali- ja terveyspalvelujen koettu tarve. Hoitotieteen- ja terveyshallinnon laitos. Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514254414/isbn9514254414.pdf#search=%22vapaus%20terveys%20toiminta%20turva%22> (luettu 10.9.2006)
- Ronkanen, Raili & Ahonen, Sari & Backman, Kaisa & Paasivaara, Leena 2002:** Kotipalvelu kotihoidon kivijalkana. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backman, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, U. Harriet (toim.): Ikäihmisen hyvä hoito ja palvelu - Opas laatuun. Stakes. Oppaita 49/2002. Helsinki, 100–106.
- Rowles, Graham D. & Ravdal, Hege 2002:** Aging, place and meaning in the face of changing circumstances. Teoksessa Weiss, Robert S. & Bassa, Scott A. (toim.): Challenges of the third age. Meaning and purpose in later life. Oxford university press, 81–115.
- Saarioluoma, Pertti 2000:** Kognitiotieteellinen sematiikka. Teoksessa Airola, Anu & Koskinen, Heikki J. & Mustonen, Veera (toim.): Merkillinen merkitys. Gaudeamus. Helsinki, 44–68.
- Saegert, Susan 1985:** The role of housing in the experience on dwelling. Teoksessa Altman, Irwin & Werner, Carol M. (toim.): Home environment. Advances in theory and research. Plenum Press. New York, 287–309.
- Sarola, Jukka-Pekka 1994:** Asuinympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle. Teoksessa Uutela, Antti & Ruth, Jan-Erik (toim.): Muuttuva vanhuus. Gaudeamus. Helsinki, 116–131.
- Sarola, Jukka-Pekka 1996:** Vanhusten asuinalueet, selviytyminen ja sosiaaliset verkostot. Teoksessa Sarola, J. P. & Roos, J. P. & Kervinen, Lea (toim.): Vanhukset selviytyjinä. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuun yliopisto.
- Silvasti, Tiina 2000:** Kotitalo, kotitila ja luopuminen. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus. Kodin tutkimuksen teemanumero Koti! 8 (3). Sosiaalipoliittinen yhdistys. Jyväskylä, 231–248.
- Silvennoinen, Heli & Hirvonen, Jukka 2002:** Koti kerrostalossa. Asukkaiden arjen kokemuksia asumisestaan. Suomen ympäristö 575. Ympäristöministeriö. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Soininen, Marjaana 1995:** Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Täydennyskoulutuskeskus. Turun yliopisto, 29–44.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007:** Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:20. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. <http://www.stm.fi/Resource.phx/hankk/hankt/tato/tato.htx.i806.pdf> (luettu 16.9.2005)
- Stea, Davis 1995:** House and home: Identity, dichotomy or dialectic. Teoksessa Benjamin, David N. (toim.): The home: Words, interpretations, meanings and environments. Hampshire, 181–202.
- Tedre, Silva 2006a:** Asunnon vangit – ulos pääseminen sosiaalisena ongelmana. Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.): Vääräyyskirja. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala, 161–172.

- Tedre, Silva 2006b:** Kotoa ulospääsy vanhuspalveluiden tavoitteeksi. Lukijalta. Sosiaaliturva 16. Huoltaja-säätiö.
- Tenkanen, Raija 2003:** Kotihoidon yhteistyömuotojen kehittäminen ja sen merkitys vanhusten elämänlaadun näkökulmasta. Acta Universitatis Lapponiensis 62. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Tervaskari, Hilka 2006:** Senioreiden sosiaalinen ympäristö ja itsenäisyyttä tukevat palvelut. Teoksessa Tuppurainen, Yrjö (toim.): Tulevaisuuden senioriasuminen (TSA) –hanke. Loppuraportti. Arkkitehtuurin osasto - julkaisu AO / A 37. Oulun yliopisto, 58–71. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514281594/isbn9514281594.pdf> (luettu 30.10.2006)
- Tiehallinto 2006:** Tulevaisuuden näkymiä 1/2006. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2002:** Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Uotinen, Virpi 2005:** I'm as old as I feel. Subjective age in Finnish adults. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.
- Vaarama, Marja 1993:** Vanhuspolitiikan muutosstrategiat valtakunnallisina skenaarioina. Teoksessa Vaarama, Marja & Hurskainen Raija: Vanhuspolitiikan tulevaisuuskuvat ja kehittämisstrategiat. Stakes sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 95. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 152–243.
- Vaarama, Marja 2004:** Ikääntyneiden toimintakyky ja hoivapalvelut – nykytila ja vuosi 2015. Teoksessa: Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki, 132–198.
- Veivo, Harri 2000:** Merkki, kulttuuri, kokemus. Teoksessa Airola, Anu & Koskinen, Heikki J. & Mustonen, Veera (toim.): Merkillinen merkitys. Gaudeamus. Helsinki, 130–142.
- Vilkko, Anni 1997:** Ikääntyminen, muistot ja koti. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): Vanhuus kaupungissa. Miina Sillanpään syntymän 130-vuotisjuhlakirja. WSOY. Juva, 168–183.
- Vilkko, Anni 1998:** Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tammer-Paino Oy. Tampere, 27–72.
- Vilkko, Anni 2000:** Riittävästi koti. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus. Kodin tutkimuksen teemanumero Koti! 8 (3). Sosiaalipoliittinen yhdistys. Jyväskylä, 213–230.
- Vilkko, Anni 2006:** Kotia ja palveluasumista pitää lähentää. Artikkel. Vanhustenhuollon Uudet Tuulet 3/2006. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry. http://www.valli.fi/julkaisut_lehti_arkisto32006.htm (luettu 6.10.2006)
- Vilkko, Anni & Karisto, Antti 2000:** Koti tutkimuskohteena ja näkökulmana. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus. Kodin tutkimuksen teemanumero Koti! 8 (3). Sosiaalipoliittinen yhdistys. Jyväskylä, 209–212.
- Vilkko, Anni & Suikkanen, Asko 2006:** Yhteiskuntatiede tutkii muuttuvaa kotia. Kide 3 / 2006. Lapin yliopiston yhteisölehti. Rovaniemi, 9–11. http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?deptid=8079&fileid=8602&file=20060512141333.pdf&pdf=1 (luettu 9.11.2006)

Voutilainen, Päivi & Heinola, Reija 2006: Ikääntyneet.
 Teoksessa: Terveiden edistämisen laatusuositus. Sosiaali-
 ja terveysministeriön julkaisuja. 2006:19. Helsinki, 68-69.
[http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2006/09/
 pr1158139777250/passthru.pdf](http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2006/09/pr1158139777250/passthru.pdf) (luettu 7.10.2006)
 Walker, Alan & Maltby, Tony 1997: Ageing Europe. Open
 University Press. Buckingham.

KAUPUNKIELVI – KYSELYLOMAKE
 Kevät 2005

SISÄLLYS	
I KOTONA ASUMISEN MERKITYS	2
II ELÄMÄNVAIHEET	3
A. Taustatiedot	3
B. Koulutus	4
C. Ammatti	6
D. Sota-aika	8
III SOSIAALISET SUHTEET	9
A. Lapset	9
B. Lapsenlapset	10
C. Sisarukset ja muut sukulaiset	11
D. Ystävät	12
IV KAUPUNKI, NAAPURIT, LÄHIYHTEISÖ	13
V OSALLISTUMINEN	17
VI ARKI	23
A. Arkipäivän jäsentyminen	23
B. Kohtaamispaikat	23
C. Tiedon saanti	24
VII TERVEYS	25
A. Terveystilaa	25
B. Terveyskäyttäytyminen	26
C. Toisen auttaminen	27
VIII TOIMINTAKYKY	28
IX IKÄÄNTYMISEN KOKEMINEN	29
A. Iän kokeminen	29
B. Mieliala	30
X APUVÄLINEET JA ESINEET	32
XI ASUINOLOT	35
XII PIHAPIIRI JA LÄHIYMPÄRISTÖ	38
A. Pihalle	38
B. Liikkuminen	38
XIII PALVELUT JA NIIDEN TARVE	39
XIV TALOUDELLINEN TILANNE	43
XV YLEISTÄ HAASTATTELIJAN ARVIOINTILOMAKE	44
	45

Lomakkeen numero	
Päiväys	
Haastattelavan syntymävuosi	
Kaupunki	
Kaupunginosa	
Haastattelijan nimi	
Haastattelu alkoi klo	
I KOTONA ASUMISEN MERKITYS	
1. Voisitteko aluksi kertoa, mitä kotona asuminen Teille tällä hetkellä merkitsee ?	
2. Haluaisitteko asua kotona niin pitkään kuin suinkin on mahdollista ?	
	Ei 0
	Kyllä 1
3. Mikä täällä kotona on sellaista, että haluatte asua kotona?	
4. Mitä täällä kotona on sellaista, että se tulee olemaan esteenä kotona asumiselle ?	

II ELÄMÄNVAHEET															
A. Taustatiedot															
Seuraavaksi haluaisimme tietää muutamia taustatietoja Teistä Itsestänne.															
5. Sukupuoli	1. Nainen 2. Mies														
6. Mikä on nykyinen siviilisäätyne?	1. Naimaton 2. Naimisissa 3. Avoliitossa 4. Leski 5. Eronnut tai asumuserossa 6. Rekisteröity parisuhde														
7. Jos olette eronnut, leski tai naimaton, onko Teillä vakituinen mies- tai naisystävä, jonka kanssa asutte erillään?	Ei 0 Kyllä 1														
8. Missä päin olette syntynyt ? (merkitse syntymäaikunta ja maa)															
9. Missä pääasiallisesti asuitte ensimmäiset kymmenen vuotta elämästänne? (Paikkakunta, maa)															
10. Millainen oli lapsuuden aikainen perheenne ? Mitä työtä vanhempanne tekivät ? (Vaihtoehtoja ei luetella)	<table border="0"> <tr> <td>Työläisperhe</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Maaseudun tilalon perhe</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Pienviljelijäperhe (ei tule toimeen pelkätään maanviljelyllä)</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Maanviljelijäperhe</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Käsitöläisperhe tai yrittäjäperhe(esim.kauppiasperhe)</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Virkamiesperhe</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>Muu, mikä?</td> <td>7</td> </tr> </table>	Työläisperhe	1	Maaseudun tilalon perhe	2	Pienviljelijäperhe (ei tule toimeen pelkätään maanviljelyllä)	3	Maanviljelijäperhe	4	Käsitöläisperhe tai yrittäjäperhe(esim.kauppiasperhe)	5	Virkamiesperhe	6	Muu, mikä?	7
Työläisperhe	1														
Maaseudun tilalon perhe	2														
Pienviljelijäperhe (ei tule toimeen pelkätään maanviljelyllä)	3														
Maanviljelijäperhe	4														
Käsitöläisperhe tai yrittäjäperhe(esim.kauppiasperhe)	5														
Virkamiesperhe	6														
Muu, mikä?	7														
11. Onko Teille jäänyt huonoja vai hyviä muistoja lapsuudestanne? (ei luetella vaihtoehtoja)															

12. Oletteko aikuisena asunut pääasiassa maaseudulla vai kaupungissa?

Pääasiassa maaseudulla	1
Pääasiassa kaupungissa	2
Sekä maaseudulla että kaupungissa	3
Alha kaupungissa	4

13. a) Kuinka kauan olette asunut nykyisessä kaupungissa?
_____ vuotta

b) Kuinka kauan olette asunut nykyisessä kaupunginosassa?
_____ vuotta

c) Kuinka kauan olette asunut nykyisessä asunnossanne?
_____ vuotta

14. Mistä olette muuttanut nykyiseen asuntoon?

a) Paikkakunta (kaupunki tai kylä) _____

b) Mikä oli muuttamisen syy (esim. muutto lähemmäksi palveluja, terveydelliset syyt ym.)? _____

c) Miten hyvin olette sopeutunut nykyiseen paikkaan?

En osaa sanoa	0
Erittäin huonosti	1
Melko huonosti	2
Melko hyvin	3
Erittäin hyvin	4

Jos huonosti, niin miksi? _____

15. Mikä on ollut mielestänne paras asuinpaikka, jossa olette elämäenne aikana asunut?

	Vuotiaana tai minä vuonna
1. koulun alkaminen	
2. koulun päättyminen	
3. ammatin opiskelun alkaminen	
4. työhön meno	
5. lapsuudenkodista lähtö	
6. ensimmäisen avioliiton solmiminen	
7. sotaan tai evakoon lähtö	
8. ensimmäisen lapsen syntymä	
9. viimeisen lapsen syntymä	
10. isän kuolema	
11. äidin kuolema	
12. viimeinen lapsenne lähti kotoa	
13. ensimmäisen lapsenlapsenne syntymä	
14. eläkkeelle jääminen	
15. puolison kuolema	
16. lapsen/lasten kuolema	
17. anopin kuolema	
18. apen kuolema	
19. avioero/asumusero	
17. Mitkä ovat olleet elämäenne suurimmat muutokset tai tapahtumat viimeisten viiden vuoden aikana? (Esimerkiksi sairastuminen, leskeytyminen, lapsia koskevat asiat, lastenlasten syntyminen jne.)	
B. Koulutus	
18. Voitteko kertoa mitä kouluja (peruskoulutus) olette käynyt elämäenne aikana ? (ei luetella vaihtoehtoja)	
Vähemmän kuin kansakoulu	1
Osan kansakoulua	2
Kansakoulu tai osan keskikoulua	3
Keskikoulu	4
Ylioppilastutkinto/lukio	5
19. Entä millaisia ammatillisia kouluja tai kursseja olette käynyt elämäenne aikana ? (merkitään vain ylin taso)	
ei mitään ammatillisia kursseja/kouluja	0
vain kursseja	1
koulutuso	2
opistotaso	3
ammattikorkeakoulu	4
yliopistotaso	5
5	

42. Missä asuu Teitä lähinnä oleva lapsenne ?

- 1 Asuu samassa taloudessa
- 2 Asuu samassa pihassa tai naapurissa
- 3 Asuu samassa kaupunginosassa
- 4 Asuu samassa kaupungissa
- 5 Asuu naapurikunnassa
- 6 Asuu Lapin läänissä
- 7 Asuu Oulun läänissä
- 8 Asuu muualla Suomessa
- 9 Asuu Pohjoismaissa
- 10 Asuu muualla ulkomalla

43. Autatteko onnea aikuista lastanne nykyisin ?

	En	Kyllä
Taloudellisesti	0	1
Pienten lasten hoidossa	0	1
Korjaus-, rakennus- tai pihatöissä	0	1
Kodin talous- tai käsittöissä	0	1
Muutoin	0	1
Miten?		

44. Auttavatko lapsenne Teitä näissä asioissa ?

	Ei	Kyllä
Taloudellisesti	0	1
Pienten lasten hoidossa	0	1
Korjaus-, rakennus- tai pihatöissä	0	1
Kodin talous- tai käsittöissä	0	1
Muutoin	0	1
Miten?		

45. Pidättekö yleensä hyvänä vai huonona ratkaisuna sitä, että aikuiset lapset asuvat yhdessä vanhempiensa kanssa?

- 1 Hyvä ratkaisu
- 2 Valkea sana
- 3 Huono ratkaisu

Miksi?

B. Lapsenlapset

46. Kuinka monta sukupolvea perheessänne kaikenkaikkiaan on? _____ sukupolvea

47. Kuinka monta lastenlasta Teillä on? _____ lastenlasta

10

53. Kuinka usein puhutte puhelimesta sisarustenne kanssa? (ei luetella vaihtoehtoja)

- 0 En lainkaan
- 1 Harvoin
- 2 1-5 krt/vuosi
- 3 Joka kuukausi
- 4 Joka viikko
- 5 Joka päivä
- 6 Minulla ei ole sisaruksia

54. Autatteko sisaruksianne joissakin asioissa jartai auttavatko he Teitä ?

55. Ketkä muut sukulaiset ovat Teille tärkeitä ?

56. Lähetättekö säännöllisesti syntymä- ja nimipäiväkortteja sukulaisillenne?

- 0 En
- 1 Kyllä

D. Ystävät

57. Voitteko arvioida suurinpiirtein, kuinka monta sellaista perheen ulkopuolista ystävää Teillä on, joihin luotatte ja joiden kanssa voitte puhua henkilökohtaisista asioista ? _____ ystävää

58. Kuinka usein tapaatte ainakin yhtä ystävääne ? (ei luetella vaihtoehtoja)

- 0 En lainkaan
- 1 Harvoin
- 2 1-5 krt/vuosi
- 3 Joka kuukausi
- 4 Joka viikko
- 5 Joka päivä

59. Mistä seuraavista ryhmistä Teillä on ystäviä? (Voitte mainita useita vaihtoehtoja)

- 1 Lapsuuden ja nuoruuden kavereista
- 2 Opiskelutovereista
- 3 Armeija-aikaisista kavereista
- 4 Tytötovereista
- 5 Harrastusten mukana tulleista ystäväistä
- 6 Eläkeläristöjen jäsenistä
- 7 Muista

Mistä edellä mainitusta ryhmästä ovat Teidän parhaat ystävänne? (merkitse numero) _____

12

48. Kuinka usein tapaatte ainakin yhtä lapsenlastanne? (ei luetella vaihtoehtoja)

- 0 En lainkaan
- 1 Harvoin
- 2 1-5 krt/vuosi
- 3 Joka kuukausi
- 4 Joka viikko
- 5 Joka päivä

49. Autatteko lapsenlapsianne nykyisin seuraavissa asioissa?

	En	Kyllä
Taloudellisesti	0	1
Pienten lasten hoidossa	0	1
Korjaus-, rakennus- tai pihatöissä	0	1
Kodin talous- tai käsittöissä	0	1
Muutoin	0	1
Miten?		

50. Auttavatko lapsenlapsenne Teitä näissä asioissa ?

	Ei	Kyllä
Taloudellisesti	0	1
Pienten lasten hoidossa	0	1
Korjaus-, rakennus- tai pihatöissä	0	1
Kodin talous- tai käsittöissä	0	1
Muutoin	0	1
Miten?		

C. Sisarukset ja muut sukulaiset

51. a) Kuinka monta sisarusta Teillä on ollut? _____ sisarusta

b) Kuinka monta sisarusta Teillä on elossa? _____ sisarusta

52. Kuinka usein tapaatte ainakin yhtä sisarustanne? (ei luetella vaihtoehtoja)

- 0 En lainkaan
- 1 Harvoin
- 2 1-5 krt/vuosi
- 3 Joka kuukausi
- 4 Joka viikko
- 5 Joka päivä
- 6 Minulla ei ole sisaruksia

11

60. Mikä kuvaa parhaiten ystäviemme ikärakennetta?

- 1 Useimmat samanikäisiä
- 2 Useimmat nuorempia
- 3 Sekä nuorempia että vanhempia

61. Oletteko solminut uusia ystävyssuhteita 60-vuotta täyttyänne?

- 0 En
- 1 Kyllä

62. Kuinka usein käytte jonkun luona vieraisilla ? (ei luetella vaihtoehtoja)

- 0 En lainkaan
- 1 Harvoin
- 2 1-5 krt/vuosi
- 3 Joka kuukausi
- 4 Joka viikko
- 5 Joka päivä

63. Kuuka on Teille tällä hetkellä läheisin henkilö ? (ei luetella vaihtoehtoja)

- 0 Ei läheistä henkilöä
- 1 Puoliso
- 2 Lapsi
- 3 Minä
- 4 Vävy
- 5 Naapuri
- 6 Tuttava
- 7 Muu, kuka ?

64. Oletteko sähköpostitse yhteydessä

- En Kyllä
- 0 1
- Lapsiin
- Lapsenlapsiin
- Sisaruksiin
- Ystäviin
- Muihin, keneen? 0 1

IV KAUPUNKI, NAAPURIT, LÄHIYHTEISÖ

65. Mitkä kolme asiaa ovat teille tärkeimpiä tässä kaupungissa?

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____

66. Mitkä kolme asiaa ovat huonoimpia teidän mielestänne tässä kaupungissa?

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____

13

67. Oletteko mielestänne ensisijaisesti

Kemiläinen/ Kemijärviläinen/Rovanperäläinen/Torniolainen	1
Lapplainen	2
Peräpohjalainen	3
Pohjois-suomalainen	4
Jotain muuta	5
Mitä?	

68. Minkälainen mielestänne asuinpaikkunne on ikäihmisen asuinympäristönä?

Erittäin hyvä asuinpaikka	1
Melko hyvä asuinpaikka	2
Melko huono asuinpaikka	3
Erittäin huono asuinpaikka	4

69. Voitteko tehdä nykyisessä kaupunkiympäristössänne kaikkea sitä, mitä haluatte, jos ette, mitä sellaista haluaisitte tehdä, jota nyt ette voi?

Voin tehdä kaikkea	1
En voi tehdä	0
Mitä en voi tehdä?	

70. Kuinka hyvin viihdytte tässä kaupunginosassa? (haastattelija mainitsee kaupunginosan nimen) LAPPU 1

Erittäin huonosti	1
Melko huonosti	2
Tyydyttävästi	3
Melko hyvin	4
Erittäin hyvin	5

71. Mikä on parasta tässä kaupunginosassa ?

72. Mikä on huonointa tässä kaupunginosassa ?

73. Kuinka koette omalta kohdaltanne asuinpaikkanne tukevan tai auttavan Teitä ? LAPPU 1

Erittäin huonosti	1
Melko huonosti	2
Tyydyttävästi	3
Melko hyvin	4
Erittäin hyvin	5

14

76. Mikä seuraavista vaihtoehtoista parhaiten kuvaa asumistanne koskevia suunnitelmia tällä alueella?

1 Aion elää tässä kaupunginosassa lopun elämäni.
2 Aion elää ainakin toistaiseksi tällä alueella, mitään poismuuttosuunnitelmia ei ole.
3 Muutan pois tästä kaupunginosasta, kun elämäntilanteeni muuttuu (eläkkeelle jäänti, toimintakyvyn heikkeneminen jne).
4 Olen jo tehnyt muuttopäätöksen ja muutan pois.
Mihin? _____

5 En haluaisi muuttaa, mutta minun on pakko muuttaa. Miksi?

77. Jos on poismuuttoaikoita (kohdat 3-5), mihin olette muuttamassa tai mihin haluaisitte muuttaa?

Saman kaupungin toiselle alueelle	1
Toiselle paikkakunnalle.	2
Mihin?	

78. Millainen on mielestänne hyvä naapuri? Kuvaillkaa ominaisuuksia, joita arvostatte hyvässä naapurissa?

79. Kuinka monta hyvää naapuria Teillä on ? _____

80. Voitteko käydä kylässä kutsumatta naapurienne luona ?

En	0
Kyllä	1
En halua käydä kylässä	2

81. Käykö Teillä naapureita kylässä ilman erillistä kutsua ?

En	0
Kyllä	1
En halua kyläilijöitä	2

82. Kuinka usein tapaatte naapureitanne keskimäärin ? (ei luetella vaihtoehtoja)

En lainkaan	0
Harvoin	1
Muutamia kertoja vuodessa	2
Joka kuukausi	3
Joka viikko	4
Joka päivä	5

16

74. Miten hyvinä tai huonoina pidätte seuraavia kaupunkinne toimintoja ikäihmisten kannalta? LAPPU 2

En osaa sanoa	0
Erittäin huono	1
Melko huono	2
Melko hyvä	3
Erittäin hyvä	4

1. Kulttuuripalvelut	0.....1.....2.....3.....4
2. Harrastusmahdollisuudet	0.....1.....2.....3.....4
3. Ulkoilumahdollisuudet	0.....1.....2.....3.....4
4. Opiskelumahdollisuudet	0.....1.....2.....3.....4
5. Mahdollisuudet ikäihmisten omaehtoiselle kulttuurille	0.....1.....2.....3.....4
6. Mahdollisuudet ikäihmisten järjestötoiminnalle	0.....1.....2.....3.....4
7. Ikäihmisten kohtaamispaikat	0.....1.....2.....3.....4
8. Asumismahdollisuudet	0.....1.....2.....3.....4
9. Työllisysmahdollisuudet	0.....1.....2.....3.....4
10. Terveyspalvelut	0.....1.....2.....3.....4
11. Sosiaalipalvelut	0.....1.....2.....3.....4
12. Kuntoutusmahdollisuudet	0.....1.....2.....3.....4
13. Muita. Mitä? _____	0.....1.....2.....3.....4

75. Minkälaisina pidätte seuraavia kaupallisia palveluita paikkakunnallanne? LAPPU 2

En osaa sanoa	0
Erittäin huono	1
Melko huono	2
Melko hyvä	3
Erittäin hyvä	4

1. Lähikaupat	0.....1.....2.....3.....4
2. Automarketit	0.....1.....2.....3.....4
3. Pankit	0.....1.....2.....3.....4
4. Apteekit	0.....1.....2.....3.....4
5. Ravintolat	0.....1.....2.....3.....4
6. Posti	0.....1.....2.....3.....4
7. Kodinkoneliikkeet	0.....1.....2.....3.....4
8. Autokorjaamot	0.....1.....2.....3.....4
9. Vaatekaupat	0.....1.....2.....3.....4
10. Erikoisliikkeet	0.....1.....2.....3.....4
11. Muita. Mitä? _____	0.....1.....2.....3.....4

15

V OSALLISTUMINEN

83. Mikä seuraavista vaihtoehtoista parhaiten kuvaa omaa osallistumistanne asuinpaikkunne elämään?

En osallistu lainkaan	0
Olen erittäin passiivinen osallistuja	1
Olen melko passiivinen osallistuja	2
Olen melko aktiivinen osallistuja	3
Olen erittäin aktiivinen osallistuja	4

84. Kuinka säännöllisesti osallistutte seuraavien tahojen toimintaan kaupungissanne? LAPPU 3

En lainkaan	0
Harvoin	1
Muutamia kertoja vuodessa	2
Joka kuukausi	3
Joka viikko	4
Joka päivä	5

1. Urheiluseuran toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
2. Eläkeläisyhdistyksen toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
3. Sairausyhdistyksen toiminta (esim. Sydänyhdistys)	0.....1.....2.....3.....4.....5
4. Veteraanijärjestön toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
5. SP:rn toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
6. Vapaaehtoistyötä tekevän järjestön toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
7. Muu kansalaistoiminta (esim. Rotaryt. naisjärjestöt)	0.....1.....2.....3.....4.....5
8. Harrastusryhmien toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
9. Kansalaisopiston toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
10. Ikääntyvien yllöpisto	0.....1.....2.....3.....4.....5
11. Kirkossa käynti	0.....1.....2.....3.....4.....5
12. Muu seurakuntatoiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
13. Puolueosaston toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
14. Setlementin toiminta	0.....1.....2.....3.....4.....5
15. Kaupunginosayhdistys/asukas-yhdistys	0.....1.....2.....3.....4.....5
16. Paikalliset tapahtumat (markkinat, urheilukilpailut jne)	0.....1.....2.....3.....4.....5

85. Kuinka monessa paikallisessa ryhmässä, yhdistyksessä, seurassa tai järjestössä olette jäsenenä?

En yhdessäkään	0
_____ yhdistyksessä/seurassa/järjestössä	1

86. Mikä seuraavista parhaiten kuvaa aktiivisuuttanne yhdistyselämässä?

En ole edes rivijäsen yhdessäkään järjestössä	0
Olen pelkkä rivijäsen ainakin yhdessä järjestössä	1
Kuulun ainakin yhden järjestön hallitukseen tai johtokuntaan	2
Olen ainakin yhdessä yhdistyksessä puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja	3

17

87. Mitä koette saavanne itsellenne toiminnasta yhdistyselämässä?

88. Mitä koette itse voivanne antaa yhdistyselämälle?

89. Äänestättäkö nykyisin alla mainituissa vaaleissa?

En lainkaan

Harvoin

Säännöllisesti

1. Eduskuntavaalit

0

1

2

2. Presidentin vaalit

0

1

2

3. Kunnallisvaalit

0

1

2

4. Kirkollisvaalit

0

1

2

5. EU-vaalit

0

1

2

90. Onko Teillä ollut seuraavia kunnallisia luottamustehtäviä elämänne aikana?

(Voi mainita useita.)

Kunnanvaltuuston jäsen

1

Kunnanhallituksen jäsen

2

Kunnallisen lautakunnan jäsen

3

Vanhusneuvoston jäsen

4

Muu kunnallinen luottamustehtävä

5

Mikä?

91. Missä kunnallisessa luottamustoimessa toimitte nykyisin?

92. Millaisena näette kunnallisen vanhus- tai ikäneuvoston merkityksen omassa kaupungissanne?

93. Millaisina näette ikäihmisten mahdollisuudet vaikuttaa kaupungin asioihin omassa kaupungissanne?

En ole kuullutkaan

0

Erittäin vähän merkitystä

1

Melko vähän merkitystä

2

En osaa sanoa

3

Melko paljon merkitystä

4

Erittäin paljon merkitystä

5

94. Onko Teillä ollut seuraavia kunnallisia luottamustehtäviä elämänne aikana?

(Voi mainita useita.)

Kunnanvaltuuston jäsen

1

Kunnanhallituksen jäsen

2

Kunnallisen lautakunnan jäsen

3

Vanhusneuvoston jäsen

4

Muu kunnallinen luottamustehtävä

5

Mikä?

95. Onko Teillä ollut seuraavia kunnallisia luottamustehtäviä elämänne aikana?

(Voi mainita useita.)

Kunnanvaltuuston jäsen

1

Kunnanhallituksen jäsen

2

Kunnallisen lautakunnan jäsen

3

Vanhusneuvoston jäsen

4

Muu kunnallinen luottamustehtävä

5

Mikä?

96. Millaisena näette kunnallisen vanhus- tai ikäneuvoston merkityksen omassa kaupungissanne?

97. Missä kunnallisessa luottamustoimessa toimitte nykyisin?

98. Onko Teillä ollut seuraavia kunnallisia luottamustehtäviä elämänne aikana?

(Voi mainita useita.)

Kunnanvaltuuston jäsen

1

Kunnanhallituksen jäsen

2

Kunnallisen lautakunnan jäsen

3

Vanhusneuvoston jäsen

4

Muu kunnallinen luottamustehtävä

5

Mikä?

99. Osallistutteko nykyisin johonkin seuraavista toiminnoista?

En

Kyllä

1. Perinnepiiri

0

1

2. Näytelmäkerho

0

1

3. Musiikkikerho

0

1

4. Kuoro

0

1

5. Kansantanssiryhmä

0

1

6. Muu tanssiryhmä

0

1

7. Kirjallisuuspiiri

0

1

8. Puutyöpöytä

0

1

9. Maalaus-/kuvanveistopiiri

0

1

10. Käsitökerho

0

1

11. Puutarhakerho

0

1

12. Jokin muu. Mikä?

0

1

100. Olisitteko kiinnostunut osallistumaan johonkin edellä mainituista toiminnoista?

En

Kyllä

1. Sukututkimusta

0

1

2. Muistelmien kirjoittamista

0

1

3. Elämäkerran kirjoittamista

0

1

4. Perinneytöt

0

1

5. Muuta näihin verrattavaa.

0

1

Mitä?

101. Harrastatteko jotakin seuraavista?

En

Kyllä

1. Sukututkimusta

0

1

2. Muistelmien kirjoittamista

0

1

3. Elämäkerran kirjoittamista

0

1

4. Perinneytöt

0

1

5. Muuta näihin verrattavaa.

0

1

Mitä?

102. Olisitteko kiinnostunut jostakin edellämainitusta toiminnoista?

Ei

Kyllä

1. Puutyöpöytä

0

1

2. Maalaus-/kuvanveistopiiri

0

1

3. Käsitökerho

0

1

4. Puutarhakerho

0

1

5. Jokin muu. Mikä?

0

1

103. Mainitkaa kolme Teille mielenkiintoisinta tekemistä/harrastusta ?

1.

2.

3.

104. Onko olemassa jokin Teille tärkeä toiminta tai harrastus, jota olette jatkaneet läpi elämän?

Ei

Kyllä

1. Puutyöpöytä

0

1

2. Maalaus-/kuvanveistopiiri

0

1

3. Käsitökerho

0

1

4. Puutarhakerho

0

1

5. Jokin muu. Mikä?

0

1

94. Olisiko Teillä mielestänne jotakin annettavaa asuinseudunne jonne, jos Teidän avunanne haluttaisiin hyödyntää?

Minulla ei ole mitään annettavaa

0

Minulla on erittäin vähän annettavaa

1

Minulla on melko vähän annettavaa

2

Minulla on melko paljon annettavaa

3

Minulla on erittäin paljon annettavaa

4

95. Jos Teillä olisi valtaa, mihin ikäihmisten kannalta tärkeisiin asioihin puuttuisitte kotikaupungissanne?

96. Kuinka monta kertaa suurin piirtein olette viimeisen vuoden aikana käynyt seuraavissa tilaisuuksissa ? LAPPU 4

En koskaan

0

Harvemmin

1

Muutaman kerran vuodessa

2

Kuukausittain

3

Vuokottain

4

Päivittäin

5

1. Teatterissa

0.....1.....2.....3.....4.....5

2. Elokuviissa

0.....1.....2.....3.....4.....5

3. Konsertissa

0.....1.....2.....3.....4.....5

4. Kirjastossa

0.....1.....2.....3.....4.....5

5. Kotimaan matkalla

0.....1.....2.....3.....4.....5

6. Ulkomaan matkalla

0.....1.....2.....3.....4.....5

7. Ravintolassa

0.....1.....2.....3.....4.....5

8. Taidenäyttelyssä

0.....1.....2.....3.....4.....5

9. Urheilukilpailuissa

0.....1.....2.....3.....4.....5

10. Oopperassa

0.....1.....2.....3.....4.....5

11. Kirkossa

0.....1.....2.....3.....4.....5

12. Yhteisön kokouksessa

0.....1.....2.....3.....4.....5

97. Jos on käynyt ulkomaan matkalla, missä maissa olette käynyt?

98. Entä montako kertaa suurin piirtein olette viimeisen vuoden aikana käynyt seuraavissa tilaisuuksissa?

Kiuhajaisissa

Häissä/vinkkiaisissa

Hautajaisissa

Rippijuhlissa

Yliöppiläsiuhlissa

Sukujuhlissa

19

105. Oletteko ikääntymisenne myötä joutunut luopumaan jostakin itsellenne tärkeästä harrastuksesta ?

En

0

Kyllä

1

Jos kyllä, mistä ja miksi?

106. Onko jotain sellaisia harrastuksia, jotka mielellänne aloittaisitte?

Ei

0

Kyllä

1

Jos kyllä, mitä?

107. Mitä koette saavanne itsellenne harrastuksistanne?

108. Kuinka tärkeiksi koette omalta kohdaltanne seuraavat luontoon liittyvät asiat ? LAPPU 5

Ei ollenkaan tärkeää

0

Vähemmän tärkeää

1

Yhdentekevää

2

Melko tärkeää

3

Erittäin tärkeää

4

1. Metsästys.

0.....1.....2.....3.....4

2. Kalastus.

0.....1.....2.....3.....4

3. Metsätyöt

0.....1.....2.....3.....4

4. Sienestys.

0.....1.....2.....3.....4

5. Marjastus.

0.....1.....2.....3.....4

6. Kasvimaan hoito

0.....1.....2.....3.....4

7. Muu, mikä ?

0.....1.....2.....3.....4

109. Mitä parannuksia haluaisitte vapaa-aikanne viettoon?

110. Kuuluuko talouteenne mitään eläimiä tai lemmikkejä?

Ei

0

Kyllä

1

Jos kyllä, mitä ?

21

111. Jos kyllä, niin mitä lemmikit Teille merkitsevät ?

112. Onko teillä kesämökki tai vapaa-ajan asunto?

Ei0

Kyllä1

113. Jos on, kuinka usein käytätte sitä?

En lainkaan0

Erittäin harvoin1

Säännöllisesti vain kesäkaaan2

Säännöllisesti ympäri vuoden3

Miksi? (Jos vastaa kohtiin 1 – 3)

114. Asuttko osan vuodesta ulkomalla (vähintään kuukauden)?

En0

Kyllä1

Jos asutte, missä ja kuinka kauan vuodesta?

115. Teettekö vapaaehtoistyötä nykyisin?

En0

Kyllä1

Jos teette, missä ja minkälaista? Kuinka kauan olette tehnyt?

116. Jos ette tee vapaaehtoistyötä nykyisin, olettko ajatellut tai olisitteko kiinnostunut siitä (esim. vanhusten, mielenterveyskuntoutujien, vammaisten, päihdeongelmaisten auttamiseksi)?

En0

Kyllä1

Jos kyllä, minkälaiseen vapaaehtoistyöhön olisitte halukas?

122. Mikä siinä paikassa on sellaista, että ihmiset viihtyvät siellä?

123. Onko tässä kaupungissa riittävästi ikäihmisille tapaamispaikkoja?

Ei0

Kyllä1

124. Millainen Teidän mielestänne hyvän tapaamispaikan tulisi olla?

125. Onko kaupungissanne sellaisia paikkoja, jonne voitte mennä, kun haluatte olla yksin?

Ei0

Kyllä1

Jos kyllä, missä ja minkälaisia?

C. Tiedon saanti

126. Mistä tietolähteistä pääasiassa seuraatte allamainittuja tapahtumia? (Ympyröidään vain yksi)

a. Maailmantapahtumat ja –uutiset

En seuraa ollenkaan0

Televisio1

Radio2

Aikakauslehdet3

Sanomalehdet4

Internet5

Muu, mikä?6

b. Pohjois-Suomen tapahtumat ja –uutiset

En seuraa ollenkaan0

Televisio1

Radio2

Aikakauslehdet3

Sanomalehdet4

Paikallislehdet5

Internet6

Muu, mikä?7

c. Oman asuinseudun/kaupunginosan tapahtumat ja-uutiset?

En seuraa ollenkaan0

Televisio1

Radio2

Aikakauslehdet3

Sanomalehdet4

VI ARKI

A. Aikapäivän jäsentyminen

117. Seuraavassa haluamme selvittää normaalia arkipäivän toimintaa ja vapaa-aikaa. Ajatelaanpa vaikkapa Teidän elistä päiväännne. Kertokaa, mitä teitte kodissa ja kodin ulkopuolella aikaa aamun toiminnoista päättyen nukkumaan menoon. (Nimeä tarkkaan toiminnot ja merkitse myös keskimääräinen aika, kuinka kauan toimintojen suorittamiseen menee aikaa. Esimerkiksi herääminen kello 7.00, aamiaisen puoli tuntia, siivous 1 tunti jne.)

a. Mitä puuhailitte aamupäivän aikana ? (klo 05.00 – 12.00)

b. Entä mitä teitte päivällä ? (klo 12.00 – 17.00)

c. Mitä puuhailitte illalla ? (klo 17.00 -)

118. Oliko elinen poikkeava vai normaali arkipäivä?

Poikkeava1

Normaali2

119. Millainen olisi mielestänne toivottava arkipäivä ? Haluaisitteko muutosta normaaliin arkeenne ?

B. Kohtaamispaikat

120. Voitteko kertoa, missä kaikissa paikoissa kuljitte eilen kaupunginne alueella ?

121. Missä muualla kodin ulkopuolella tapaatte ihmisiä? (paikkoja, jonne ihmisillä on tapana kerääntyä seurustelemaan)

23

Paikallislehdet/Kaupunkilehdet5

Internet6

Huhut/juorat,(ns puskaradio)7

127. Kuinka monta tuntia yleensä kuuntelette radiota päivittäin ? n. _____ tuntia

128. Kuinka monta tuntia katselette televisiota päivittäin ? n. _____ tuntia

129. Mitä parannuksia haluaisit nykyisiin radio- ja tv –ohjelmiin?

130. Luetteko sanomalehtiä ?

En0

Kyllä1

Jos kyllä, mitä?

131. Mitä parannuksia toivoisitte nykyisiin sanomalehtiin? (Minkälainen on hyvä ikäihmisen sanomalehti?)

132. Miten mielestänne sanomalehdissä käsitellään pohjoisen kaupunkien ikääntyneiden asioita ?

133. Kuinka monta tuntia viikossa käytätte internetiä? n. _____ tuntia

VII TERVEYS

A. Terveystenttiä

134. Millaiseksi koette tällä hetkellä terveydentilanne ? LAPPU6

Erittäin huono1

Huono2

Keskinkertainen3

Hyvä4

Erittäin hyvä5

135. Onko terveydentilanne mielestänne parempi vai huonompi verrattuna tuntemiinne muhin sananikaisiin ?

Huonompi1

Samanlainen2

Parempi3

25

136. Onko Teillä lääkärin toteamia pitkäaikaisia sairauksia tai vammoja?

Ei

0

Kyllä

1

137. Rajoittaako sairaus, vaiva tai vamma jokapäiväisten tehtävien suorittamista ?

LAPPU 7

Ei lainkaan

0

Erittäin vähän

1

Melko vähän

2

Melko paljon

3

Erittäin paljon

4

138. Rajoittaako sairaus, vaiva tai vamma kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa ?

LAPPU 7

Ei lainkaan

0

Erittäin vähän

1

Melko vähän

2

Melko paljon

3

Erittäin paljon

4

B. Terveyskäyttäytyminen

139. Kuinka usein syötte lämpimän aterian ? (ei luetella vaihtoehtoja)

Satunnaisesti

1

2

3

4

Muutaman kerran viikossa

Kerran päivässä

Kaksi kertaa päivässä

140. Kuinka usein syötte hedelmiä, vihanneksia tai marjoja ? (ei luetella vaihtoehtoja)

En koskaan

0

Satunnaisesti

1

Muutaman kerran viikossa

2

Muutaman kerran viikossa

3

Joka päivä

141. Kuinka usein harrastatte liikuntaa, kuten esimerkiksi reipasta kävelyä, hökkää, hiihtoa jne. (ei luetella vaihtoehtoja)

En koskaan

0

Satunnaisesti

1

Muutaman kerran viikossa

2

Joka päivä

3

142. Minkälaisia liikunnan muotoja harrastatte?

143. Miten kaupunkinne liikuntmahdollisuuksia tulisi kehittää ikäihmisten tarpeita ajatellen?

26

144. Tupakoitko nykyisin tai oletteko tupakoinut aikaisemmin

En ole tupakoinut

1

Olen tupakoinut aiemmin, mutta lopettanut

2

Tupakoin satunnaisesti (en päivittäin)

3

Tupakoin päivittäin

4

145. Kuinka usein käytätte alkoholia? (Ei luetella vaihtoehtoja)

En koskaan

0

Harvemmin kuin kerran vuodessa

1

Noin kerran kuukaudessa tai harvemmin

2

Pari kertaa kuukaudessa

3

Kerran viikossa

4

2 kertaa viikossa tai useammin

5

Päivittäin

6

146. Mitä itse teette oman hyvinvointinne ja terveytenne eteen?

C. Toisen auttaminen

147. Hoidatteko tai autatteko säännöllisesti jotakin henkilöä tai henkilöitä, joka on pitkäaikaissairas, vammainen tai iäkäs?

En

0

Kyllä

1

Jos kyllä, kuka tai keltä autettavat ovat ja kuinka vanhoja he ovat? Kertokaa korkeintaan kaksi vaativinta hoidettavaa.

Autettavat	Autettavan ikä	Hoidon tärkein syy:
Puoliso	1	1.Dementia 2.Muu vanhuuteen liittyvä toimintakyvyn heikkeneminen 3.Kehitysvammaisuus 4.Psykkinen sairaus 5.CP-vammaisuus 6.Muu pitkäaikainen fyysinen sairaus tai vamma 7. Joku muu syy, mikä?
Oma lapsi	2	
Oma tai puolison vanhempi	3	
Muu sukulainen	4	
Ystävä	5	
Joku muu henkilö, kuka?	6	

VIII TOIMINTAKYKY

149. Miten selviydytte seuraavista arkipäivän toiminnoista ? LAPPU 8

En kykene lainkaan

0

Kykenen toisen avustamana

1

Kykenen apuvälineen kanssa

2

Kykenen, mutta on vaikeuksia

3

Kykenen täysin

4

1. Hygienian liittyvät asiat

0.....1.....2.....3.....4

2. Kevyet taloustyöt

0.....1.....2.....3.....4

3. Raskaat taloustyöt

0.....1.....2.....3.....4

4. Liikkuminen sisällä

0.....1.....2.....3.....4

5. Liikkuminen ulkona

0.....1.....2.....3.....4

150. Kuuletteko tavallista puheääntä ? (ei luetella vaihtoehtoja)

Paljon vaikeuksia

1

Hiljeman vaikeuksia

2

Ei vaikeuksia

3

151. Näetteko lukea sanomalehtiä tai kirjoja ?

En pysty lukemaan

0

Vaikeuksia myös silmälaseilla

1

Kyllä silmälaseilla

2

Kyllä, helposti ilman silmälaseja

3

En lue ollenkaan

4

152. Kenellä uskotte saavanne apua jos sairastutte ?

En keltään

0

Joltakin joka asuu kauempana

1

Kunnallisina palveluna

2

Joltakin lähistöltä asuvalta

3

Niiltä joiden kanssa asun

4

153. Kuinka hyvin tai huonosti koette kunnan sosiaali-ja terveydenhuoltohenkilöstön (esim. terveydenhoitaja, kotipalvelu, sosiaalityöntekijä) huolehtivan toimintakykynne ylläpitämisestä ? LAPPU 9

En ole tarvinnut

0

Erittäin huonosti

1

Melko huonosti

2

Melko hyvin

3

Erittäin hyvin

4

En osaa sanoa

5

28

154. Mitä vaikeuksia Teillä on kodin tekstiilien käytössä ja huollossa? (esimerkiksi liina-vaatteet, matot, verhot)

155. Onko Teillä ollut vaikeuksia kodin koneiden ja laitteiden käytössä?(esimerkiksi valkeaa käyttä, liikaa toimintoja)

Ei

0

Kyllä

1

Jos kyllä, minkälaisia?

IX IKÄÄNTYMISEN KOKEMINEN

A. Iän kokeminen

Seuraavaksi haluamme tietää Teidän kokemuksianne ja käsityksiänne ikääntymisestä.

156. Millaisena koette nykyisen elämänne?

Erittäin kielteisenä

1

Melko kielteisenä

2

En myönteisenä enkä kielteisenä

3

Melko myönteisen

4

Erittäin myönteisenä

5

157. Kuulikkaa omin sanoin nykyistä elämänvaihetanne

158. Mitä Teille tuo mieleen käsite ”kolmas ikä”?

159. Minkä ikäisenä Teidän mielestänne vanhuus alkaa? _____ vuotiaana

160. Tunnetteko itseenne nuoremaksi vai vanhemmaksi kuin olette ?

Vanhemmaksi

1

Ikäiseksi

2

Nuoremaksi

3

29

161. Mitkä ovat mielestänne ikääntymisen myönteiset asiat ?

162. Mitkä ovat mielestänne ikääntymisen kielteiset asiat ?

163. Oletteko omalta kohdaltanne kokenut, että iäkä olisi alkanut painaa viime aikoina ?

En	0
Kyllä	1
Jos kyllä, miten ?	

--	--

164. Oletteko kokenut, että teitä on syjitty kaupungissanne jotenkin ikänne perusteella?

En	0
Kyllä	1
Jos kyllä, millaisessa tilanteessa?	

--	--

B. Mieliala

165. Tunnetteko aikamme käyvän pitkäksi ? LAPPU 10

Ei koskaan	0
Erittäin harvoin	1
Melko harvoin	2
Melko usein	3
Erittäin usein	4

166. Koetteko itsenne yksinäiseksi ? LAPPU 10

Ei koskaan	0
Erittäin harvoin	1
Melko harvoin	2
Melko usein	3
Erittäin usein	4

167. Kuinka tarkoitukselliseksi koette elämäenne nykyisin? LAPPU 11

Erittäin tarkoitukselltomaksi	1
Melko tarkoitukselltomaksi	2
Melko tarkoitukselliseksi	3
Erittäin tarkoitukselliseksi	4
En osaa sanoa	5

30

175. Millaisena koette rakkauselämäenne nykyisin?

Erittäin huono	1
Melko huono	2
Ei huono, ei hyvä	3
Melko hyvä	4
Erittäin hyvä	5

176. Mitkä seuraavista asioista antavat Teidän elämällemme tällä hetkellä pääsisällön ?

	Ei	Kyllä
Perhe	0	1
Koti	0	1
Ystävät, tuttavat	0	1
Harrastukset tai järjestötoiminta	0	1
Suhde luontoon	0	1
Uskonto	0	1
Muu, mikä ? _____	0	1

X APUVÄLINEET JA ESINEET

177. Mikä on lempiesineenne ?

178. Mitkä asiat tekevät mainitsemastanne esineestä mieluisan?

179. Entä mikä on lempipaikkanne kodissanne ?

180. Minkä omistamasi tuotteen tai esineen esittelette mieluiten tuttavalllesi tällä hetkellä?

--	--

181. Onko teillä sellaisia esineitä, vaatteita, välineitä, tavaroita tai muita, joita ette käytä mielellänne julkisilla paikoilla?

Ei	0
Kyllä	1

168. Koetteko itsenne nykyään virkeäksi vai masentuneeksi ? LAPPU 12

Erittäin masentuneeksi	1
Melko masentuneeksi	2
Ei virkeäksi eikä masentuneeksi	3
Melko virkeäksi	4
Erittäin virkeäksi	5

169. Onko elämänehäluenne viime aikoina muuttunut? LAPPU 13

Selvästi vähentynyt	1
Jonkin verran vähentynyt	2
Pysynyt samana	3
Jonkin verran lisääntynyt	4
Selvästi lisääntynyt	5

170. Kuinka hyvin yleensä nukutte? LAPPU 1

Erittäin huonosti	1
Melko huonosti	2
Tyydyttävästi	3
Melko hyvin	4
Erittäin hyvin	5

171. Koetteko elämäenne tällä hetkellä turvalliseksi vai turvattomaksi ? LAPPU 14

Erittäin turvattomaksi	1
Melko turvattomaksi	2
Melko turvalliseksi	3
Erittäin turvalliseksi	4
En osaa sanoa	5

172. Jos turvattomaksi, niin miksi ?

173. Tuntuuko Teistä, että olette hyödyksi ja Teitä tarvitaan? LAPPU 15

En lainkaan hyödyksi	1
Erittäin vähän hyödyksi	2
Melko vähän hyödyksi	3
Melko paljon hyödyksi	4
Erittäin paljon hyödyksi	5

174. Miten kielteisesti tai myönteisesti suhtaudutte tulevaisuuteen? LAPPU 16

Erittäin kielteisesti	1
Kielteisesti	2
Myönteisesti	3
Erittäin myönteisesti	4
En osaa sanoa	5

31

Jos kyllä, mitä?

--	--

182. Onko Teille koskaan suositeltu apuvälineitä ?

Ei	0
Kyllä	1
Jos kyllä, mitä ?	

--	--

183. Onko Teillä itse kehittelemiä apuvälineitä tai keinoja päivittäisistä toiminnoista selvitäkseenne ?

Ei	0
Kyllä	1
Jos kyllä, mitä ?	

--	--

184. Miksi Teidän mielestänne osa ikääntyneistä ei halua käyttää kotonaan teknisiä apuvälineitä arkoimissaan?

185. Miksi Teidän mielestänne osa ikääntyneistä ei halua käyttää julkisilla paikoilla teknisiä apuvälineitä?

186. Mitä seuraavia välineitä käytätte päivittäisissä toiminnoissa?

	Ei	Kyllä
Silmälaseja	0	1
Kuulokojeita	0	1
Pukeutumisen apuvälineitä	0	1
Keittiö- ja talousapuvälineitä	0	1
Peseytymisen apuvälineitä	0	1
Lukemisen apuvälineitä	0	1
Turvapuהלinta	0	1
Muuta, mitä ?	0	1

187. Kaipaisitteko lisää joiakin välineitä helpottamaan päivittäisiä toimintojanne ?

En	0
Kyllä	1
Jos kyllä, mitä ?	

--	--

32

33

188. Onko Teillä seuraavia liikkumisen välineitä ja käyttekö niitä ?

	a. ONKO?		b. KÄYTÄTTEKÖ?	
	Ei	Kyllä	En koskaan	Käytän harvoin Käytän usein
Pyörätuoli	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Kynärsauvat tai				
kanalosauvat	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Yksi kynär/kainalo-				
sauva	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Kävelykeppi	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Kävelysauvat	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Rollaattori	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Potkuri jalaksilla	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Potkuri pyörillä	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Kenkien lukuesteet..	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Muu, mikä ?	0.....	1.....	1.....	2..... 3

189. Onko Teillä seuraavia kulkuneuvoja ja käyttekö niitä ?

	a. ONKO?		b. KÄYTÄTTEKÖ?	
	Ei	Kyllä	En koskaan	Käytän harvoin Käytän usein
Polkupyörä	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Moottorikelkka	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Mopo	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Mönkijä	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Traktori	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Vene	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Auto	0.....	1.....	1.....	2..... 3
Muu, mikä ?	0.....	1.....	1.....	2..... 3

190. Kuinka usein käytätte tietokonetta? LAPPU 17

En koskaan
Satunnaisesti
Kuukausittain
Viikoittain
Päivittäin

0

1

2

3

4

191. Miten suhtaudutte tietokoneisiin? LAPPU 16

Erittäin kielteisesti
Kielteisesti
Myönteisesti
Erittäin myönteisesti
En osaa sanoa

1

2

3

4

5

34

198. Mikä on pääasiallinen asuinmuutonne tällä hetkellä?
(ei luetella vaihtoehtoja, voi tarkentaa kysymällä)

Palvelutalo
Kunnallinen vuokra-asunto
Vuokra-asunto vapailta markkinoilta
Alivuokralaisasunto
Omaisten/sukulaisten asunto
Oma yksityisasunto
Seniortalo
Muu, mikä?

1

2

3

4

5

6

7

8

199. Asuntotyyppi on (ei luetella vaihtoehtoja)

Onakotitalo
Rivitalo tai paritalo
Kerrostalo _____ krs.
Muu, mikä?

1

2

3

4

200. Kuinka monta huonetta asunnossanne on ?

Yksi huone, jossa keittomahdollisuus
1 h + k tai kk
2 h + k tai kk
3 h + k
4 h + k

1

2

3

4

5

6

201. Mikä on asuntonne pinta-ala ?

noin _____ m2

202. Onko asunnossanne tai talonne varustetussa puutteita tai sellaisia liikkumises-
teitä, jotka vaikeuttavat selviytymistäne päivittäisistä toimista?

	Ei	Kyllä
1. Puutteet pesutiloissa (esim. ei suihkua, ei lämmintä vettä, ahdas, tiukat hanat).	0	1
2. Puutteet saunassa (esim. lauteille nouseminen)	0	1
3. Puutteet WC-tiloissa (esim. ei pesuallasta, ahdas, wc-istuin matala)	0	1
4. Puutteet keittiössä (esim. ei pesuallasta, ahdas, kaappien tai tasojen huono korkeus)	0	1
5. Korkeat kynnykset	0	1
6. Ahtaat oviaukot tai käytävät	0	1
7. Vaikeakukuiset portaat kellariin	0	1
8. Puutteet eteistiloissa, porstuassa, kuistissa (esim.ulkoportaat)	0	1
9. Puuttuu hissi	0	1
10. Puutteita parvekkeessa	0	1
11. Muu, mikä ? _____	0	1

36

192. Kuinka usein käytätte matkapuhelinta? LAPPU 17

En koskaan
Satunnaisesti
Kuukausittain
Viikoittain
Päivittäin

1

2

3

4

5

193. Miten suhtaudutte matkapuheluihin? LAPPU 16

Erittäin kielteisesti
Kielteisesti
Myönteisesti
Erittäin myönteisesti
En osaa sanoa

1

2

3

4

5

194. Mitä ongelmia Teillä on matkapuhelimen käytössä?

XI ASUNOLOIOT

195. Asutko tällä hetkellä yksin?

En
Kyllä

0

1

196. Jos ette, niin kuinka monta henkeä asuu samassa kotitaloudessa Teidän lisäksi
_____ henkilöä

197. Kuka/keitä asuu kanssanne samassa taloudessa? Merkitse tarkkaan sukulaisuus-
suhde, ammatti, ikä, siviilisääty.

Kuka (sukulaissuuhde) Ammatti/
Ent. ammatti Ikä Siviilisääty

35

203. Koetteko asunnossanne olevan muita asumista haittavia tekijöitä ?

	Ei	Kyllä
1. Kylmyys, kosteus, veto	0	1
2. Kuumuus, tukaluus	0	1
3. Huono valaistus	0	1
4. Ahtaus	0	1
5. Liukkaus	0	1
6. Muu, mikä? _____	0	1

204. Haittaako jokin seuraavista asioista liikkumistanne kodin ulkopuolella?

	Ei	Kyllä
1. Ei levähdyspaikkoja jalankulkijalle	0	1
2. Huonot liikenneyhteydet	0	1
3. Ympäristön rauhattomuus	0	1
4. Ympäristön mäkisyys tai liukkaus	0	1
5. Pitkät välimatkat naapureihin	0	1
6. Pitkät välimatkat palveluihin (kauppa, posti jne.)	0	1
7. Huonokuntoiset kadut	0	1
8. Huumaus tai kaatumisen pelko	0	1
9. Avustajan tai sopivan seuran puuttuminen	0	1
10. Väkivallan pelko	0	1
11. Jokin muu asia, mikä? _____	0	1

205. Sopilko asuntonne omasta mielestänne hyvin vai huonosti Teidän terveydentilaanne ja fyysiseen kuntoon? LAPPU 1

Erittäin huonosti
Melko huonosti
Tydyttävästi
Melko hyvin
Erittäin hyvin

1

2

3

4

5

206. Onko asunnossanne on välttämätöntä tehdä joitakin erityisiä korjauksia tai paran-
nuksia, jotta voitte jatkossakin asua täällä?

Ei
Kyllä
Jos kyllä, mitä?

0

1

207. Joudutteko hankkimaan lähitulevaisuudessa uusia koneita ja laitteita, jotka edistä-
vät kotona asumistanne?

Ei
Kyllä
Jos kyllä, millaisia koneita ja laitteita?

0

1

37

XIIPIHAPIIRI JA LÄHIYMPÄRISTÖ

A.

PIHA-alue

208. Mitä toiveita teillä on pihaan ja lähiympäristöönne liittyen?

209. Mitä pihallanne on?

Ei

Kyllä

Keinu

0

1

Pöytä+tuolit (ryhmäkaluste)

0

1

Tuoli

0

1

Penkki

0

1

Grilli

0

1

Pihakatos

0

1

Koristekaluste (esim. tuuliviiri ym.)

0

1

Lipputanko

0

1

Pihan rajaava aita

0

1

Piharakennus

0

1

Kasvima

0

1

210. Onko lähiympäristössänne sellaisia paikkoja, joihin liittyy teille hyvin tärkeitä muistoja?

Ei

0

Kyllä

1

Jos on, mitä?

211. Onko nykyinen pih- ja lähiympäristönnne sellainen, että siinä voivat myös ikäihmiset elää huoletta?

Ei

0

Kyllä

1

Jos ei, miksi?

B.

Liikkuminen

212. Miten liikutte kaupungilla?

217. Jos Teillä käy kaupungin kotipalvelun työntekijä, kuinka usein hän käy luonanne? (ei luetella vaihtoehtoja)

Säännöllisesti useita kertoja päivässä

1

Säännöllisesti, päivittäin tai useita kertoja viikossa

2

Säännöllisesti, noin kerran viikossa

3

Joskus, kerran tai kaksi kertaa kuukaudessa

4

Harvoin, harvemmin kuin kerran kuukaudessa

5

218. Pidättekö tätä määrää riittävänä ?

En

0

Kyllä

1

219. Mitä seuraavia palveluja olette käyttänyt viimeisen vuoden aikana?

1. Kotiin kuljetettu ateria

Ei

Kyllä

1

2. Ateriointi kodin ulkopuolella esim. päiväkeskuksessa

0

1

3. Saunotusapu/kylvetsyapu kotona

0

1

4. Turvapuhelein

0

1

5. Kunnan myöntämät kuljetuspalvelut

0

1

6. Avustetut asioimismatkat (esim. apteekki- ja lääkärikäynnit)

0

1

7. Hieronta

0

1

8. Jalkojenhoitaja

0

1

9. Päiväkeskuksen palvelut

0

1

10. Yksityisen antama siivouspalvelu tai kodinhoitoapu

0

1

11. Lyhytaikainen hoitojakso sairaalassa/palvelutalossa/hoivakodissa

0

1

12. Läitoskuntoutus.

0

1

13. Avokuntoutus

0

1

14. Mielenrenteytymistienon palvelut

0

1

15. A-klinikan palvelut

0

1

16. Asunnon huolto- ja kunnossapitoapu

0

1

17. Asunnon muutostyöt

0

1

18. Omaishoidon tuki

0

1

19. Toimeentulotuki

0

1

20. Sosiaalityöntekijä

0

1

21. Muuta, mitä?

0

1

220. Jos olette käynyt kaupungin järjestämässä päiväkeskustoiminnossa (esim. jalkahoitaja, erilaiset avopalvelut), niin kuinka monta kertaa kävitte viimeisen vuoden aikana ?

noin _____ kertaa

221. Mitä palveluja olette siellä käyttänyt ?

213. Mikä on Teidän mielestänne vaikeinta/hankalinta, kun liikutte asioilla tai kyläillette?

214. Miten Te haluaisitte liikkuu asioilla ? Miten kuljetukset olisi järjestettävä?

XIIIPALVELUT JA NIIDEN TARVE

215. Tarvitsetko apua ja saatteko sitä riittävästi seuraavissa toiminnoissa? (Jos ei tarvitse apua, niin avun riittävyyttä ei tarvitse kysyä!)

a. TARVE

b. AVUN RIITTÄVYYS

Ei

Kyllä

Riittämätön

Riittävä

1. Peseytyminen, syöminen jne

0.....

1.....

0.....

1

2. Kevyet taloustyöt

0.....

1.....

0.....

1

3. Raskaat taloustyöt

0.....

1.....

0.....

1

4. Liikkuminen sisällä

0.....

1.....

0.....

1

5. Liikkuminen ulkona (asiointi jne)

0.....

1.....

0.....

1

6. Pukeutuminen

0.....

1.....

0.....

1

216. Keitä kaikilta saatte apua edellä mainituissa toiminnoissa? (Voi vastata useampaan)

Puolisolta

1

Lapselta

2

Lapsenlapselta

3

Muilta omaisilta

4

Ystävilä tai tuttavilta

5

Naapurilta

6

Vapaaehtoistyöntekijältä (esim. Neuvokas)

7

Kylätoimikunnalta

8

Eri järjestöjen työntekijöiltä (SPR, maratym)

9

Osuuskunnalta

10

Yksityiseltä palveluntuottajalta

11

Seurakunnan työntekijältä

12

Kaupungin kotipalvelusta (kotivastusta/kodinhoitaja)

13

Kaupungin kotisairaanhoidosta (terv.hoitaja/sairaanh

14

Muualta, mistä?

15

Kenen katsotte auttavan Teitä eniten? (Merkitse numero edellisestä.)

222. Jos ette ole käyttänyt kaupungin päiväkeskustoiminnan palveluja, niin miksi ette ole ?

223. Oletteko tietoinen seniorineuvolapalvelusta?

En

0

Kyllä

1

224. Oletteko käyttäneet seniorineuvolan palveluita?

En

0

Kyllä

1

225. Kuinka monta kertaa olette viimeisen vuoden aikana käynyt lääkärin/terveydenhoitajan/sosiaalityöntekijän vastaanotolla ?

Lääkäri

yksityinen

kertaa

Lääkäri

terveyskeskus

kertaa

Terveydenhoitaja

kertaa

Sosiaalityöntekijä

kertaa

226. Koetteko, että olette saanut näitä palveluja riittävästi ?

Lääkäri

yksityinen

Ei

Kyllä

0

1

Terveydenhoitaja

0

1

Sairaalahoito

0

1

Sosiaalityöntekijä

0

1

227. Kuinka monta kertaa lääkäri/terveydenhoitaja/sosiaalityöntekijä on käynyt kotonanne viimeisen vuoden aikana?

Lääkäri

kertaa

Terveydenhoitaja

kertaa

Sosiaalityöntekijä

kertaa

228. Haluaisitteko, että lääkäri/terveydenhoitaja/sosiaalityöntekijä kävisi kotonanne useammin ?

Ei

Kyllä

0

1

Lääkäri

0

1

Terveydenhoitaja

0

1

Sosiaalityöntekijä

0

1

9. Arvio haastateltavan sosiaalisesta toimintakyvystä ?
(Huomioi sekä kontaktikyky haastattelun perusteella että henkilön ilmoittamien sosiaalisten kontaktien määrä)

Erittäin hyvä	1
Melko hyvä	2
Tyydyttävä	3
Melko huono	4
Erittäin huono	5

10. Arvio haastateltavan asunnon sopivuudesta (miten asuinympäristö toimii) ?

Erittäin hyvä	1
Melko hyvä	2
Tyydyttävä	3
Melko huono	4
Erittäin huono	5

11. Arvio millaista tarvetta jatkossa ?

- Asuinympäristön peruskorjaustarve
- Apuvälinetarve
- Palveluiden tarve

Mikä palvelu?

- Osallistuminen tekstiili- ja vaatetusalan hankkeeseen
- Osallistuminen mediatieteen hankkeeseen
- Osallistuminen muotoilu hankkeeseen
- Tuntee kaupungin historiaa ja kertomuksia
- Ikäihmisen huomioiva grafiikka
- Vapaa-ajan kuntorata ikäihmisille
- Ikäihmisen kesämökki
- Parvekkeen käytön aktivointiAsunnon muutostyöt
- Esteetön asuinympäristö
- Osallistuminen
- Muu _____

Sukupuoli ja siviilisäät asumismuodon mukaan.

Yksin asuminen				
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Naimaton	Nainen	2	8	10
	Mies	0	2	2
	Yhteensä	2	10	12
Naimisissa	Nainen	29	1	30
	Mies	45	0	45
	Yhteensä	74	1	75
Avoliitossa	Nainen	1		1
	Mies	2		2
	Yhteensä	3		3
Leski	Nainen	1	20	21
	Mies	0	3	3
	Yhteensä	1	23	24
Eronnut tai asumuserossa	Nainen	2	22	24
	Mies	0	2	2
	Yhteensä	2	24	26
Yhteensä		82	58	140

